

แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา
ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
THE GUIDELINE FOR HOUSE-LIFE HAPPINESS IN BAN SICHAVA,
PHATHAIRIN SUB-DISTRICT, LAMPLAIMAS DISTRICT,
BURIRAM PROVINCE

พระมหาภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา
ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฏสยาม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

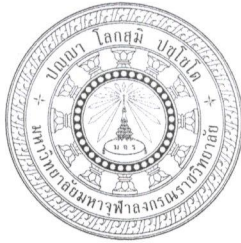
The Guideline for House-Life Happiness in Ban Sichava,
Phathairin Sub-district, Lamplaimas District,
Buriram Province

Phramaha Apirom Bhaddako (Pragotsayam)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์
เรื่อง “แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุข ของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทโรจน์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหามงคลกานต์ จิตธมโม, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.วีระชัย ยศโสธร)

กรรมการ

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ, ดร.)

กรรมการ

(ดร.ภาณุวัชร สุขเสน)

กรรมการ

(พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดร.ภาณุวัชร สุขเสน

ประธานกรรมการ

พระปลัดกิตติ ยุตติโร, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาอภิรมย์ ภาทโก)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
ผู้วิจัย : พระมหาอภิรมย์ ภูทโก (ปรากฏสยาม)
ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์
: ดร.ภานุวัชร สุขเสน, ปธ.๙, ศน.บ. (รัฐศาสตร์การปกครอง)
รป.ม. (นโยบายสาธารณะ), พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
: พระปลัดกิตติ ยุติธโร, ดร., พธ.บ. (ปรัชญา), ศศ.ม. (ปรัชญา),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
วันสำเร็จการศึกษา : 21 มีนาคม 2562

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง “แนวทางการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและเป็นการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนาม แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า คิหิสุขในพระพุทธศาสนา คือความสุขของคฤหัสถ์ มี ๔ ประการ คือ (๑) อตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ (๒) โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ (๓) อนนสุข สุขเกิดจากการไม่มีหนี้ (๔) อนวัชสุข สุขเกิดทำงานที่ไม่มีโทษ

สภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ของชาวบ้านสีชาด้วยความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ด้วยปัญญาคือความรู้ รู้จักวางแผนจัดแบ่งทรัพย์เพื่อความมั่นคงของครอบครัว ไว้เป็น ๓ ส่วน คือทรัพย์ส่วนแรก หรือ ประมาณที่ ๒๕% นั้น สำหรับเอามาใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ให้ใช้จ่ายสองส่วน หรือประมาณที่ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีอยู่นั้นได้เพิ่มพูนมากขึ้น และ(๓) ทรัพย์ส่วนสุดท้ายหรือประมาณที่ ๒๕% เก็บเอาไว้ในคราวที่จำเป็น ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้โดยการอาชีพโดยชอบธรรมแล้วนำมาเจือจุนและแบ่งปันให้กับมิตร มีความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจกันซึ่งกันและกัน

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชาตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญูกตเวที ใช้การอบรมด้วยวิทยาการ

ทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลัก
 ฆราวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรม
 ร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ฆราวาสธรรม ๔
 สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดสารเสพติด
 เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหม
 วิหาร ๔ ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕
 เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ฆราวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ การสื่อสารสองทาง
 สามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยน
 ความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ

Thesis Title : The Guideline for House-Life Happiness in Ban Sichava,
Phathairin Sub–district, Lamplaimas District, Buriram Province

Researcher : Phramaha Apirom Bhaddako (Pragotsayam)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Dr. Phatchawat Khematassi, Pali IX., B.A. (Government Political
Science), M.P.A. (Public Policy), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Phra-palad Kittit Yuttidharo, Dr., B.A.(Philosophy),
M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : March 21, 2019

Abstract

The thesis on “The Guideline for House-Life Happiness in Ban Sichava, Phathairin Sub – District, Lamplaimas District, Buriram Province” have three objectives : 1) to study of house-life happiness in Theravada Buddhism, 2) to study of state of house-life happiness of Ban Sichava, Phathairin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province, 3) to study of guideline in promotion of happiness according to house-life happiness of Ban Sichava, Phathairin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province. This is qualitative research which analyzing the datum in Tipitaka, academic documentary on Buddhism and concerning research. This is field-research and present the result of research by descriptive analysis.

Gihisukkha is the happiness of the householder. There are four kinds of happiness: (1) Atthisukkha: happiness resulting from economic security, (2) Bhogasukha : happiness resulting from enjoyment of wealth, (3) Ananasukha : happiness on account of freedom from dept., (4) Anavajjasukha : happiness on account of leading a faultless working.

This is the state of happiness according to the Gihisukkha of Ban Sichawa, Phattharin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province. The happiness that comes from having the wealth of the villagers in Ban Sichava origins with the diligence. Happiness caused by spending money with intelligence or knowledge, knowing the plan to divide the property for the stability of the family into 3 parts: the first part or 25% of property is used for self-care and raising people who should nourish, (2) to spend property approximately 50% for investment in a professional business, so the existing assets have increased and (3) the last part or about 25% keep it in the necessary time. The happiness resulting from indebtedness by take a

righteous profession, then brought to be diluted and shared with friends and family by mutual understanding and sympathy.

The guidelines for the promotion of happiness according to the Gihisukkha of Ban Sichava, Phathairin sub-district, Lamplaimas district, Buriram province is a way to convey ideas, knowledge, and understanding of working methods by using of training and activities to follow the principles of Buddhism. The people meditate and pay respect to the Buddha, pray daily in morning and evening. The people follow the philosophy of sufficiency economy in accordance with the royal initiative of King Rama IX. The people have faith and feelings according to the Four Noble Truths, with sincerity, giving of love and gratitude. There are training by religious person who guide to lead the life with staff and related people, such as family, community by four Garavasadhamma, six Saraniyadhamma and four Sangahavatthu. The training used the method of helping, telling, teaching friends and doing activities together using the five precepts and five virtues, loving kindness, four Brahmavihara, four Bhavana, four Garavasadhamma, six Saraniyadhamma, and four Sangahavatthu to manage the environment of the village to be drug-free, and to be the place of generosity. The people use moral principles to guide life.

กิตติกรรมประกาศ

กราบขอบพระคุณ พระศรีปริยัติธาดา ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พระครูวินัยธรอำนาจ พลปญโญ,ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ดร.ภักขวิชร์ สุขเสน ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ และพระปลัดกิตติ ยุตติธโร, ดร. กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษาข้อเสนอแนะให้แนวคิดและช่วยตรวจแก้ไขในส่วนต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้น จนกระทั่งเขียนวิทยานิพนธ์สำเร็จเรียบร้อยเป็นรูปเล่ม

ขอขอบคุณคณาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้ให้ความรู้ทุกๆ ท่านที่ได้ให้คำปรึกษาให้แนวคิดวิธีการต่าง ๆ ในการเขียน สืบค้นข้อมูล และช่วยตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ ช่วยให้คำแนะนำในส่วนที่บกพร่องต่าง ๆ จนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จเป็นรูปเล่ม ขอเจริญพรขอบคุณ ดร.บรรพต แคะไธสง และ รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทริก ที่เมตตาให้ความให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์เล่มนี้

ขอเจริญพรขอบใจ แม่่ออ พ่อบาล ปรากุสยามที่เลี้ยงดูมาจนมีวันนี้ ตลอดจนชาวบ้าน สีขาวทุกท่านที่ได้ดูแลพระลูกพระหลานอย่างไม่บกพร่อง

คุณความดีและประโยชน์ของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอน้อมบูชาพระคุณบูรพาจารย์ผู้บวชสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบมาจนถึงปัจจุบัน และบูชาคุณบิดามารดาครูอุปัชฌาย์อาจารย์ ขออนุโมทนาขอบคุณคณะท่านผู้มีส่วนอำนวยความสะดวกในการสนับสนุนให้ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิจัยจนทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จ ขอขอบคุณอาจารย์เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ ทุกท่านที่ให้ความเป็นกัลยาณมิตรเสมอมา

ขออำนาจแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยจงปกป้องคุ้มครองทุกท่านให้เจริญงอกงามไพบุลย์ในพระพุทธศาสนาตลอดกาลเป็นนิจเทอญ

พระมหาอภิมย์ ภทฺโท (ปรากุสยาม)

๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อแทนชื่อคัมภีร์ตามที่ปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระไตรปิฎกและอรรถกถาแปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย

ก. รูปแบบการอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และอรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๔๐/๒๐๓. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๔๐ หน้าที่ ๒๐๓ ดังนี้

พระวินัยปิฎก			
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๑	วิ.มหา. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
๔ - ๕	วิ.ม. (ไทย) = วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก			
เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
๙	ที.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
๑๐	ที.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
๑๒	ม.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปณณาสก (ภาษาไทย)
๑๔	ม.อ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปิณณาสก (ภาษาไทย)
๑๕	ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค (ภาษาไทย)
๑๘	ส.สพ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค (ภาษาไทย)
๑๙	ส.ม. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
๒๐	อง.ทุก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.ติก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง.ปญจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.สตตก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต (ภาษาไทย)
	อง.อฏฐก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการจากการวิจัย	๑๔
๑.๘. กรอบความคิดในการวิจัย	๑๕
บทที่ ๒ ศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๑ คิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๑.๑ คิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท	๑๖
๒.๑.๒ ประโยชน์ของคิหิสุข	๑๘
๒.๑.๓ โทษของคิหิสุข	๑๙
๒.๒ คฤหัสถ์ตามความหมายของพุทธศาสนา	๒๐
๒.๒.๑ คฤหัสถ์ตามหลักของพุทธศาสนา	๒๐
๒.๒.๒ การปฏิบัติตนในสถานะอุบาสกและอุบาสิกา	๒๒
๒.๒.๓ คฤหัสถ์ในสถานะปัจเจกชน	๒๓
๒.๒.๔ คฤหัสถ์ในสถานะผู้ครองเรือน	๒๔
๒.๒.๕ คฤหัสถ์ในสถานะผู้บำเพ็ญพรต	๓๐
๒.๓ หลักคิหิปฏิบัติในพรพุทธศาสนา	๓๓
๒.๓.๑ ความหมายของคิหิปฏิบัติ	๓๓
๒.๓.๒ ลักษณะของคิหิปฏิบัติ	๓๔
๒.๓.๓ การประพฤติตนตามแบบสามัญชน	๓๕

๒.๓.๔ การประพจน์ตามหลักคิหิวินัยที่สูงขึ้น	๓๕
๒.๓.๕ หลักเกณฑ์ในการตัดสินสถานะความเป็นมนุษย์	๓๘
๒.๓.๖ หลักคิหิปฏิบัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๔๓
๒.๓.๗ หลักคิหิปฏิบัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก	๔๘
๒.๔ สรุป	๕๔

บทที่ ๓ ศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๓.๑ สภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๖
๓.๑.๑ บริบทของบ้านสีชวา	๕๖
๓.๑.๒ สภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๕๖
๓.๒ สรุป	๗๒

บทที่ ๔ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์	๗๔
๔.๑.๑ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุข ที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชวา	๗๔
๔.๑.๒ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุข ที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชวา	๘๐
๔.๑.๓ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุข ที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ของหมู่บ้านสีชวา	๘๑
๔.๑.๔ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุข ที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีชวา	๘๒
๔.๒ สรุป	๙๐
๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๙๒

บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๓
๕.๒ อภิปรายผล	๙๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๘

บรรณานุกรม	๑๐๐
------------	-----

ภาคผนวก	๑๐๔
---------	-----

ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๐๕
ข รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	๑๐๖
ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (แบบสัมภาษณ์)	๑๐๗
ง หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้ให้สัมภาษณ์	๑๑๒
จ ภาพตัวอย่าง	๑๓๓
ประวัติผู้วิจัย	๑๓๗

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระบวนการพัฒนาชุมชน เป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นโดยความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐกับประชาชนในชุมชนนั้น ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง เพื่อให้เกิดความเจริญในทุก ๆ ด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยมุ่งพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของประชาชนให้ดำเนินการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนที่มีอยู่ให้มากที่สุด ในปัจจุบันสภาพสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอันเป็นผลเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นเป็นไปในลักษณะการขาดสมดุลของโครงสร้างทางสังคม ซึ่งไม่อาจปรับตัวได้ทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว การล่มสลายทางวัฒนธรรมของชุมชน การให้ความสำคัญกับค่านิยมที่มุ่งประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าประโยชน์ส่วนรวม รวมถึงการปรับเปลี่ยนลักษณะวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยภายนอกชุมชนมากกว่าปัจจัยภายในชุมชนเช่นที่เคยเป็นมาในอดีตรากฐานของการสร้างสันติสุขในชุมชนตามหลักทางพระพุทธศาสนา มองว่า การมองโลกโดยไม่แบ่งเป็นขาวและดำอย่างชัดเจนนั้น เรียกอีกอย่างว่าการมองโลกแบบบอทธิภาวะ ทศนะการมองโลกดังกล่าวเป็นรากฐานของปฏิบัติการสันติวิธี เพราะทำให้ตระหนักว่ามีแต่สันติวิธีเท่านั้นถึงจะขจัดความเลวร้ายออกไปจากสังคมได้อย่างแท้จริง ในทางตรงข้ามการใช้ความรุนแรงนั้นทำได้อย่างมากเพียงแค่ขจัด “คนชั่วร้าย” ออกไปได้เพียงชั่วคราวเท่านั้น แต่ไม่สามารถขจัด “ความชั่วร้าย” ออกไปได้อย่างแท้จริง ความชั่วร้ายยังคงอยู่เพราะ ๑) โครงสร้างหรือระบบที่หล่อหลอมเพิ่มพูนความชั่วร้าย เช่น ความเห็นแก่ตัว ความโกรธเกลียด หรือความอยุติธรรม ยังไม่ได้รับการแก้ไข ๒) ความชั่วร้ายในใจของผู้คนยังมีอยู่ รวมทั้งในใจของผู้ที่เป็นฝ่ายขจัดคนชั่วร้าย ทั้งโครงสร้างหรือระบบที่ก่อปัญหา และ ความชั่วร้ายในใจผู้คนนั้น ไม่สามารถขจัดหรือแก้ไขได้ด้วย ความรุนแรงใด ๆ มีแต่จะต้องใช้สันติวิธีเท่านั้นถึงจะขจัดออกไปได้ ความรุนแรงนอกจากจะขจัดความชั่วร้ายออกไปไม่ได้แล้ว ในที่สุดยังกลับเพิ่มคนชั่วร้ายให้มีมากขึ้น แทนที่จะลดลง คนชั่วร้ายที่เพิ่มขึ้นนั้นได้แก่ บุคคลที่ใช้ความรุนแรงกระทำกับผู้อื่น(แม้จะเพื่อพิทักษ์ความดีก็ตาม) และบุคคลที่เป็นเหยื่อของความรุนแรง ซึ่งเกิดความเคียดแค้นชิงชังและหันไปหาความรุนแรงที่เข้มข้นกว่าเพื่อตอบโต้ การมองโลกโดยไม่แบ่งเป็นขาวตรงข้ามอย่างชัดเจนนั้น มีความสำคัญสำหรับปฏิบัติการสันติวิธี เพราะปฏิบัติการสันติวิธีนั้นแท้ที่จริงคือการผานสิ่งที่ดูเหมือนอยู่คนละขั้วให้เชื่อมเป็นหนึ่งเดียวกัน โดยความน่าอยู่ของชุมชนเป็นสิ่งที่แต่ละชุมชนจะเป็นผู้กำหนด ดังนั้น ความหมายของชุมชนน่าอยู่จึงมีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลาย บางแห่งให้ความหมายในลักษณะของผลลัพธ์หรือผลกระทบ บางแห่งให้ความหมายในเชิงของกระบวนการ ในระยะแรกของการดำเนินการโครงการเมืองน่าอยู่ส่วนใหญ่จะให้ความหมายขององค์การอนามัยโลก ที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า เมืองน่าอยู่ หมายถึง เมือง

ที่มีการสร้างสรรค์และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและสังคมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีการขยายแหล่งทรัพยากรของชุมชนโดยให้ประชาชนในชุมชนนั้นมีส่วนร่วม และช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกี่ยวกับการทำวิถีทางของชีวิต เพื่อให้ได้ศักยภาพหรือคุณภาพชีวิตที่ดีที่สุด สำหรับประเทศไทยเมื่อมีการกำหนดนโยบายเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙ แล้ว สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานภายในสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ประมวลความคิดที่มีผู้ศึกษาไว้และสรุปความหมายว่า (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเมืองแห่งชาติ, ๒๕๔๓) เมืองน่าอยู่และชุมชนน่าอยู่ หมายความว่า ชุมชนที่อยู่อาศัยทั้งในเขตเมือง และชนบทที่มีสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตที่ดี มีสังคมที่เอื้ออาทร มีชุมชนเข้มแข็ง มีความสะดวกสบายปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีระบบเศรษฐกิจดี มั่นคง มีวัฒนธรรมและจิตวิญญาณเป็นเอกลักษณ์ของเมืองและชุมชนซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติได้นิยามความหมายที่หน่วยงานภาครัฐได้นำไปใช้ในการพัฒนาเมืองน่าอยู่ ชุมชนน่าอยู่ที่อยู่ในหน้าที่ความรับผิดชอบ สำหรับการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จึงใช้ความหมายดังกล่าว นอกจากนี้ต้องมีการศึกษา ความหมายของชุมชนน่าอยู่ ตามการรับรู้ของคนในชุมชนประกอบด้วย เพราะความน่าอยู่จะต้องเป็นไปตามการรับรู้ของคนในชุมชนว่า จะต้องมีความน่าอยู่อย่างใดจึงจะดี สำหรับการอยู่อาศัย การพัฒนาที่เน้นความจำเริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจเพียงมิติเดียวทำให้เกิดช่องว่างของการกระจายรายได้ระหว่างคนที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรม และภาคเกษตรกรรมมีสูงขึ้น ทำให้มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม จนก่อให้เกิดสภาพของชุมชนในชนบทล่มสลาย การพัฒนาตามแนวคิดกระแสหลักนี้ก่อให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาทางด้านจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวมและในท่ามกลางความตึงตันของการแก้ปัญหาที่เกิดจากการพัฒนาตามแบบแผนของตะวันตกนี้ ก็ได้มีนักคิดต่าง ๆ ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่เน้นความเป็นตะวันออก คือการที่จะต้องพัฒนาด้านจิตใจและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ดังที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า^๑ เป้าหมายของการพัฒนาคือการปลดปล่อยตนเองให้พ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยการให้ความสำคัญกับความสุขทางจิตใจอันเกิดจากความมีอิสรภาพที่พึ่งตนเองได้ และความเข้มแข็งของบุคคลและสังคม ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็นระดับของการพัฒนาประการหนึ่งในบรรดาตัวชี้วัด ๔ ประการ คือ

๑. พัฒนากาย มีการพัฒนาทางกายภาพ อันได้แก่ มีร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ขาดอาหาร มีเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยาบรรเทาโรค มีสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมที่ดี

๒. พัฒนาศีล มีการพัฒนาด้านระเบียบ กฎเกณฑ์ กฎหมายอันเป็นกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ให้ความสงบสุข เป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย สามารถจัดข้อขัดแย้งและจัดสรรผลประโยชน์ได้อย่างยุติธรรม โดยเฉพาะเป็นกติกาที่อยู่ในจิตสำนึกของผู้คนที่เรียกว่าเป็นการพัฒนาสังคม

๓. พัฒนาจิต มีการพัฒนาจิตใจ ด้วยการฝึกอบรมจิตใจให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง ๓ ด้าน คือ คุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิต

^๑ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร:บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗), หน้า ๗๙-๘๑.

๓.๑ คุณภาพจิต เป็นจิตที่มีพื้นฐานที่ดี อันได้แก่ มีเมตตา มีความรัก ความเป็นมิตร ความปรารถนาประโยชน์สุขแก่ผู้อื่น มีความกรุณา มีใจเสียสละแบ่งปันมีน้ำใจเผื่อแผ่โอบอ้อมอารี

๓.๒ สมรรถภาพจิต เป็นจิตที่มีความสามารถ เนื่องจากถูกฝึกให้มีสติความ پاکเพียร สู้งาน มีความอดทนมีสมาธิแน่น มีสัจจะเอาจริงเอาจังมีความเด็ดเดี่ยวต่อปณิธานและอุดมการณ์ในใจ

๓.๓ สุขภาพจิต เป็นจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุข สดชื่น ร่าเริง เบิกบาน ปลอดโปร่ง สงบ ผ่องใส ไม่ขุ่นมัว

๔. พัฒนาปัญญา มีการพัฒนาปัญญา อันได้แก่ ความรู้ความเข้าใจในศิลปะและศาสตร์ต่าง ๆ อย่างไม่มีอคติ มีความรู้ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงรู้เท่าทันธรรมชาติของสังขารคือโลก และชีวิต ถึงขั้นทำจิตให้เป็นอิสระหลุดพ้นจากความทุกข์โดยสมบูรณ์

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาด้านความสุขในชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องอาศัยหลักธรรมเพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในชุมชนมีความสุข สงบโดยซึ่งในหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นหมู่บ้านของชาวพุทธที่ยังมีวัฒนธรรมการนำหลักบุญกิริยาวัตรมาใช้อยู่ร่วมกันในชุมชนที่น่าอยู่ตามหลักพระพุทธศาสนา เพราะความสงบสุข เกิดมาด้วยการทำความดี ละเว้นความชั่ว ประพฤติตนตามศีล กาย จิต และปัญญา มีการฝึกปฏิบัติตามหลักการภาวนา เพื่อพัฒนาสติ ให้เกิดปัญญาโดยลำดับ อันจะสร้างความสุขสงบในชุมชน ทำให้ชุมชนเป็นชุมชนที่น่าอยู่ น่าพักพิงอาศัยของสังคมได้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจจะศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อศึกษาหลักคิสิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาหลักคิสิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท
๒. เพื่อศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
๓. เพื่อศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๓ ขอบเขตของการทำวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความสุขของชุมชนด้วยบุญกิริยาวัตร ๓ หมู่บ้านสีखा ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑. เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙

๒. เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องเช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์ รวมทั้งเอกสารจากสื่ออินเทอร์เน็ต

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีขา ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยพรรณนาวิธี (Descriptive Method)

๑.๓.๓ กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์จำนวน ๓ รูป
 ๒. ผู้นำหมู่บ้าน ๕ คน
 ๓. ประชาชนชาวบ้าน ๒ คน
 ๔. ประชาชนจำนวน ๑๐ คน
- รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

การเสริมสร้าง หมายถึง การเพิ่มเติมในสิ่งที่ดี หรือช่วยให้มีมากขึ้น เช่น สิ่งใดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์แก่สังคม เราก็ควรจะปฏิบัติ เพื่อเสริมสร้างสังคมให้ดีขึ้น

ความสุข หมายถึง ความสบาย หรือ ความสำราญ เป็นสิ่งที่ทุกคนปรารถนา และพากันแสวงหาตามแต่สติและปัญญา ด้วยวิธีการต่างๆ แยกออกได้เป็นสองฝ่าย คือ ความสุขทางกาย กับความสุขทางใจ ความสุขทางกาย ได้แก่ ความสุขที่สัมผัสได้จากประสาททั้ง ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และผิวหนัง เรียกว่า กามคุณ ๕ หรือความสุขที่เกิดจากเนื้อหนังมังสา อันเป็นสิ่งที่สกปรก ความสุขทางใจ ได้แก่ ความสุขที่สัมผัสได้จากจิต คือ ความสบายใจ ความสุขใจ ความอิ่มใจ ความพอใจ อันเกิดจากจิตใจที่สงบและเย็น อันเป็นความสุขที่สะอาดเป็น ความสุขที่แท้จริง ความสุขทั้งทางกาย และทางใจ ย่อมมีส่วนสัมพันธ์กัน ไม่อาจจะแยกให้ขาดจากกันได้ เพราะต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน จะขาดเสียอย่างใดอย่างหนึ่งหาได้ไม่

ชุมชน หมายถึง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านสีขา ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

หลักคิหิสุข หมายถึง คิหิสุข หมายถึง สุขของธาตุห้า คือ ความสุขของชาวบ้าน, ความสุขที่ชาวบ้านควรพยายามเข้าถึงให้ได้สม่ำเสมอ หรือความสุขอันชอบธรรมที่ผู้ครองเรือนควรมีประกอบด้วย

๑. อตถิสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ด้วยความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม

๒. โภคสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น ใช้เลี้ยงชีพ ใช้เลี้ยงผู้ที่ควรเลี้ยง และใช้บำเพ็ญประโยชน์ต่าง ๆ

๓. อนนสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

๔. อนวัชชสุข หมายถึง ความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอิ่มใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใคร ๆ ไม่ติเตียน ทั้งทางกาย วาจา และทางใจหมู่บ้านสีขา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีเอกสารและงานวิจัยที่น่าสนใจหลายเล่ม ซึ่งได้ศึกษาแนวคิดและหลักการแนวทางการพัฒนาชุมชนน่าอยู่ ของชุมชนเทศบาลนครขอนแก่น ตามหลักกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยงานวิจัยดังกล่าวมีดังนี้ มีดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ปาฐกถา เรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกล่าวว่า เมื่อมีการพัฒนาคนในฐานที่คนนั้นเป็นปัจจัยตัวกระทำ ก็นำเอาการพัฒนาคนและคนที่มีการพัฒนานั้นมาเป็นแกนกลางของระบบการพัฒนา ให้เป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นเมื่อระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง ๔ คือ มนุษย์ สังคม ธรรมชาติ และเทคโนโลยี ดำเนินไปด้วยดี โดยที่ทุกส่วนเป็นปัจจัยส่งผลในทางเกื้อกูลแก่กัน ทำให้ดำรงอยู่ดีด้วยกัน และในระบบนี้มีมนุษย์ในฐานะเป็นปัจจัยตัวกระทำ มีความสำคัญที่สุดที่จะให้ภาวะที่อื่นประสงคนี้เกิดขึ้นได้ มนุษย์ที่เข้าถึงความจริงของธรรมชาติอย่างแท้จริง จะเกิดปัญญาที่มองเห็นครอบคลุมทั่วตลอดระบบความสัมพันธ์ทั้งหมดซึ่งจะทำให้เขารู้ผลกระทบต่อกันที่จะมาถึงทุกส่วนทุกฝ่ายจากการเบียดเบียนที่เรียกว่าเอาชนะนั้น และรู้เข้าใจว่าอะไรอย่างไร จึงจะเป็นประโยชน์ที่แท้จริง แม้แก่ตนเอง ในระบบสัมพันธ์ที่ความเป็นไปของทุกอย่างทุกด้านส่งผลถึงกัน จึงทำให้เขาใช้ความรู้อย่างถูกต้อง ทำให้ข้ามพ้นการเบียดเบียนไปสู่ความเกื้อกูล การพัฒนามนุษย์อย่างถูกต้องจะนำผลนี้มาให้ ดังพุทธพจน์ว่า “คนที่เป็นคนบัณฑิต มีปัญญามาก ย่อมคิดการ มิใช่เพื่อเบียดเบียนคน มิใช่เพื่อเบียดเบียนผู้อื่น มิใช่เพื่อเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย เมื่อจะคิด ย่อมคิดการที่เกื้อกูลแก่ตน ที่เกื้อกูลแก่ ผู้อื่น ที่เกื้อกูลแก่ทั้งสองฝ่าย ที่เกื้อกูลแก่ทั้งโลกเลยทีเดียว”^๒

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวว่า จริยธรรมมีความหมายกว้าง หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่ การยังชีวิตให้เป็นไป การครองชีพ การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิตทุกแง่ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย วาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิต ด้านปัญญา ถ้าเป็นการดำเนินชีวิตหรือครองชีวิตอย่างถูกต้อง ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ มีจิตใจรู้ทุกข้ออย่างแท้จริง ท่านเรียกว่าเป็นพรหมจริยะ แปลว่า การครองชีวิตอย่างประเสริฐหรือชีวิตประเสริฐ^๓

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า๒๔๘-๒๕๗.

^๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐-๑๑.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงการพัฒนาไว้ในหนังสือ “ ทศวรรษธรรมทัศน์ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวตพุทธศาสตร์” สรุปว่า บุคคลพึงพัฒนาจากภายในมาสู่ภายนอก คือ จะต้องพัฒนาในด้านพฤติกรรมให้มีระเบียบวินัยในตนก่อน หมายถึง จะต้องพัฒนาอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และจิตใจให้พร้อมรับมือกับสถานการณ์ความเป็นไปตามเหตุ และปัจจัยของธรรมดา อันเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันของแต่ละบุคคล ดังนั้น การพัฒนาจึงรวมไปถึง การพัฒนาด้านบุคลิกภาพที่แสดงออก คือ เป็นคนกินเป็น ใช้เป็น บริโภคเป็น ดูแลเป็น พึ่งเป็น เป็นต้น, การพัฒนาในด้านความประพฤติ คือ คบหาเสวนาเป็น สังคมเป็น พูดเป็น สื่อสารเป็น การพัฒนาด้านจิตใจ คือ วางท่าทีต่อเรื่องที่เหตุขึ้นเป็น ฉลาดและเข้าใจเป็น และมีปัญญาที่จะคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ตลอดจนรู้จักดับทุกข์เป็น^๔

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า พุทธธรรมคือคำสอนเดิมแท้ของพระพุทธเจ้านั้น มีลักษณะที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ให้ความสำคัญในศักยภาพของมนุษย์ ถือว่ามนุษย์เป็นผู้ที่สามารถฝึกฝนหรือพัฒนาตนเองได้ จนถึงขั้นได้บรรลุความเป็นผู้ประเสริฐสุดด้วยการพัฒนาตนเอง มนุษย์มีศักยภาพที่พัฒนาตนเองได้ และเมื่อได้รับการฝึกฝนอบรมแล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ซึ่งต่างจากสัตว์ประเภทอื่นที่จะพัฒนาได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์เป็นผู้ฝึกหัดให้ ตัวมันเองไม่สามารถจะฝึกฝนอบรมตนเองได้ และเมื่อผ่านการฝึกหัดแล้วในเวลาที่ใช้งานก็ต้องให้มนุษย์อีกนั้นแหละ เป็นผู้นำเอามันไปใช้งานในด้านต่าง ๆ ตามที่ได้รับการฝึกหัดมาเท่านั้น^๕

จํานงค์ อติวิฒนสิทธิ กล่าวว่า กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงคุณงามความดี หรือเพื่อให้เกิดคุณธรรม กฎเกณฑ์หรือแนวทางที่พึงปฏิบัติได้รับการประเมินค่าว่าเป็นสิ่งที่ดีสามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติตนให้บรรลุที่หวังไว้ได้ ขณะเดียวกัน ก็ไม่สร้างความทุกข์ความเดือดร้อนแก่บุคคลหรือสุจริตชนทั้งหลาย การปฏิบัติตามจริยธรรมย่อมให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติ สังคม สิ่งแวดล้อม ผู้ปฏิบัติจริยธรรมย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนดี หากบุคคลในสังคมทุกคนปฏิบัติตามหลักจริยธรรม สังคม สิ่งแวดล้อมจะไม่ถูกเบียดเบียนและถูกรบกวน จนเกิดสภาพเสียดุลยภาพทางสังคมและระบบนิเวศวิทยา^๖

บุญมี แทนแก้ว ให้ความหมายจริยธรรมว่ากว้างขวางมาก อาจรวมไปถึงค่านิยม (Value) คือ สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อและยึดมั่นถือมั่น เพื่อจะได้บรรลุถึงวัตถุประสงค์หรือความมุ่งหมายของสังคมหรือของเราเอง เช่น ความดี ความซื่อสัตย์สุจริต และอื่นๆ เหล่านี้เป็นค่านิยมฝ่ายดี แต่อาจจะมีค่านิยมฝ่ายชั่ว เช่น การดื่มสุรายาเมา การเป็นชู้กับเมียเขา

^๔พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวตพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๘.

^๕ พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖), หน้า ๓๔-๓๖.

^๖ จํานงค์ อติวิฒนสิทธิ, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๙๕.

การแต่งกายที่นิยมใช้ของที่ผลิตจากต่างประเทศ การใช้ของราคาแพงและอื่นๆ ค่านิยมที่จัดเป็นจริยธรรมคือค่านิยมฝ่ายดี^๗

สมพร เทพสิทธา ได้กล่าวถึงการพัฒนามนุษย์ไว้ในหนังสือ “ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม” สรุปความได้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้แก่มีความรู้ดี คือ มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีสุขภาพอนามัยดี คือ สุขภาพทางกายและจิตใจดี มีความสามารถดี คือ สามารถนำความรู้ที่เรียนรู้แล้วไปพัฒนาตนเองได้ มีความคิดดี คือ คิดเห็นถูกต้องเป็นสัมมาทิฐิ มีการกระทำดี คือ เว้นจากทุจริตทางกาย ๓ ประกอบสุจริต และมีจิตใจดี คือ มีจิตใจที่สะอาด สว่าง สงบ ยึดมั่นในคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณา, ความกตัญญูรู้คุณท่าน, มีสัจจะ, ทมะ, ขันติ และจาคะ^๘

ประเวศ วะสี ประชุมระดมความคิดโดยสร้างตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนลดความเป็นนามธรรม บ่งบอกขีดความสามารถและด้วยภาพการพัฒนาของชุมชนในการพึ่งตนเอง สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนที่พึงปรารถนา ในมิติเศรษฐกิจฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและมิติทางการเมือง โดยพิจารณาว่าตัวชี้วัดจะต้องมีความเป็นพลวัตปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและบริบทของชุมชน จำนวน ๘ ประการ คือ

๑. จำนวนผู้นำตามธรรมชาติต่อประชากร
๒. จำนวนสมาชิกกลุ่มประชากร
๓. อัตราเพิ่มของเงินสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
๔. จำนวนองค์กรธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
๕. อัตราเพิ่มของเงินสวัสดิการเพื่อคนในชุมชน
๖. อัตราเพิ่มของรายได้ของธุรกิจที่องค์กรชุมชนเป็นเจ้าของ
๗. จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอกชุมชนเป็นเจ้าของ และ
๘. จำนวนการเป็นสมาชิกองค์กรภายนอก^๙

ปรัชญา เวสารัชช กล่าวว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน (people participation) ในกิจกรรมต่างๆของสังคมนั้น มิใช่เรื่องแปลกใหม่แต่ประการใด ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตลอดมานับแต่เริ่มเกิดชุมชนมนุษย์ การมีส่วนร่วมนี้เกิดได้ในหลายลักษณะ หลายรูปแบบวิธีการ หลายกิจกรรม และหลายวัตถุประสงค์” กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการประชุม ณ องค์การสหประชาชาติเคยระบุไว้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นคำที่ไม่อาจกำหนดนิยามความหมายเดียวที่ครอบคลุมได้เพราะความหมายของการมีส่วนร่วมอาจแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ในประเทศเดียวกันก็ตาม หากจะให้เข้าใจชัดแล้ว การนิยามความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะจำกัด

^๗ บุญมี แท่นแก้ว, **จริยศาสตร์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๑๖๙-๑๗๐.

^๘ สมพร เทพสิทธา, **ศาสนากับพัฒนาคนและสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๙-๑๐.

^๙ ประเวศ วะสี, **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

เฉพาะในระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองหนึ่งๆเท่านั้น ทั้งนี้นักวิชาการได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ตามวัตถุประสงค์ของเนื้อหาที่เน้นเฉพาะตามความสนใจของแต่ละคน”^{๑๐}

สุภาพรณ ณ บางช้าง และคณะ มีการศึกษาเรื่อง “การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท” เพื่อมุ่งศึกษาหลักคุณธรรมและสาเหตุของภาวะศาสนา ศีลธรรมของชาวชนบทกลุ่มหนึ่ง แล้วทดลองหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขหรือส่งเสริมส่วนที่มีอยู่แล้วให้ดียิ่งขึ้น ด้วยการใช้หลักพุทธธรรมมาเป็นหลักดำเนินการ แล้วประเมินผลและอุปสรรคของการทดลองเพื่อจะได้พิจารณาหาแนวทางการพัฒนาศาสนา ศีลธรรม ในชนบทนั้น และในชนบทอื่นของประเทศต่อไป คณะผู้วิจัยกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานโดยแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน คือ สำรวจข้อมูลพื้นฐาน ปฏิบัติทดลอง และประเมินผล การทดลองทั้งหมด โดยเลือกกลุ่มทดลอง ๒ หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านเซินหย่อง และหมู่บ้านวังหว่า อำเภอดงหลวง จังหวัดระนอง ผลการวิจัยพบว่า การที่จะบรรลุเป้าหมายการพัฒนาให้คนในชุมชนมีเจตคติและพฤติกรรมอย่างน้อยที่สุดในระดับศีล ๕ และธรรม ๕ ซึ่งเป็นขั้นพื้นฐานให้ได้นั้นจะต้องพัฒนาศาสนาให้มีสถานภาพที่พร้อมที่จะเป็นกลไกไปสู่การสร้างศีลธรรมทั้ง ๕ ด้าน คือ ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และศาสนพิธี และงานการพัฒนาศาสนา ศีลธรรมในชนบทจะสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับการยอมรับปัญหาของคนในท้องถิ่นว่ามีอยู่จริง และจำเป็นต้องแก้ไขคุณภาพและบทบาทของผู้นำฝ่ายพระและฆราวาส คุณสมบัติและการแสดงออกของผู้ทำงาน การสร้างความสัมพันธ์และศรัทธา ตลอดจนการประสานความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น^{๑๑}

๑.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)” ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑) การพัฒนาทางความประพฤติ คือ พัฒนากายและวาจาให้มีศีล ๒) การพัฒนาทางด้านอินทรีย์ ๖ คือ ให้รู้จักสารวมอินทรีย์ของตนอย่างมีสติคอยกำกับ ๓) การพัฒนาทางด้านจิตใจให้เกิดความเข้มแข็ง และมั่นคงสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ ๔) การพัฒนาทางด้านปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติตนต่อสรรพสิ่งทั้งปวง ไม่ให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา แต่ให้เป็นอิสระจากสิ่งต่างๆ ที่เข้ามา^{๑๒}

พระมหามิตร วิฑิตปญโญ (วันยาว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” ผลการวิจัยพบว่า ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจไม่ให้เกิดความโลภหรือเกิดกิเลสตัณหา หลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่นำไปใช้ สามารถควบคุมสภาพทางจิตใจตนเองได้ ไม่ให้ตกเป็นทาสของแพ้นที่ล้าสมัยใน

^{๑๐} ปรัชญา เวสารัชช์, “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๖๑.

^{๑๑} สุภาพรณ ณ บางช้าง, การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

^{๑๒} พระมหาสมชาย สิริจนโท (หานนท์), “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของพระพุทธคุณ (สมาน สุมะโธ)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), ๑๒.

ยุคปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันของคนเราก็มีความต้องการบริโภค แต่การใช้สอยเครื่องบริโภคนั้น จะต้องให้มีความเหมาะสมกับอัตภาพย่อมมีความสุขได้^{๙๓}

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) ได้ทำการศึกษา เรื่อง “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการวิจัยพบว่า เมื่อเกิดปัญหาทางสังคมเกิดขึ้น สมาชิกในสังคมย่อมต้องได้รับผลจากปัญหานั้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม การขัดเกลาทางสังคม (Socializations) คือ วิธีการอบรมสั่งสอนให้สมาชิกในสังคมดำรงตนอยู่ตามที่สังคมคาดหวัง จึงได้เกิดขึ้น นับตั้งแต่สังคมบุพกาล จนถึงสังคมปัจจุบัน แต่สภาพการณ์ของสังคมปัจจุบันได้ผันแปรไป กล่าวคือ การพัฒนาสังคมตามแบบอุตสาหกรรม (Industrial Society) สถาบันต่างๆ ทางสังคม ต่างก็ได้ปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาสังคมแบบใหม่ แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมของสถาบันต่างๆ ก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับรูปแบบของสังคมยุคอุตสาหกรรมนั้นด้วย^{๙๔}

ดุष्ฎี สิตลวรารค์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก” ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นว่า ชีวิตมนุษย์ประกอบด้วยชั้น ๕ การทำงานประสานกันของชั้น ๕ ทำให้มนุษย์รับรู้โลกได้ โดยมีช่องทางติดต่ออยู่ ๒ ชุดคือ ชุดที่รับเข้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และชุดที่แสดงออก ได้แก่ กาย วาจา และใจ โลกที่ศึกษาคือโลกตามการรับรู้ของมนุษย์เอง ได้ผลการศึกษา คือ ปัญญารู้ตามความเป็นจริง คือ รู้ชัดในอริยสัจ ๔ ซึ่งพระพุทธศาสนาอธิบายไว้หลายนัย จากมรรคมงคล ๘ ปรับให้เป็นหลักการปฏิบัติเพื่อการศึกษา จากหยาบไปหาประณีต เป็น ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา อันจะนำผู้ศึกษาบรรลุมรรคชีวิตที่สมบูรณ์ คือ มีปัญญาพ้นทุกข์สิ้นเชิง และเป็นเป้าหมายการศึกษาในระดับอุดมคติ ด้วยพระพุทธศาสนาพิจารณาเป้าหมายไว้หลายแนว แต่ละแนวให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการศึกษาในแง่มุมที่ต่างกัน กิจกรรมการศึกษาก็สืบเนื่องจากไตรสิกขา เมื่อทำกิจกรรมการศึกษาก็มีกระบวนการการศึกษาเกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางศีล สมาธิ ปัญญา กัลยาณมิตร และโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยเอื้อให้เกิดการพัฒนา ส่วนสังคมพระพุทธศาสนามี ๒ ประเภท สังคมฆราวาส และสังคมผู้บวช ซึ่งมีลักษณะเป็นสังคมการศึกษา มีการเลือกสรรสมาชิก การจัดระเบียบสังคมโดยอาศัยวินัยสงฆ์เป็นหลัก และเป็นสังคมที่มีโอกาสในการศึกษา และบรรยากาศทางการศึกษาสูงกว่าสังคมฆราวาส^{๙๕}

นันทนา อังสุรังษี ได้ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบทที่อยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ประชากรส่วนใหญ่

^{๙๓}พระมหามิตร ฐิตปัญโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑.

^{๙๔}พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒-๓.

^{๙๕}ดุष्ฎี สิตลวรารค์, การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ใน ๓ พื้นที่ ยังคงมีค่านิยมและปฏิบัติต่อเบญจศีล สอดคล้องตามหลักทฤษฎี คือ มีความเห็นว่า เบญจศีลมีความสำคัญมากและบัญญัติไว้ให้ทุกคนปฏิบัติเพื่อความสงบสุขของสังคม และถือว่าการถือศีลนำไปสู่สวัสดิ พรั่งพร้อมด้วยทรัพย์และถึงความดับทุกข์ได้ ทั้งยังเห็นว่า เบญจศีลไม่ขัดกับสภาพสังคมปัจจุบัน การประกอบอาชีพและการพัฒนาความเจริญของชาติ แต่ยังมีประชากรบางส่วนในพื้นที่ทำการวิจัยมีค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีลเบี่ยงเบน และเปลี่ยนแปลงไปเนื่องจากปัจจัย ๓ ประการ คือ อาชีพ ความเจริญทางวัตถุและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเขตเมือง ดังนั้น หมู่บ้านชนบทจะยังคงรักษาค่านิยมและการปฏิบัติต่อเบญจศีล ได้ถูกต้องมากกว่าหมู่บ้านแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง ซึ่งมีความใกล้ชิดกับเขตเมืองมากกว่า^{๑๖}

บุญตัน หล้ากอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือบุคคลตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ทั้ง ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปเมื่อเล็งถึงผลการพัฒนา มี ๓ อย่าง ได้แก่

๑) การพัฒนาให้เป็นคนดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของชุมชนและสังคม โดยการสอนให้ดเว้นจากกายทุจริต วาจทุจริตและประพฤติกายสุจริต วาจสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและทางวาจา

๒) การพัฒนาให้เป็นคนมีจิตใจ และอารมณ์ที่มั่นคงมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ชุมชนคนอื่นและสังคม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการสอนให้ดเว้นจากความโลภ ความพยายาบท แล้วให้ประพฤติกายสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักการของสมาธิ ซึ่งเรียกว่า จิตภาวนา

๓) การพัฒนาให้คนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักการของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา นอกจากนี้การพัฒนาที่ทำให้บุคคลเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลุถึงสัมมาวิมุตติ หลุดพ้นจากกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ก็จัดอยู่ในปัญญาภาวนาเช่นเดียวกัน การบำเพ็ญความดีตามวิธีการพัฒนาข้อที่ ๒ โดยสรุป คือ การประพฤติกายสุจริต วาจสุจริต และมโนสุจริต ส่วนการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ การปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อมุ่งขจัดกิเลสต่างๆ ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ เช่น ความอยากได้ (โลภะ) ความประทุษร้าย (โทสะ) และความลุ่มหลง (โมหะ) เป็นต้น ให้หมดสิ้นไปเป็นการดับกิเลส ดับทุกข์ หรือบรรลุนิพพานเป็นที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง วิธีการทั้ง ๓ ประการนี้ จึงเป็นหลักการขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือพัฒนาบุคคล โดยทั่วไปให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์หรือปัญหาที่ตน

^{๑๖} นนทนา อังสุรังสี, “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธในสังคมเมืองและชนบทที่อยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยศึกษาเฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอไกรภพระ จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๓, หน้า ๒๑๒.

ประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการพัฒนาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการพัฒนาที่เป็นไปตามหลักอริยมรรคมีองค์ ๘ หรือหลักไตรสิกขา^{๑๗}

ไพรัช สู่แสนสุข ได้ทำการวิจัยเรื่อง “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์” พบว่า พุทธศาสตร์มีบทบาทเด่นชัดในการเรียนการสอนและการส่งเสริมกระบวนการในการสร้างเสริมและพัฒนาสัมมาทิฐิเป็นอย่างมาก พุทธศาสตร์มีคำอธิบายและแนวทางเสนอแนะต่อการพัฒนาการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิตในทุกๆระดับ จนถึงระดับสูงสุดหรือระดับที่เอื้อให้เกิดประโยชน์สูงสุดที่มวลมนุษย์พึงได้ หรือแม้แต่การเสนอเครื่องมือที่ช่วยต่อกระบวนการเรียนรู้นั้น ๆ ได้ (ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา)

กระบวนการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการพัฒนาตามแนวพุทธศาสตร์ สามารถจัดสรุปในองค์ธรรม “อริยสัจ ๔” ได้ไม่ว่าจะในส่วนของจุดมุ่งหมาย เนื้อหา กระบวนการเรียนการสอน วิธีการปฏิบัติ และการตรวจสอบประเมินผล องค์ธรรมทั้ง ๔ ของอริยสัจ ประกอบด้วยเรื่องเกี่ยวกับ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค” สรุปได้ดังนี้

๑. การเรียนการสอน เพื่อให้รู้ลักษณะหรือธรรมชาติของทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรคว่ามีลักษณะเป็นเช่นไร มีลำดับและสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอย่างไร ในแต่ละองค์ธรรม

๒. การเรียนการสอนการปฏิบัติตามกิจในอริยสัจ ๔ ของแต่ละองค์ธรรม ได้แก่

๒.๑ การกำหนดรู้ทุกข์ การทำความเข้าใจในทุกข์หรือลักษณะของปัญหาที่เกิดขึ้น

๒.๒ การรู้ชัดในสาเหตุของทุกข์หรือปัญหาว่า ควรละควรแก้ไขที่ตรงสาเหตุที่แท้จริง ซึ่งสาเหตุหลักของทุกข์ในชีวิตมนุษย์ คือ ตัณหา

๓.๓ การรู้ชัดในเป้าหมาย หรือกำหนดเป้าหมาย และมีความซาบซึ้งพอใจในเป้าหมายที่จะพึงเกิดเมื่อแก้ปัญหาได้ และเป้าหมายสูงสุดในชีวิตมนุษย์ที่ควรบรรลุ คือ การพ้นทุกข์

๓.๔ การรู้ในวิธีการแก้ปัญหาว่า เมื่อกระทำตามวิธีการนั้นแล้วสามารถแก้ปัญหาได้ทำให้ลดทุกข์ หหมดทุกข์ได้ ในการพัฒนาชีวิตนั้นมรรคหรือวิธีการแก้ทุกข์ที่สมบูรณ์ ที่ควรทำให้มากคือมรรคมีองค์ ๘ หรือการศึกษาและปฏิบัติในศีล สมาธิ และปัญญา^{๑๘}

บรรจง วังหล้า ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา พบว่า ศีลห้าและกฎหมายอาญามีลักษณะสำคัญที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นข้อปฏิบัติที่บุคคลในสังคมไม่ควรละเมิด แนวคิดเรื่องโทษของศีลเอื้อประโยชน์ต่อการไม่ละเมิดกฎหมายอาญา เพราะคนที่รักษาศีล ย่อมไม่กล้าปฏิบัติผิดกฎหมายอาญา ส่วนโทษตามกฎหมายอาญาก็เอื้อต่อศีลห้าเพราะการกระทำผิดกฎหมายอาญาที่เกี่ยวข้องกับศีลห้า ย่อมต้องได้รับโทษตามกฎหมายและ

^{๑๗} บุญตัน หล้าทอง, “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๖๑.

^{๑๘} ไพรัช สู่แสนสุข, หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙. หน้า ๗๘.

โทษตามกฎหมายแห่งกรรม ซึ่งจะสนองผู้กระทำทั้งในปัจจุบันและอนาคต การใช้กฎหมายอาญา ถ้าผู้ใช้ยึดมั่นในศีลห้าก็จะทำให้สังคมมีความร่มเย็นและสงบสุข^{๑๙}

อาภรณ์ พุกกะมานและคนอื่น ๆ ได้ทำวิจัยเรื่อง การศึกษาการสอนศีล เพื่อสร้างเสริมพุทธธรรม จริยธรรมในสังคมไทย พบว่า ผู้มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา มีวิมุตติ ด้วยการละชั่ว ประพฤติ ย่อมเป็นผลดี เป็นคุณค่าในสังคม ผู้มีศีลเท่านั้นที่จะเสริมสร้างพุทธธรรมจรรยาได้ในสังคมการเสริมสร้างพุทธธรรมจรรยาในสังคม จึงจำเป็นต้องมีการสอนศีล การศึกษาศีล การปฏิบัติศีล และการทรงผลของศีลในแต่ละคน หากพุทธบริษัททุกคนยอมรับศีล นำเอาศีลมาเป็นข้อวัตรปฏิบัติขัดเกลาพฤติกรรมของตนอย่างจริงจังเคร่งครัด จนเกิดผลของศีลทรงขึ้นในตนได้จริง ศีลเท่านั้นที่แก้ปัญหาส่วนบุคคลและส่วนสังคมไทยได้^{๒๐}

นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์ ได้ศึกษาเรื่อง ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่มีความเชื่อที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ กล่าวคือ คลาดเคลื่อนไปจากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทในหลายประเด็น ได้แก่ กฎแห่งกรรมเรื่อง โอปปาติกะ เรื่องสังสารวัฏ ซึ่งส่งผลกระทบต่อนโยบายความตกต่ำทางด้านศีลธรรม วิธีชีวิตดำเนินไปโดยถอยห่างและไม่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม โดยมีค่านิยมที่เน้นในเรื่องวัตถุนิยมปิดกั้นหนทางในการพัฒนาการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหาคอร์รัปชัน และปัญหาอื่น ๆ ตามมา หลักธรรมที่เป็นตัวทำลายมิจฉาทิฎฐิ ได้แก่ สัมมาทิฎฐิ ๒ ประการ คือ ปรัตติยสัจที่สี่และโยนิโสมนสิการ ทุกฝ่ายทั้งพุทธศาสนิกชนไทย สถาบันการศึกษา องค์กรสงฆ์ สื่อมวลชนทุกแขนง รวมทั้งรัฐบาล ต้องร่วมมือกันส่งเสริมการศึกษา โดยนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเป้าหมายและหลักการควบคุมกำกับวิทยาการด้านอื่น ๆ จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลงโครงสร้างความเห็นความเชื่อของสังคม ให้เป็นสัมมาทิฎฐิได้^{๒๑}

สมบุญ สุขสำราญ จากการศึกษาเรื่อง “พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม” พบว่า กรอบทฤษฎีตะวันตกนั้นได้รับอิทธิพลมาจากโลกทัศน์ของคนตะวันตก ซึ่งมีพื้นฐานสำคัญอยู่บนคติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากคนไทย คติ ความเชื่อ และวัฒนธรรมตะวันตกนั้นส่วนมากมีรากเหง้าอยู่บนระบบความเชื่อส่วนที่เป็นคริสต์ศาสนา การมองข้ามความสำคัญของความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับสังคม การเมือง และเศรษฐกิจมีความสำคัญอย่างมาก ซึ่งอาจนำไปสู่ความไม่เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคม และการเมือง ที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ อย่างแท้จริงได้ และประเด็นสำคัญดังกล่าวมีนัยสำคัญเท่ากับการละเลยการทำความเข้าใจวิถีชีวิตส่วนรวมของสังคม หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรมของสังคม ซึ่งรากเหง้าสำคัญอย่างหนึ่งของ

^{๑๙} บรรจง วังหล้า, “การศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๘.

^{๒๐} อาภรณ์ พุกกะมานและคนอื่น ๆ “การศึกษาการสอนศีลเพื่อสร้างเสริมพุทธธรรมจริยธรรมในสังคมไทย”. รายงานผลการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญผล, ๒๕๓๘), หน้า ๒๓๐.

^{๒๑} นงเยาว์ หนูไชยะ ณ กาฬสินธุ์, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องมิจฉาทิฎฐิในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘๘.

วิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมของแต่ละสังคมนั้นก็คือศาสนา ศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองและสังคมย่อมจะมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาก็จะมีผลกระทบทางการเมืองและสังคมเช่นเดียวกัน^{๒๒}

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ (primary sources) จากพระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลทุติยภูมิ (secondary sources) จากเอกสาร บทความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และวิจัยภาคสนามสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept interview) จากประชากรกลุ่มเป้าหมาย คือ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑. พระสงฆ์จำนวน ๓ รูป
๒. ผู้นำหมู่บ้าน ๕ คน
๓. ปราชญ์ชาวบ้าน ๒ คน
๔. ประชาชนจำนวน ๑๐ คน

รวมเป็น ๒๐ รูป/คน โดยผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิจัย (Research Process) ตามขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

ขั้นที่ ๑ เพื่อศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ก. วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาเกี่ยวกับหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก อรรถกถา และแนวคิดของนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ และศึกษาเอกสาร บทความ หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาจากแหล่งข้อมูลและห้องสมุดต่าง ๆ เช่น ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดแห่งชาติ และห้องสมุดมหาวิทยาลัยขอนแก่น เป็นต้น และจากตำรา วารสาร บทความ และเว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือ

ข. วิธีการวิเคราะห์

ผู้วิจัยจะทำการวิเคราะห์ ความหมาย ความเป็นมา และหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ด้วยการวิเคราะห์ตีความและอธิบายขยายความข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติมหรือขยายความเพื่อที่จะให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ค. ผลที่ได้รับ

จะทำให้ทราบกรอบความหมาย และความเป็นมาเกี่ยวกับหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทในพระพุทธศาสนาทั้งจากพระไตรปิฎก คัมภีร์อื่นๆ และตำราวิชาการ และภาคปฏิบัติของ

^{๒๒} สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗), หน้า ๑๖.

ผู้วิจัยเอง ในทุกๆ มิติว่า ประเด็นใดที่เกี่ยวข้อง เพื่อที่จะวิเคราะห์ และนำไปสู่การเข้าใจถึงกระบวนการในทุกขั้นตอนของการรักษา ๕ เพื่อเป็นฐานความรู้หรือกรอบแนวคิดในการศึกษาในบทต่อไป

ขั้นที่ ๒ เพื่อศึกษาสภาพความสุขของชุมชนหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ก. วิธีการศึกษา

วิธีการศึกษาเกี่ยวกับศึกษาสภาพความสุขของชุมชนหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์จะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตำรา วารสาร บทความ และเว็บไซต์ที่น่าเชื่อถือได้

ข. การศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยสร้างเครื่องมือ คือแบบสัมภาษณ์ โดยให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้อง ทั้งเชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง แล้วนำไปปรับปรุงแก้ไข ก่อนนำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วจึงนำไปเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์จาก

๑. พระสงฆ์จำนวน ๕ รูป

๒. ผู้นำหมู่บ้าน ๕ คน

๓. สมาชิกองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ๕ คน

๔. ประชาชนจำนวน ๑๐ คน

รวมเป็น ๒๐ รูป/คน

ค. วิธีการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลที่ได้นำมาสรุป แล้ววิเคราะห์ สังเคราะห์บทสัมภาษณ์ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการศึกษาในบทต่อไป

ขั้นที่ ๓ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ก. ผู้วิจัยจะวิเคราะห์และสังเคราะห์สาระสำคัญของความรู้ใหม่ของการหาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์รวมทั้งทำการวิเคราะห์ และรวบรวมความรู้ที่ได้รับมาจากการศึกษาภาคทฤษฎี แล้วนำมาแก้ไขปรับปรุง เพิ่มเติมใหม่ ตามคำแนะนำของท่านผู้เชี่ยวชาญ และทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องตามหลักวิชาการโดยการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ขั้นที่ ๔ สรุปผล และเสนอผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์

ประมวลผล และสรุปผลการวิจัย จะทำให้ทราบ และได้เข้าใจองค์ความรู้ใหม่ของการหาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์แล้วเสนอผลงานวิจัยต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

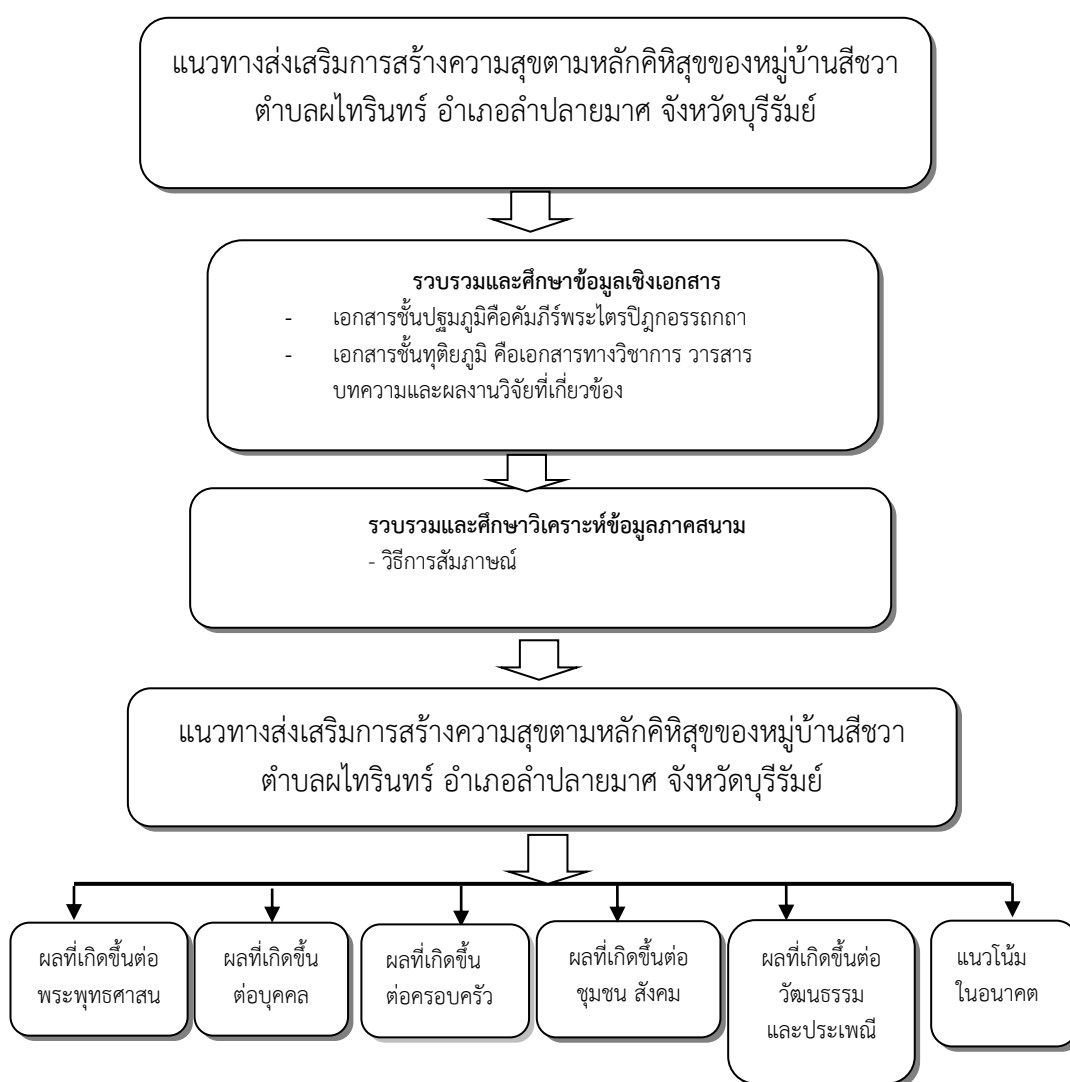
๑.๗.๑ ได้เข้าใจเกี่ยวกับหลักคิสิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๑.๗.๒ ได้เข้าใจสภาพความสุขของชุมชนหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๗.๓ ได้แนวทางแนวทางส่งเสริมการสร้างสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวทางส่งเสริมการสร้างสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

บทที่ ๒

ศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นต่าง คือคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท คฤหัสถ์ตามความหมายของพุทธศาสนา หลักคิหิปฏิบัติในพระพุทธศาสนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ คิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑.๑ คิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท ปรากฏในสังคัลลสูตร^๑ กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ให้เป็น คิหิวินัย คือ วินัยคฤหัสถ์ หรือศีลสำหรับชาวบ้าน หรือศีลสำหรับประชาชน หลักที่ทรงสอนในสูตรนี้สรุปได้ ดังนี้

คิหิสุข ๔ หรือกามโกศี ๑๐ ความสุขของผู้ที่มีการใช้ชีวิตอยู่อย่างธรรมดาทั่วไปความสุขของคฤหัสถ์ หมายถึง ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ ไม่มีความวิตกเป็นทุกข์ในการดำเนินชีวิต หลักคิหิสุข ได้แบ่งความสุขของคฤหัสถ์ออกเป็น ๔ ประเภท หรือเงื่อนไขความสุข ๔ ประการ คือ

๑) อตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม^๒ หรือความสุขสิ่งแรกที่ต้องทำ คือ การทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุข

๒) โภคสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์หรือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เมื่อมีทรัพย์ ต้องรู้จักใช้จ่ายบำรุงตนเอง ครอบครัว ให้พอเหมาะพอควร ไม่ตระหนี่เกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป คือ ไม่เกินตัว และให้มีเหลือเก็บไว้บ้าง

๓) อนณสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร เพราะฉะนั้น อย่าพยายามก่อหนี้ยืมสินผู้อื่น

๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายใคร ๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หรือเป็นความสุขเกิดจากการประกอบอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนชุมชนสิ่งแวดล้อมและสังคม^๓

ดังนั้น ชีวิตคฤหัสถ์หรือฆราวาสจะต้องมีหลักในการแสวงหาและเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ที่ถูกต้องตั้งามุ่งพัฒนาชีวิตให้สูงขึ้นด้วยการมีศีลเป็นพื้นฐาน มีสมาธิเป็นท่ามกลางและมีปัญญา

^๑ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๔๔/๑๙๔-๒๑๘.

^๒ อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๙๑,

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมมในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนดิโฮม, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔๗.

เป็นที่สุด ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแบ่งวิธีฆราวาสออกเป็น ๔ กลุ่มใหญ่ และมี ๑๐ จำพวก ซึ่งเรียกว่า “กามโกศี ๑๐” คือ

กลุ่มที่ ๑ แสวงหาโดยไม่ชอบธรรม ๓ จำพวก ได้แก่ ๑) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยไม่ชอบธรรม ด้วยการทารุณกดขี่ข่มเหง ได้มาแล้วไม่ใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๒) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยไม่ชอบธรรม ด้วยการทารุณกดขี่ข่มเหง ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๓) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยไม่ชอบธรรม ด้วยการทารุณกดขี่ข่มเหง ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดี

กลุ่มที่ ๒ แสวงหาโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง มี ๓ จำพวก ได้แก่ ๑) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ไม่ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ได้มาแล้วไม่ใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๒) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ไม่ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๓) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรมบ้าง ไม่ชอบธรรมบ้าง ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ไม่ทารุณกดขี่ข่มเหงบ้าง ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดี

กลุ่มที่ ๓ แสวงหาโดยชอบธรรม มี ๓ จำพวก ได้แก่ ๑) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วไม่ใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุขทั้งไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๒) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งไม่แจกจ่ายแบ่งปันและไม่ใช้ทำความดี ๓) บางพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วไม่ใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข ทั้งแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดีแต่เขายังยึดติดสยบยอมมัวเมา ยังหมกมุ่นบริโภคโภคเหล่านั้น โดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ ไม่มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น ไม่เป็นนายเหนือโภคทรัพย์^๔

พวกพิเศษกลุ่มที่ ๔ แสวงหาโดยชอบธรรม และบริโภคใช้สอยอย่างรู้เท่าทัน มี ๑ จำพวก คือพวกแสวงหาโภคทรัพย์สิ่งเสพบริโภคใช้สอยโดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วใช้เลี้ยงตนให้อิ่มหนำให้เป็นสุข แจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดี และไม่ยึดติด ไม่สยบยอมมัวเมา ไม่หมกมุ่นบริโภคโภคเหล่านั้น โดยรู้เท่าทันเห็นโทษ มีปัญญาทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโภคทรัพย์^๕

คิหิสุข นี่เป็นเครื่องชี้วัดความสุขของผู้ครองเรือน ได้เป็นอย่างดี เพราะการดำเนินชีวิตในสามข้อแรกเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องเศรษฐกิจดี มีที่มาจากพระสูตรว่าด้วยการใช้สอยบริโภค คือ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีบ่อเกิดของการบริโภค รวมถึงสิ่งเสพบริโภคใช้สอยปรากฏชัดครั้งแรกในอัครคัมภีร์สูตร ซึ่งในพระสูตรดังกล่าว แสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของจักรวาล โลกมนุษย์ และสรรพสิ่งตลอดถึงแสดงให้เห็นวิวัฒนาการของการบริโภคใช้สอย อารยธรรมวัฒนธรรม วิถีชีวิต การแบ่งชนชั้น

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๐ – ๒๓๑.

^๕ ส.สพ. (ไทย) ๑๘ / ๖๓๑ – ๖๔๓ / ๔๐๘ – ๔๑๕.

ทางสังคม การเมืองการปกครอง รวมถึงวิกฤตปัญหาต่างๆ ทางสังคม หรือกล่าวให้สั้นก็คือ วิวัฒนาการ (Revolution) ของโลกทั้งด้านเจริญและด้านเสื่อมหรือด้านเกิดดับสลับหมุนเวียนไปตาม เหตุปัจจัย^๖

พระพุทธศาสนามองว่า บรรดาความสุข ทั้ง ๔ นี้ อนุวัชสุขมีค่ามากที่สุด เพราะจะทำให้ชีวิตในการครองเรือนประสบความสำเร็จ และเป็นแบบอย่างที่ดีมีสติสัมปชัญญะในการจ่ายทรัพย์ที่หา มาได้ โดยพิจารณาถึงคุณและโทษให้มีอิสระหลุดพ้นเป็นนายเหนือโอภะทรัพย์ หรือกล่าวในแง่หนึ่งนั้น เมื่อมีอนุวัชสุขแล้วสุขทั้ง ๓ จะตามมา สรุปย่อๆ ว่าสุขของคฤหัสถ์ทั้ง ๔ ข้อนั้น ได้แก่ (๑) สุขมีทรัพย์ ไว้ (๒) สุขได้ใช้ทรัพย์ที่มี (๓) สุขเพราะหนี้หมด (๔) สุขหมดจดเพราะหน้าที่การงานดีงาม

๒.๑.๒ ประโยชน์ของคิหิสุข

ประโยชน์ของคิหิสุขคือ

๑) ประโยชน์ส่วนตัว การใช้บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอรรถกถา สูตรเป็นต้น และในคัมภีร์วิสุทธิมรรคนั้นถือว่า ปกติผู้บริโภคมุ่งประโยชน์ส่วนตนเป็นหลัก ซึ่งเป็น ประโยชน์โดยตรงคือ เพื่อชีวิตดำรงอยู่รอด ดำเนินต่อไปได้ไม่สะดุดติดขัด และพัฒนาชีวิตตนเองได้ อย่างต่อเนื่อง และเนื่องจากมนุษย์ได้รับประโยชน์ คือ ได้สวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตจากสิ่งเสพ บริโภคใช้สอยหรือปัจจัย ๔ อย่าง ทั้งผ้า อาหาร บ้าน ยารักษาโรค ล้วนมีประโยชน์ต่อมนุษย์ทั้งทาง ร่างกาย (กายภาพ) และจิตใจ (จิตภาพ) เพราะมนุษย์ได้รับประโยชน์และเห็นประโยชน์ต่างๆ จึงได้ เรียนรู้ในการวางท่าทีและวิธีปฏิบัติต่อปัจจัย ๔ อย่างถูกต้องเหมาะสมด้วยความรู้จักพอดี และ พิจารณาในการเสพบริโภคใช้สอย

๒) ประโยชน์ต่อสังคม นอกจากประโยชน์ส่วนตัว ที่มนุษย์ได้รับโดยตรงจากการเสพ บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ คือได้รับคุณภาพชีวิตแล้วนั้น เนื่องจากมนุษย์คือสัตว์สังคมรวมตัวกันดูแล รักษาจัดสรรปันส่วนหรือแบ่งผลประโยชน์จากสิ่งเสพบริโภคใช้สอยหรือปัจจัย ๔ ช่วยกระตุ้นหล่อ หลอมให้มนุษย์รู้จักสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมขึ้นมาช่วยดูแลมนุษย์ให้รู้จัก คิด เรียนรู้ พัฒนาชีวิต ในด้านการเกี่ยวข้องกับสิ่งเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ อย่างมีขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนประเพณีอัน ดีงามตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

๓) ประโยชน์ต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพฤติกรรมการใช้สอยปัจจัย ๔ ของ มวลมนุษย์ มิได้ถูกผลักดันหรือกระตุ้นด้วยอำนาจความอยาก หรือกิเลสตัณหาที่จะเสพบริโภคใช้สอย อย่างเดียวทุกกรณีไป แต่แฝงไปด้วยการเรียนรู้ การใช้ประโยชน์จากสิ่งเสพบริโภคใช้สอย จนเห็น คุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสร้างองค์ความรู้ใหม่เพื่อวิจัย อนุรักษ์ ขยายพันธุ์ เพาะชำ ปลูก สงวนรักษา หรือความจำเป็นในการบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ผลักดันให้เกิด กิจกรรมฟื้นคืนชีพความหลากหลายทางชีวภาพของพืชและสัตว์ให้ดำรงอยู่ได้ ไม่เสื่อมสลายไป เพราะ ปกติมนุษย์มักไม่ปกป้องสิ่งที่ตนไม่ได้ประโยชน์^๗

^๖ อ.ส.ต.ก.(ไทย) ๒๓/๖๓/๑๐๒.

^๗ บริบูรณ์ ศรีทธา, “การศึกษาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐ – ๒๑.

๒.๑.๓ โทษของคิหิสุข

โทษของคิหิสุขคือ

๑) โทษต่อตนเอง การบริโภคใช้สอยอย่างผู้ครองเรือน เนื่องจากมนุษย์ได้ถูกแรงผลักดันในคือกิเลสตัณหาส่วนตัว และแรงผลักดันนอกคือกระแสอิทธิพลการบริโภคนิยมในสังคมให้เสพบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ทั้งผ้า อาหาร บ้าน ยา เพื่อเป้าหมายเชิงสัญญา ๔ ประการได้แก่ เพื่อเล่น มัวเมา ประดับประดา และตกแต่ง กระทั่งเกิดผลกระทบทั้งในทางกายภาพภายนอกคือ ปัญหาสุขภาพ ความปลอดภัย โรคภัยไข้เจ็บ ความลำบาก ทางจิตภาพภายในใจคือจิตใจเร่าร้อนทรมานทรมานหมกมุ่นในการแสวงหาสิ่งเสพบริโภคใช้สอยไม่จบสิ้นด้วยวิถีแห่งทุจริตละเมิดคุณค่าหรือคุณธรรมต่าง ๆ ในตน เช่น ความสันโดษพอดี กลายเป็นผู้มักมากโลภอยากได้ใคร่ครอบครอง โกรธจัด ทำลายล้างเมื่อถูกขัดขวางไม่สมปรารถนา หลงในตนเอง และในสิ่งเสพบริโภคใช้สอย นำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ

๒) โทษภัยต่อสังคม เนื่องจากมนุษย์คือสัตว์สังคม มักรวมตัวเพราะผลประโยชน์จากสิ่งเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ สร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมขึ้นมา การที่มนุษย์รู้จัก คิดพัฒนาชีวิตในการดัดแปลงเครื่องมือเทคโนโลยี เพื่อนำเอาทรัพยากรมาแปรสภาพเป็นสิ่งเสพบริโภคใช้สอยหรือปัจจัย ๔ อย่างมีขั้นตอน มีระเบียบแบบแผนประเพณี แต่เนื่องจากมนุษย์ไม่รู้จักหยุดคิดในการแสวงหาสิ่งเสพบริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ คนกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งมีจำนวนน้อยแต่มีอำนาจทางการเมือง การเงิน คุมสื่อ) คอยแต่จะกระตุ้นคนจำนวนมากให้แข่งขัน เลียนแบบ เอาอย่างกัน แสดงออกถึงความอยากเสพอยากบริโภคปัจจัย ๔ ที่มีอยู่จำกัดอย่างฟุ่มเฟือย จนเกิดวิกฤติปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในการแข่งขันสิ่งเสพบริโภคใช้สอยจนดูเหมือนว่า วัฒนธรรมความขัดแย้งที่นำรังเกียจกลายมาเป็นปกติวิสัย เป็นชีวิตประจำวันของมนุษย์ในสังคมตามทฤษฎีของชาร์ลดาร์วินที่เชื่อว่า “ผู้เข้มแข็งเท่านั้น ที่จะอยู่รอดได้ในสนามและบนเวทีแห่งการแข่งขันของเกมนิเวศมนุษย์ในสังคม”^๔ แต่การต่อสู้ดังกล่าวได้เปิดโอกาสให้คนอ่อนแอภายในคือแพ้ใจตนเองแล้วควบคุมตนเองไม่ได้ ก่ออาชญากรรมสร้างปัญหาต่าง ๆ ทับซ้อน ทำลายสันติสุขละเมิดกฏกติกาสังคม การบริโภคทั้งสองแบบคือแบบขโมยและแบบลูกหนี้ทำให้โจรผู้ร้าย ขโมยขูดขุม และลูกหนี้เต็มเมือง

๓) โทษภัยต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม หากมองการบริโภคใช้สอยอย่างเป็นกลางด้วยความมุ่งหมายที่มีประโยชน์ต่อมนุษย์และสังคมเป็นหลัก อาจทำให้เกิดความคิดเชิงขัดแย้งว่าการบริโภคใช้สอยไม่เป็นประโยชน์อะไรต่อสิ่งแวดล้อมเลย หากแต่ได้สร้างความหายนะ ให้กับสิ่งแวดล้อมมากกว่า เหตุผลก็คือ ธรรมชาติแวดล้อมดำรงอยู่ได้ แม้โลกนี้จะไร้ซึ่งมนุษย์ แต่ความจริงโลกยังไม่ไร้มนุษย์และนับวันยิ่งเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมีน้อยและเสื่อมสภาพลง ส่งผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์ ทั้งต่อบุคคลและสังคมโลก ระบบทุนนิยมหรือบริโภคนิยมกำลังแข่งขันชิงพลังการเสพบริโภค เพื่อเป้าหมายเชิงสัญญา คือสุขที่ได้เสพมากกว่า เป้าหมายเชิงสัมปชัญญะ คือสุขที่ได้พัฒนาชีวิตสู่ความดีงาม จนเกิดผลกระทบหรือเกิดโทษต่อธรรมชาติ และส่งผลกระทบถึงมวลมนุษยชาติทั้งหมด เช่น ปัญหาภาวะโลกร้อน ปัญหาภาวะมลพิษในน้ำ อากาศเป็นพิษ ดินเสื่อมสภาพ ฝนกรด ไฟป่า น้ำท่วม ระบบนิเวศวิทยาและความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย สุดท้ายชีวิตมนุษย์ที่มักคิด

^๔ นันทวรรณ แดงน้อย, “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริโภคนิยมในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๗๒.

ว่าตนมีปัญญาที่สุดกำลังจะสูญพันธุ์ไปเพราะน้ำมือของตน “มานุษยนิเวศ” กำลังสูญสิ้นไปจากโลกใบนี้ ถ้ามนุษย์ไม่ปฏิวัติรูปแบบจริยธรรมการเสพยาโคใช้สอยในชีวิตประจำวันอย่างจริงจัง^๙

๒.๒ คฤหัสถ์ตามความหมายของพุทธศาสนา

คฤหัสถ์ ตามความหมายทางพุทธศาสนา หมายถึง บุคคลทั้งชายและหญิง ผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ มีคุณธรรมเป็นเครื่องอาภรณ์ประดับกายตน ตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลอื่นทั้งทางกาย วาจาและใจ เป็นบุคคลผู้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต รู้จักใช้สติหยั่งคิดใคร่ครวญก่อนกระทำเสมอ

ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อุบาสก อุบาสิกา หมายถึง ชายผู้แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา คำที่บรรพชิตเรียกคฤหัสถ์ผู้ชาย

อุบาสก หมายถึง ชายผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย หรือเป็นคนใกล้ชิดพระศาสนา พร้อมทั้งแสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาโดยประกาศตนว่า ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

อุบาสิกา หมายถึง หญิงผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย คนใกล้ชิดพระศาสนา คฤหัสถ์ผู้หญิงที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนาโดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

กุลบุตร หมายถึง ลูกผู้ชายผู้มีตระกูลมีความประพฤติดี

กุลธิดา หมายถึง ลูกผู้หญิงผู้มีตระกูลมีความประพฤติดี

สุภาพบุรุษ หมายถึง ชายผู้ดี ชายผู้มีเกียรติ

สุภาพสตรี หมายถึง หญิงผู้ดี หญิงผู้มีเกียรติ ^{๑๐}

สุภาพชน หมายถึง ผู้ดี ผู้มีเกียรติ ผู้ที่มีความประพฤติดีทั้งชายและหญิง

คำว่า **ผู้ดี** หมายถึง คนที่มีมารยาทดีงาม ประพฤติตนอยู่ในจารีตประเพณี

ฉะนั้น ที่กล่าวมาทั้งหมดเป็นคำสรรพนามใช้เรียกคฤหัสถ์ทั้งชายและหญิง ซึ่งบุคคลเหล่านี้จัดอยู่ในสถานะของผู้ครองเรือน มีภาระและหน้าที่ ๆ จะต้องรับผิดชอบต่อสามี ภรรยา รวมทั้งสมาชิกในครอบครัวทุก ๆ คน เพื่อให้การดำเนินวิถีชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีความผาสุกและสมบูรณ์ อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุขตามอัตภาพของตนได้

๒.๒.๑ คฤหัสถ์ตามหลักของพุทธศาสนา

คฤหัสถ์ หรืออุบาสก และอุบาสิกา ตามหลักของพระพุทธศาสนา บุคคลดังกล่าวเหล่านั้นต้องประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในศีลธรรม กฎหมาย รวมทั้งประเพณีนิยมที่พึงปฏิบัติ เพื่อขับเคลื่อนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของการดำเนินชีวิต คือ เบญจศีล วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนต้องมีหลักยึดถือและปฏิบัติเป็นเครื่องหมายในการดำเนินชีวิต

เบญจศีล หรือศีล ๕ เป็นข้อกำหนดความประพฤติอย่างต่ำสำหรับอุบาสกอุบาสิกา ซึ่งถือว่าเป็นบัญญัติ ๕ ประการในการครองตนของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒.

^{๑๐} พจนานุกรม, ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙), หน้า ๘๔๖.

เป้าหมายสูงสุดในการครองตนคฤหัสถ์ คือ การรักษาศีล ๕ เพื่อเป็นเกราะป้องกันในการรักษาตนไม่ให้เสียหาย เพราะทุกสิ่งทุกอย่างล้วนมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง จะดีหรือชั่วขึ้นอยู่กับเหตุหรือ

กรรมเป็นเครื่องปรุงแต่ง การรักษาศีลก็เพื่อป้องกันตัวไม่ให้เสียหายต่อครอบครัวสังคม และประเทศชาติ เพื่อให้เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างสันติด้วยการรักษาศีล ๕^{๑๑}

พันเอกปิ่น มุกขนันต์ ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการปฏิบัติตามหลักศีล ๕ ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวนี้ จะได้ให้ผลต่อบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติตามดังนี้

๑. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความโหดร้าย
๒. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความมัวเวิ
๓. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะความใจเร็ว
๔. ป้องกันทางที่ตนจะเสียเพราะขี้ปด
๕. ป้องกันทางตนที่จะเสียเพราะความหมดสติ ^{๑๒}

ชีวิตของคฤหัสถ์ที่ไม่สามารถครองตนได้ในการดำเนินไปสู่ความสำเร็จ ก็สืบเนื่องมาจากการตั้งตนอยู่ในความประมาท ละเมียดบัพัญญุตีทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ศีล ๕ ซึ่งเป็นกุญแจปิดประตูทางไปสู่อบาย แต่ชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองตนทั้งชายและหญิงกลับถลำตนลึกเข้าไปสู่อบาย โดยเห็นกงจักรเป็นดอกบัว มัวเมาหลุ่มหลงในวัย ปราศจากการประกอบกรรมดี ไม่มีความเมตตาและกรุณาต่อมนุษย์ และสรรพสัตว์เพื่อนร่วมโลก หนทาง ๕ สายที่จะนำคฤหัสถ์ไปสู่อบายคือ

๑. คฤหัสถ์ผู้มีความโหดร้ายในสันดานของตน
๒. คฤหัสถ์ผู้มีความโลภ อยากได้ทรัพย์สินของคนอื่นในทางที่ผิดมาเป็นสมบัติของตน
๓. คฤหัสถ์ผู้มีความต้องการทางกาม และหลุ่มหลงเกี่ยวกับเพศตรงข้าม หรือหมกมุ่นอยู่ในกามารมณ์
๔. คฤหัสถ์ผู้ไม่มีสัจจะ ความไม่ละอายต่อบาป
๕. คฤหัสถ์ผู้มีความประมาทและขาดสติสัมปชัญญะครองตน

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความหายนะของคฤหัสถ์ผู้ครองตน ทั้งชายและหญิงที่ยังประพฤติตัวเป็นโมฆบุคคล จะครองตนให้มีค่าต่อสังคมได้อย่างไร การประพฤติตนของแต่ละบุคคลก็ควรให้เกิดประโยชน์แก่สังคม และครอบครัวบ้างตามสมควรแก่ฐานะของตน คฤหัสถ์สามารถแยกประโยชน์ออกได้เป็น ๓ อย่างในการปฏิบัติ คือ

๑. อัตตัตถะ จุดหมายเพื่อตน หรือประโยชน์ตน คือประโยชน์ ๓ ข้างตน ซึ่งทำให้เกิดขึ้นแก่ตน หรือพัฒนาชีวิตของตนให้บรรลุถึงเป้าหมายที่ตนพึงปรารถนา แต่สิ่งที่ปรารถนานั้นจะต้องเป็นไปตามทำนองคลองธรรม หรือจารีตประเพณีนิยมซึ่งเคยประพฤติปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

^{๑๑} อจ. ปญจก. ๒๒/๒๑๓/๒๒๗.

^{๑๒} ปิ่น มุกขนันต์, *แนวสอนธรรมตามหลักสูตรนักธรรมตรี*, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาเมฆราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๔๒๐.

๒. ปรัตถะ จุติหมายเพื่อผู้อื่น หรือประโยชน์ผู้อื่น ซึ่งพึงช่วยเหลือผู้อื่นหรือเพื่อนมนุษย์ให้บรรลุลิขิตเป้าหมายของชีวิต ด้วยการชักนำสนับสนุนให้เขาพัฒนาชีวิตของเขาเองขึ้นไปจนเข้าถึงการช่วยตนเองและบุคคลอื่นได้ตามลำดับ และให้รู้จักเหตุและผลสิ่งที่ควรไม่ควรเป็นต้น

๓. อุภยัตถะ จุติหมายร่วมกัน หรือประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือประโยชน์สุขและความดีงามร่วมกันของชุมชนหรือสังคม รวมทั้งสภาวะและปัจจัยสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในท้องถิ่นเป็นสิ่งที่พวกเราในฐานะบุคคลและชุมชนพึงช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา เพื่อเกื้อหนุนให้ทั้งตนและผู้อื่นก้าวไปสู่จุดหมายที่แท้จริงเดียวกัน คือ ประโยชน์สุขของครอบครัวและสังคมคฤหัสถ์หรือในฐานะอุบาสกและอุบาสิกาทั่วไป^{๑๓}

๒.๒.๒ การปฏิบัติตนในสถานะอุบาสกและอุบาสิกา

การปฏิบัติตนนั้นสำคัญมาก เพราะมนุษย์เรามีความรู้ความสามารถมาก แต่การแสดงออกทางกาย วาจา และใจนั้น อาจจะไม่ค่อยจะสัมพันธ์กันเท่าไรนักอันสืบเนื่องจากความคิดเห็นต่าง ๆ แต่ละคนที่แสดงออกมาก็คนละความคิด ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงวางหลักการปฏิบัติไว้ให้คฤหัสถ์หรืออุบาสกอุบาสิกาได้ประพฤติปฏิบัติกัน คือ สมบัติของอุบาสก ๕^{๑๔} ประการ

๑. ประกอบด้วยศรัทธา คือเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และเชื่อในหลักคำสอนของพระองค์ที่ทรงสอน ให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับความเดือดร้อน ให้เชื่อในสิ่งที่มีเหตุผล และเหตุปัจจัย

๒. มีศีลบริสุทธิ คือจะต้องรักษาศีลให้ได้เป็นพื้นฐาน ก็คือศีล ๕ ดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ถ้าจะทำความเข้าใจอย่างง่าย ๆ ก็คือ การรักษากาย วาจา และใจของมนุษย์เราให้ปกติดีนั่นเอง เพราะกิริยาทั้ง ๓ อย่างถ้าเราควบคุมอยู่ก็ถือว่ามีศีล

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือ เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล เชื่อกรรม เช่น ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ไม่เชื่อข่าวลือหรือข่าวมา แต่เชื่อด้วยเหตุผล

๔. ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพระพุทธศาสนา คือ ทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์สะอาดในการแสวงบุญ เป็นต้นว่า การให้ทาน การรักษาศีล และการบำเพ็ญภาวนา จิตใจต้องบริสุทธิ์ ทั้งก่อนกระทำและหลังการกระทำ จิตใจต้องบริสุทธิ์เสมอ

๕. บำเพ็ญบุญแต่ในพระพุทธศาสนา คือการไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จะต้องทำบุญให้ทานด้วยไม่ละเว้นจากการสร้างกุศล บำเพ็ญกุศลเป็นนิตย์

คฤหัสถ์ หรืออุบาสกอุบาสิกาในฐานะเป็นชาวพุทธ ควรจะเป็นแบบอย่างแก่กุลบุตร และกุลธิดา ตลอดจนอนุชนคนรุ่นหลังจะได้เอาอย่างไปปฏิบัติ เพื่อนำตนไปสู่เป้าหมายที่สูงที่สุดที่ได้ตั้งเอาไว้ในเบื้องต้น คือ ความสุขสบายในการครองเรือน

แต่คฤหัสถ์ ผู้ซึ่งอยู่ในสถานะอุบาสกและอุบาสิกาเป็นชาวพุทธ ต้องละเว้นจากวิบัติ ๕ ในการประกอบอาชีพของตน อาชีพ ๕ อย่างที่อุบาสกและอุบาสิกาควรละเว้น

อุบาสกและอุบาสิกา พึงตั้งตนอยู่ในคุณสมบัติ ๕ ประการ ต้องละเว้นจากวิบัติ ๕ คือการประกอบอาชีพในทางที่ไม่ชอบธรรม

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ธรรมบุญชีวิต, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๒-๒๓.

^{๑๔} อัง. ปญจก. ๒๒/๑๗๕/๑๘๕.

๑. ค้าขายเครื่องประหาร เช่นอาวุธต่าง ๆ มีปืน ดาบ หอก มีด เครื่องมือเหล่านี้ล้วนเป็นภัยต่อสัตว์ทั้งหลาย ตลอดจนมนุษย์ด้วยเช่นกัน เพราะเหตุนี้จึงไม่ควรกระทำการค้าขายในฐานะที่เป็นอุบาสกและอุบาสิกาชาวพุทธ

๒. ค้าขายมนุษย์ มนุษย์มีชาติกำเนิดเสมอกัน มีความรู้สึกนึกคิด ชอบสุขเกลียดทุกข์เหมือนกัน โฉนดเลยมาเบียดเบียนกัน โดยเห็นแก่เงินยอมกระทำการตนเยี่ยงสัตว์ เช่นค้าทาสแรงงานเด็กและสตรี เป็นการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ควรจะสามัคคีกันไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

๓. ค้าขายสัตว์เป็น ๆ สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร การขายสัตว์เพื่อเป็นการกีฬาหรือทรมานสัตว์ สิ่งดังกล่าวนี้สำหรับอุบาสกในพระพุทธศาสนาแล้วไม่นิยมกระทำกันเพราะเป็นการทำลายชีวิตสัตว์หรือทรมานสัตว์ อาชีพนี้ต้องงดเว้นในฐานะที่เป็นอุบาสก

๔. ค้าขายสุรา น้ำเมา ประเภทเครื่องดองของมีเมาต่าง ๆ เฮโรอีน ฝิ่น เหล้า กัญชา มอร์ฟิน ยาอี และยาบ้าก็ตาม ไม่สมควรขาย

๕. ค้าขายยาพิษ ยาพิษทุกชนิดเป็นภัยแก่ผู้ใช้ ถ้าหากอุบาสกและอุบาสิกาละเว้นไม่ได้ก็แสดงว่าไม่มีกัลยาณธรรมของอุบาสกที่สมบูรณ์ ^{๑๕}

การทำงานหาเลี้ยงชีพ ถือว่าเป็นสิ่งที่ดีและสำคัญสำหรับคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน เพราะเป็นการช่วยแบ่งเบาภาระทางครอบครัวอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้นำครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวด้วย อาจจะเป็นฝ่ายสามี หรือภรรยาก็ได้ สามีและภรรยาช่วยกันทำงานหาเลี้ยงชีพทั้ง ๒ คนในทางที่ชอบขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์สุจริต ก็จัดว่าเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรและธิดา เพราะพ่อแม่คือ ต้นแบบเบื้องต้นของบุตรที่จะดำเนินชีวิตต่อไปในภายหน้า

๒.๒.๓ คฤหัสถ์ในสถานะปัจเจกชน

ปัจเจกชน หมายถึง บุคคลเฉพาะหรือจำเพาะประเภทของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ที่มีความสัมพันธ์กับสังคม และสังคมก็ต้องอาศัยปัจเจกบุคคล ซึ่งทั้ง ๒ อย่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันจะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไปไม่ได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาได้จัดประเภทของบุคคลไว้ ๔ อย่างคือ

๑. อุคฆฏิตัญญู บัวเหนือน้ำ
๒. วิปจิตัญญู บัวปรืมน้ำ
๓. เนยยะ บัวใต้น้ำ
๔. ปทปรมะ บัวจมอยู่เปลือกตม ^{๑๖}

๑. **อุคฆฏิตัญญู** บุคคลเมื่อได้ฟังหัวข้อธรรมที่ยกขึ้นสอน ก็สามารถรับรู้ได้รวดเร็วฉับพลัน เปรียบเสมือนบุคคลอัจฉริยะ (บัวเหนือน้ำ)

๒. **วิปจิตัญญู** บุคคลเมื่อได้รับคำสั่งสอน ชี้นะคืออธิบายจากบุคคลอื่น ก็สามารถเข้าใจเนื้อความในธรรมนั้นได้ (บัวปรืมน้ำ)

๓. **เนยยะ** บุคคลพอฝึกอบรมได้ด้วยการแนะนำสั่งสอนและปฏิบัติ (บัวใต้น้ำ)

๔. **ปทปรมะ** บุคคลผู้อับปัญญา หรือผู้ด้อยปัญญา จะรู้และเข้าใจได้ก็เพียงตัวบทหรือถ้อยคำ คือพยัญชนะเท่านั้น (บัวจมอยู่เปลือกตม)

^{๑๕} วจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

^{๑๖} วจ. จตุกก. ๒๑/๑๓๓/๑๓๕.

ในทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัจเจกชน จะต้องได้รับการพัฒนาบุคลิกภาพจากบิดามารดา โรงเรียน และสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่จะนำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคลโดยตรง สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่ออุปนิสัย หรือพฤติกรรมอยู่เหนือบุคลิกภาพของบุคคลและอนุชนในชาตินั้น ๆ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จัดว่าเป็นปัจจัยส่วนสำคัญอีกอย่างหนึ่งเช่นกัน ที่สามารถเป็นบ้ำหลอมบุคลิกภาพและสัมพันธภาพของปัจเจกชนไปสู่เป้าหมายสูงสุดได้

๒.๒.๔ คฤหัสถ์ในสถานะผู้ครองเรือน

พระธรรมวิสุทธิธารจารย์ ได้ให้ความหมาย การครองเรือน มี ๒ วิธีด้วยกัน คือ

๑. โลกวิธี หมายถึง ครองเรือนอย่างโลก โลกไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ครองตามอารมณ์ปราศจากหลักยึดเหมือนสวะลอยน้ำ น้ำขึ้นก็ขึ้นด้วย น้ำลงก็ลงด้วย ติดอยู่ที่ไหนก็ค้างอยู่ที่นั่น บางท่านเรียกการครองเรือนอย่างนี้ว่า “ครองเรือนแบบไม่มีหวัง” หย่าร้างกัน ทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น

๒. ธรรมวิธี หมายถึง ครองเรือนแบบยึดธรรมไว้เป็นหลัก คือใช้ธรรมควบคุมอารมณ์ไว้ไม่ให้ออกนอกกลุ่มนอกทาง เหมือนเรือที่มีเครื่องบังคับที่ดี จะจอด จะแล่น หรือจะหลีกจะหลบก็ย่อมทำได้อย่างใจหมายและปลอดภัยทุกประการ ^{๑๗}

อาจารย์สวิง บุญเจิม ได้ให้ความหมาย “ การครองเรือน หรือการครองชีวิตคู่ ผู้ที่จะเป็นสามีที่ได้รับการยกย่องนั้น จะต้องเป็นผู้นำครอบครัวในกิจการทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นการอบรมดูแลลูก งานในไร่ งานในนา งานสังคม และการค้าขาย”

หลักการครองเรือน ตามแนวคติโบราณอีสาน ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของกุลสตรีบุคคลผู้ที่จะเป็นแม่ศรีเรือน เป็นแม่เรือนในอนาคตว่า ความงามของผู้หญิงมี ๒ ประการ คือ เรือน ๓ น้ำ ๔

๑. เรือน ๓ นักปราชญ์โบราณได้ให้คติข้อคิดไว้ดังนี้

- ๑) เรือนผม ดกดำ เรือนร่างสง่างาม สุขวิทยาส่วนตัวสะอาดหมดจด
- ๒) เรือนไฟ เช่นเรือนครัวจะต้องจัดเก็บรักษาให้สะอาด เป็นระเบียบตามหลักสุขอนามัยของอาหาร สำหรับการทำอาหารก็ต้องพิถีพิถันทำให้อร่อย
- ๓) เรือนนอน ได้แก่เรือนที่อยู่อาศัยจะต้องสะอาด และเป็นระเบียบเจริญตาเจริญใจแก่ผู้ได้พบเห็น

๒. น้ำ ๔ นักปราชญ์ท่านได้ให้ความหมายเป็นข้อ ๆ ดังนี้

- ๑) น้ำดื่ม ได้แก่ น้ำในโอ่งที่ใช้ดื่มจะต้องไม่แห้ง หรือขาดโอ่ง ถ้าน้ำขาดแสดงว่าผู้หญิงบ้านนี้ใช้ไม่ได้
- ๒) น้ำใช้ ได้แก่ น้ำในตุ่มที่เขาดักไว้เพื่อใช้โดยทั่ว ๆ ไป เช่นใช้ในครัวหุงอาหารและล้างถ้วยล้างจาน น้ำอาบ น้ำล้างเท้า น้ำล้างห้องน้ำ ถ้าปล่อยให้แห้งขาดตุ่มถือว่าผู้หญิงบ้านนี้ใช้ไม่ได้
- ๓) น้ำเต้าปูน สมัยก่อนคนนิยมกินหมากพลูกัน แยกมาบ้านจะต้องยกเสียน (ขัน) หมากมาต้อนรับ ในการกินหมากจะต้องเอาปูนมาแต้มกับพลู ถ้าปูนแห้งไม่มีน้ำแสดงว่าผู้หญิงบ้านนี้บกพร่องขาดคุณสมบัติ

^{๑๗} พระธรรมวิสุทธิธารจารย์. การครองเรือน การเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑-๒.

๔) น้ำใจ คือการแสดงอัธยาศัยไมตรี ต่อญาติหรือแขกทุก ๆ คนที่มาเยี่ยมบ้านถึงเรือน เป็นการสร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้าน คอยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ด้อยโอกาสและสังคมส่วนรวม พบปะพูดคุยด้วยน้ำใสใจจริง ซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม ไม่ถือตัว^{๑๘}

คำสอนหรือหลักธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน คฤหัสถ์จึงควรศึกษาข้อปฏิบัติให้ถูกต้องและท่องแท้ แล้วนำไปประพฤติปฏิบัติในการครองเรือนประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในกิจวัตรประจำวันต่อไป

การครองเรือน หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันเป็นครอบครัว อันประกอบด้วยพ่อแม่ ลูก บทบาทหน้าที่ของพ่อแม่และลูก ๆ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวจะพึงปฏิบัติต่อกัน เพื่อให้ครอบครัวมีความสงบสุข

บทบาท หมายถึง การแสดงออกถึงฐานะและตำแหน่งของบุคคล เช่น บุคคลหนึ่งอาจมีหลายบทบาทเป็น บุตร สามี ภรรยา เป็นต้น

หน้าที่ หมายถึง ข้อผูกพันทางศีลธรรมและกฎหมาย หรือสิ่งผูกพันที่บุคคลจะต้องชดใช้หรือกระทำโดยศีลธรรมหรือกฎหมาย เช่น ตำรวจมีหน้าที่ในการป้องกันและช่วยเหลือประชาชนทั่วไป ครูอาจารย์มีหน้าที่ในการสั่งสอนศิษย์ เป็นต้น

ครอบครัว ความหมายในแง่ของสถาบัน หมายถึง “การอยู่ร่วมกันของชายหญิงในรูปแบบของสามีภรรยา มีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร และเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้สามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้ สมาชิกในครอบครัวมีการแสดงออกทางพฤติกรรมต่อกันและกัน ในรูปของการปฏิบัติตามสถานภาพและบทบาทอันเป็นหน้าที่ของสมาชิก”^{๑๙}

ครอบครัวไทยจะมีลักษณะเด่น คือ สมาชิกในครอบครัวจะมีส่วนเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กัน ในครอบครัวจะปรากฏอยู่ในโครงสร้างของครอบครัว โดยคติของคนไทยจะถือว่า ครอบครัวประกอบโดยโครงสร้าง ๗ ประการคือ

๑. พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย	เปรียบเสมือน	เจดีย์หรือเทวดาประจำครอบครัว
๒. สามี ภรรยา	เปรียบเสมือน	หลักของครอบครัว
๓. ลูก	เปรียบเสมือน	ความหวังของครอบครัว
๔. ญาติพี่น้อง	เปรียบเสมือน	ร่มเงาของครอบครัว
๕. เพื่อนบ้าน	เปรียบเสมือน	กำแพงข้าวของครอบครัว
๖. อาชีพ	เปรียบเสมือน	ฐานะของครอบครัว
๗. ศีลธรรม	เปรียบเสมือน	ทิศทางที่ถูกต้องของครอบครัว ^{๒๐}

โครงสร้างของครอบครัวไทย แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบครอบครัว ซึ่งความสัมพันธ์นี้จะนำไปด้วยความราบรื่น และจะเกิดสันติสุขขึ้นในครอบครัว ถ้าหากสมาชิกใน

^{๑๘} สวึง บุญเจิม, **มรดกอีสาน**, (อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๔๔๐.

^{๑๙} สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, **หน้าที่และมารยาทของสมาชิกในครอบครัวที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๒๐} ร.ท.เลื่อน สุนทรเสวต, **ความมั่นคงของครอบครัวไทย**, โรเนียว, บรรยายทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, ๑๓ มี.ค. ๒๕๓๑.

ครอบครัวรู้จักบทบาทและหน้าที่ของตน และปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างเคร่งครัดแล้ว ก็จะสามารถยึดเหนี่ยวความรักและความผูกพันของแต่ละฝ่ายให้จริงจังยั่งยืนอยู่ตลอดไป

พ่อแม่ และลูกป้า ในฐานะญาติผู้ใหญ่ ควรให้ความสนใจในตัวของบุตรหลาน และคอยชี้แนะในทางที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมดังนี้คือ

๑. ปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรหลาน
 ๒. ให้ความรัก ความอบอุ่นแก่บุตรหลาน
 ๓. ให้การเลี้ยงดู อบรม สั่งสอน ปลุกฝัง ชี้แนะแนวทางที่ดีในการดำเนินชีวิตและ
- ดักเตือนไม่ให้กระทำความชั่ว เช่น

- ๑) เคารพ เชื่อฟัง และอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่
- ๒) ด้วยการพึ่งตนเอง ขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบ
- ๓) การประหยัด และอดออม
- ๔) การมีระเบียบวินัย และมีพฤติกรรมอยู่ในกรอบของกฎหมาย
- ๕) ปฏิบัติตนตามหลักของพระพุทธศาสนา

ลูกหลาน ควรให้ความเคารพท่าน ในฐานะที่เป็นผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีพระคุณต่อลูกหลานโดยทางตรงและโดยอ้อมทั่ว ๆ ไปให้ความเคารพและเชื่อฟังท่าน ปฏิบัติตามคำสั่งสอน ตลอดจนคำตักเตือนของบิดามารดา นำมาประพฤติและปฏิบัติตามในการดำเนินชีวิต แสดงกิริยามารยาทที่งดงามต่อบิดามารดา ช่วยเหลือบิดามารดา ในการปฏิบัติกิจกรรมของครอบครัว มีความกตัญญูตวกตเวที่ต่อบิดามารดา

หน้าที่ของพ่อแม่ ที่มีต่อลูก ดักเตือนไม่ให้บุตรทำความชั่ว สั่งสอนให้ตั้งตนอยู่ในความดี ส่งเสริมให้การศึกษาศิลปวิทยา พิจารณาคู่ครองที่เหมาะสมควรให้ มอบทรัพย์สินให้เมื่อถึงเวลาอันสมควร

หน้าที่ของบุตร ที่พึงจะตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่ผู้ให้การบังเกิดแก่เรามา และบุตรควรที่จะตระหนักถึงคุณของท่าน ๕ ประการคือ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาเลี้ยงท่านตอบ
๒. ทำกิจของท่านไม่ให้บกพร่อง
๓. ปฏิบัติตนให้ควรแก่การดำรงวงศ์ตระกูล หรือรักษาวงศ์ตระกูลไม่ให้เสียหาย
๔. ประพฤติตนให้สมควรแก่การรับทรัพย์มรดก
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วควรบริจาคทานอุทิศส่วนกุศลไปถึงท่านเสมอ^{๒๑}

ที่กล่าวมานี้เป็นข้อที่บุตรหลานจะพึงนำไปปฏิบัติ และประพฤติกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่อนุชนคนรุ่นหลังจะได้เอาเป็นตัวอย่างในการดำเนินชีวิตต่อไป เช่น

๑. ให้ความรัก และความอบอุ่นเอื้ออาทรต่อกันและกัน
๒. ให้ความช่วยเหลือ ดูแล เกื้อกูลซึ่งกันและกัน
๓. ให้ความเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน
๔. ปฏิบัติกิจกรรมตามประเพณีนิยมร่วมกัน

^{๒๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ธรรมานุญชีวิต**, “อ้างแล้ว”, หน้า ๘.

ดังนั้น การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน จึงควรศึกษาวิถีชีวิตให้ถ่องแทีก่อนที่จะวางแผนมีครอบครัว เมื่อมีความเข้าใจในฐานะ และบทบาทของตนในแต่ละครอบครัว มีความเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน นั่นคือความสุขยอดปรารถนาสูงสุดของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน ครอบครัวจัดว่าเป็นองค์ประกอบหลักของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน คือ พ่อแม่ บุตรและธิดา ครอบครัวจะมีคุณค่าและความผาสุกได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกทุกคนในครอบครัวมีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ๆ ได้รับมอบหมาย มีการดำเนินชีวิตที่สันโดษ

การประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อหาเลี้ยงชีวิตบุตรและธิดาในทางที่ชอบธรรม ในฐานะอุบาทสกลและอุบาทสกลจึงไม่จำเป็นที่จะต้องประกอบมิถิชาชีพก็สามารถที่จะดำเนินชีวิตเลี้ยงบุตรภรรยาของตนให้มีความสุขได้ จึงควรละเว้น ลักษณะบุตร ๓ ประการ คือ

๑. อภิชาติบุตร บุตรที่มีคุณธรรมสูงกว่าพ่อแม่ หมายถึง การวัดคุณงามความดีของบุตรเป็นเกณฑ์ ทั้งในด้านความประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมจรรยา และทั้งด้านวิชาความรู้ การงานที่ทำมั่นคง วงศ์ตระกูลก็พลอยได้รับความเจริญรุ่งเรืองไปด้วย

๒. อนุชาติบุตร บุตรที่ตามเยี่ยงบิดามารดา ลูกที่เสมอด้วยพ่อแม่ หมายถึง ตระกูลของพ่อแม่เป็นอย่างไร บุตรก็ดำเนินตามอย่างนั้น เช่น พ่อแม่เป็นชาวนา บุตรเป็นชาวนา พ่อแม่เป็นข้าราชการ บุตรก็เป็นข้าราชการ เป็นต้น

๓. อวชาติบุตร บุตรที่ต่ำกว่าบิดามารดา หรือลูกที่ทราม เกิดมาเพื่อล้างผลาญคุณงามความดีของวงศ์ตระกูล ประพฤติตนในทางที่ชั่ว ทำลายจิตใจของพ่อแม่ กระชากลูกพ่อแม่ลงสู่รกอบเวจี พอนึกถึงบุตรที่ไร้มือเหมือนเอาไฟมาสูมหั่วอก บุตรประเภทนี้เรียกว่า อวชาติบุตร ^{๒๒}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงบุตร ๓ ประเภทนี้ว่าบุคคลย่อมปรารถนาอภิชาติบุตรและอนุชาติบุตรไม่ปรารถนาอวชาติบุตร บุตรเหล่านี้มีอยู่พร้อมในโลก บุตรเหล่านี้เป็นคนดี มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล สงเคราะห์คนยาก ปราศจากความตระหนี่ บุตรเหล่านี้ย่อมเจริญรุ่งเรืองในบริษัททั้งหลาย เหมือนพระจันทร์พ้นจากก้อนเมฆ ส่องสว่าง แม้มารดาบิดาของบุตรในโลกนี้ ไม่มีศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระศาสนา ไม่เปล่งวาจาถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นสรณะที่พึ่งทางจิตใจ ไม่เคารพวินัย ไม่ตั้งใจสมทานศีล เป็นคนประมาทขาดสติ ส่วนบุตรของเขาเกิดมาเปล่งวาจาถึงพระพุทธ พระธรรม พระอริยสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งอาศัย ยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการดำเนินชีวิต มีจิตไม่ประมาท มีศีล มีกัลยาณธรรม ภิกษุทั้งหลาย บุตรที่มีคุณธรรมประจำใจเช่นนี้เรียกว่า อภิชาติบุตร

ดังนั้น อัคริปปาริจริยา หรือไฟที่ควรบำรุง บุคคลในฐานะบุตรและธิดาควรบูชาด้วยน้ำใสใจจริง บำรุงเลี้ยงดูบิดามารดาให้ความเคารพนับถือท่านตามสมควรแก่ฐานะ ดุจไฟบูชาของผู้ที่บูชาไฟ คือ

๑. อาหุไนยัคคิ ไฟอันควรแก่ของค่านับบูชา ได้แก่บิดามารดา ผู้ซึ่งมีพระคุณต่อบุตร ๆ ควรมีความกตัญญูรู้คุณท่านเป็นการตอบแทนคุณ

๒. คหปตคคิ ไฟเจ้าของบ้าน ได้แก่สามีและภรรยา คนในปกครองในฐานะที่เป็นผู้นำครอบครัว ควรที่จะปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุตรและธิดา การประกอบอาชีพที่สุจริต มีความซื่อสัตย์ต่อตนเองและครอบครัว ไม่ทำตัวให้เป็นที่ยังเกลียดของคนในปกครองของตน

^{๒๒} พุ. อดี. ๒๕/๒๕๒/๒๑๕-๒๑๖.

๓. ทักซิไณยัคคิ ไฟอันควรแก่ทักซิณา ได้แก่สมณพราหมณ์ ท่านผู้ทำหน้าที่สั่งสอนผดุงธรรม ผู้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ ^{๒๓}

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องมีคุณธรรมกำกับชีวิต ถ้าภรรยาและสามีทั้งสอง หวังจะพบกันทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพไซ้ ทั้งสองพึงเป็นผู้มีศรัทธาเสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีจาคะเสมอกัน มีปัญญาเสมอกัน ภรรยาและสามีทั้งสองนั้น ย่อมได้พบกันและกันทั้งในปัจจุบันทั้งในสัมปรายภพเป็นต้น

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะต้องมีการเรียบหรือกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์โดยตรงเป็นหลักปฏิบัติที่ทำให้เกิดผล เพื่อบรรลุเป้าหมายของชีวิตในการครองเรือน จริงอยู่การครองเรือนนั้นเป็นการเอาหัวใจ ๒ ดวงมารวมกันเป็นหนึ่งเดียวในการใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน การใช้ชีวิตคู่นั้นก็เหมือนกับการบวกเลข แต่ผลบวกออกมาจะต่างกันจากผลของการบวกเลข กล่าว คือการบวกเลขนั้น หนึ่งบวกหนึ่งเท่ากับ ๒ สองบวกสองเท่ากับ ๔ แต่ผลของการบวกคู่ชีวิตนั้นจะได้ผลเท่ากับ ๒ เสมอไป คือชาย ๑ หญิง ๑

ดังพระพุทธเจ้าทรงตรัสเรื่องคู่ครอง หรือการอยู่ร่วมกัน ๔ ประการคือ

๑. ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผิ
๒. ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา
๓. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงผิ
๔. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา ^{๒๔}

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน การมีคู่ครอง หรือการมีสามีและภรรยานั้นถือว่าเป็นเรื่องปกติของชาวโลกที่นิยมแสวงหาอยู่ทั่ว ๆ ไป แต่การมีคู่ครองนั้นในบางครอบครัวก็ดำเนินชีวิตไปด้วยความราบรื่น แต่ในบางคู่ดำเนินไปสู่ความล้มสลาย แต่บางคู่บางกรณีก็ปากกัดตีนถีบทำมาหาเลี้ยงชีพเพื่อที่จะให้ชีวิตดำเนินอยู่ได้ตามอัตภาพของแต่ละครอบครัวนั้น ๆ ก็ประสบผลสำเร็จบ้าง ผิดหวังก็มี

๑. ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงผิ หมายถึง การที่สามีและภรรยาอยู่ครองเรือน เป็นคนที่ประพฤตินอกกรอบของศีลธรรมจรรยา ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเบียดเบียนคนอื่นอยู่เป็นนิตย์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่นเป็นว่าเล่น พุดปด ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์ ต้มเหล้า ตระหนี่ ทั้งสามีและภรรยาก็เป็นคนเช่นนั้นคือ มีความประพฤติอย่างเดียวกันกับสามี คู่ครองประเภทนี้อยู่ในครัวเรือนใด ท่านจัดไว้ว่าเป็น ผัวผิ เมียผิ

๒. ชายผิอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา หมายถึง สามีเป็นคนไม่ศีลธรรมจรรยา ชอบฆ่าสัตว์ ลักขโมยทรัพย์ และประพฤติผิดลูกเมียบุคคลอื่นประจำเป็นคนชอบพุดปด ต้มเหล้า ตระหนี่ ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์

ส่วนภรรยานั้น ตรงกันข้ามกับสามี เป็นคนมีศีลธรรมจรรยาที่ดีงาม ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดลูกเมียคนอื่นเขา ไม่พุดปด ไม่ต้มเหล้า เป็นคนโอบอ้อมอารีมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่คนอื่น ๆ ทั่วไป ไม่ติเตียนด่าว่าสมณพราหมณ์ เพราะเป็นสิ่งที่ไม่สมควร ประพฤติอยู่ในจริยาวัตรอันดีงามโดยไม่ประมาทจึงได้ชื่อว่า ผัวผิ เมียเทวดา เป็นต้น

๓. ชายเทวดา อยู่ร่วมกับหญิงผิ หมายถึง สามีเป็นคนที่มีศีลธรรมจรรยาดีงามไม่ชอบฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดลูกเมียของคนอื่น เป็นคนพุดจริงทำจริง ไม่ต้มเหล้าเมายา

^{๒๓} ที. ปา. ๑๑/๒๒๘/๑๖๙, อัง. สุตตก. ๒๓/๔๔/๔๓.

^{๒๔} อัง. จตุกก. ๒๑/๕๓/๕๗-๕๘.

เป็นคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนมนุษย์โดยทั่วหน้า และไม่ด่าว่าติเตียนสมณพราหมณ์ หรือไม่กระทำให้คนหนึ่งคนใดโกรธเคืองจากการกระทำของตน

แต่ภรรยานั้นเป็นคนไม่มีศีลธรรมจรรยา มีความประพฤติดิจจาริตประเพณี ชอบฆ่าสัตว์ ตัดชีวิตชอบลักทรัพย์และประพฤติดิลกุกฝักคนอื่น ชอบพูดปดหลอกลวงบุคคลอื่นดื่มเหล้าและตระหนี่ มีความโลภในทรัพย์ของคนอื่น ติเตียนด่าว่าสมณพราหมณ์ หรือไม่ถูกใจกับคนใดคนหนึ่งก็จะก็จะโกรธเป็นพินเป็นไฟ บุคคลเช่นนี้จึงได้ชื่อว่า ฝั้วเทวดา เมียผี เป็นต้น

๔. ชายเทวดาอยู่ร่วมกับหญิงเทวดา หมายถึง สามีและภรรยาเป็นคนที่ไม่มีศีลธรรมที่ดียาม ไม่ชอบฆ่าสัตว์หรือการทรมานสัตว์ให้เดือดร้อน ไม่ลักทรัพย์สินของบุคคลอื่น ไม่ประพฤติดิลกุกเมียของบุคคลอื่น พูดจาแต่คำที่สุภาพอ่อนน้อม พูดแต่คำจริงเสมอ ไม่ดื่มเหล้าเมายา ประราณาให้บุคคลอื่นมีความสุข มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ด่าว่าหรือติเตียนสมณพราหมณ์ ทั้งสามีและภรรยาก็มีความประพฤติปฏิบัติชอบทั้ง ๒ คน คู่ครองประเภทนี้จึงได้ชื่อว่า ฝั้วเทวดา เมียเทวดา

ในอังคุตตรนิกายจตุกกนิบาตได้ตรัสถึงคู่ครองว่า ภรรยาและสามีทั้งสองเป็นผู้มีศีล เป็นคนตระหนี่ มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ชื่อว่าเป็นผีมาอยู่ร่วมกัน สามีเป็นผู้มีศีลมีความตระหนี่ มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ส่วนภรรยาเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ภรรยานั้นชื่อว่าเทวดาอยู่ร่วมกับสามีมี สามีเป็นผู้มีศีล รู้ความประสงค์ของผู้ขอปราศจากความตระหนี่ ส่วนภรรยาเป็นผู้มีศีล มีความตระหนี่มักด่าว่าสมณพราหมณ์ ชื่อว่าหญิงผีอยู่ร่วมกับสามีเทวดา ทั้งสองเป็นผู้มีศรัทธารู้ความประสงค์ของผู้ขอ มีความสำรวมเป็นอยู่โดยธรรม ภรรยาและสามีทั้งสอง เจริญถ้อยคำที่น่ารักแก่กัน และกันยอมมีความเจริญรุ่งเรืองมาก มีความผาสุก ทั้งสองฝ่ายมีศีลเสมอกันรักใคร่กันมาก ไม่มีใจร้ายต่อกัน ครั้นประพฤติดุจธรรมในโลกนี้แล้วเป็นผู้มีศีลและวัตรเสมอกันยอมเป็นผู้เสวยกามารมณ์เปลितเพลินบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก ^{๒๕}

ดังนั้น การครองรักครองเรือนนั้นมีอยู่หลายประการด้วยกัน ระหว่างคู่สามีภรรยา ถ้าครองรักหรือครองเรือนด้วยความเมตตาต่อกันก็จะอยู่ร่วมชายคากันจนถึงวันตาย แต่ถ้าครองรักด้วยความเสน่หากัน มีความรักเพื่อบำบัดความใคร่ในกามารมณ์ก็จะอยู่ด้วยกันไม่ยั่งยืน การครองเรือนนั้นพระพุทธเจ้าทรงตรัสพระพุทธพจน์ แก่นางสุชาดา ในภริยาสูตร ภรรยาของบุรุษ ๗ จำพวกคือ

๑. ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต
๒. ภรรยาเสมอด้วยโจร
๓. ภรรยาเสมอด้วยนาย
๔. ภรรยาเสมอด้วยแม่
๕. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว
๖. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน
๗. ภรรยาเสมอด้วยทาสี ^{๒๖}

^{๒๕} อัง. จตุกก. ๒๑/๕๔/๕๙.

^{๒๖} อัง. สุตตก. ๒๓/๖๐/๗๗-๗๘.

๑. ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต หมายถึง ภรรยาผู้มีจิตประทุษร้าย ไม่อนุเคราะห์ประโยชน์ แก่กุล ยินดีในชายอื่น ดูหมิ่นสามี เป็นผู้หญิงอันเขาซื้อมาด้วยทรัพย์ พยายามจะฆ่าสามี ภรรยาของ บุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า วรกาภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพชรฆาต

๒. ภรรยาเสมอด้วยโจร หมายถึง สามีของหญิงประกอบศิลปกรรม พาณิชยกรรมและ กสิกรรม ได้ทรัพย์ใดมา ภรรยาปรารถนาจะยกยอกทรัพย์ แม้มีอยู่น้อยนั้นเสีย ภรรยาของบุรุษเห็น ปานนี้เรียกว่า โจรภริยา ภรรยาเสมอด้วยโจร

๓. ภรรยาเสมอด้วยนาย หมายถึง ภรรยาไม่สนใจการงาน เกียจคร้าน กินมากปากร้าย ปากกล้าร้ายกาจ กล่าวคำหยาบ ข่มขู่สามีผู้ขยันขันแข็ง ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า อัยยาภริยา ภรรยาเสมอด้วยนาย

๔. ภรรยาเสมอด้วยแม่ หมายถึง ภรรยาใดอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์แก่กุลทุกเมื่อ ตาม รักษาสามีเหมือนมารดารักษาบุตร รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้ไว้ ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า มาตาภริยา ภรรยาเสมอด้วยแม่

๕. ภรรยาเสมอด้วยพี่สาวน้องสาว หมายถึง ภรรยาที่มีความเคารพในสามีของตน เป็นคน ละอายบาป เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ภคินีภริยา ภรรยาเสมอด้วย พี่สาวน้องสาว

๖. ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน หมายถึง ภรรยาใดในโลกนี้เห็นสามีแล้วชื่นชมยินดี เหมือน เพื่อนผู้จากไปนานแล้วกลับมา เป็นหญิงมีตระกูล มีศีล มีวัตรปฏิบัติสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้ เรียกว่า สขีภริยา ภรรยาเสมอด้วยเพื่อน

๗. ภรรยาเสมอด้วยทาสี หมายถึง ภรรยาใดสามีเมียนดี ชูตะคอกก็ไม่โกรธ ไม่คิดพิโรธ โกรธตอบสามี อดทนได้ เป็นไปตามอำนาจสามี ภรรยาของบุรุษเห็นปานนี้เรียกว่า ทาสีภริยา ภรรยา เสมอด้วยทาสี

ดังนั้น นางสุชาดาน้อมรับพุทโธวาท ขอรับตนว่าภรรยาเสมอด้วยทาสี ที่เรียกว่า วรกาภริยา, โจรภริยา, อัยยาภริยา ที่กล่าวมาทั้ง ๓ จำพวกนั้น ล้วนแต่เป็นคนทุศีลหยาบช้าไม่เอื้อเฟื้อ เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงนรก

ส่วนที่เรียกว่า มาตาภริยา, ภคินีภริยา, สขีภริยา, ทาสีภริยา ภรรยาทั้ง ๔ จำพวกนี้ ดำรง ตนอยู่ในศีลธรรม ถนอมรักไว้อย่างดี เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติ

หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าดังกล่าวมาในข้างต้นนี้ ล้วนแต่เป็นข้อชี้แนะแนวทางให้ คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนได้ศึกษาลักษณะและนิสัยของบุคคลที่จะเลือกมาเป็นคู่ครองกันและสามารถที่ จะดำเนินชีวิตคู่อยู่ด้วยกันได้ชั่วชีวิตหรือไม่ และดีหรือไม่ดี เป็นคนที่จะสมควรนำมาสู่ตระกูลของตน หรือไม่ สิ่งเหล่านี้ตัวเราเป็นผู้เลือกเองทั้งสิ้น ถ้าเลือกได้ดีชีวิตการครองเรือนก็สงบสุข ถ้าเลือกได้ บุคคลที่ไม่ดีไม่มีศีลธรรมนำมาสู่ครอบครัว ก็ล้วนแต่จะเกิดปัญหาตามมานับไม่ถ้วน ถึงขั้นหย่าร้างกัน ในที่สุด

๒.๒.๕ คฤหัสถ์ในสถานะผู้บำเพ็ญพรต

คฤหัสถ์ผู้อยู่ในสถานะผู้บำเพ็ญพรต “ได้แก่อุบาสกอุบาสิกาที่รักษาศีล หรือสมათานวิริติ ศีล ๘ ด้วยการนุ่งขาวห่มขาว ที่เรียกว่า ศีลอุโบสถ มีวันรักษา ๒ วัน คือ ปกติอุโบสถ ได้แก่ อุโบสถที่

จะพึงรักษาตามปกติ คือวันหนึ่งและคืนหนึ่งมีวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ ๘ คำ ปฏิภาครอุโบสถ รักษา ๓ วัน คือวันรับ วันรักษา วันส่ง เช่น อุโบสถ ๘ คำ วัน ๗ คำเป็นวันรับ มีวัน ๙ คำเป็นวันส่ง”^{๒๗}

ในศาสนาพราหมณ์ เรียกคฤหัสถ์ประเภทนี้ว่า วณปรสส์ ผู้อยู่ป่า เป็นธรรมเนียมของพราหมณ์ว่าผู้ที่ครองเรือน มีครอบครัวเป็นหลักฐาน ครั้นลูกหลานเติบโตก็จัดแจงให้มีครอบครัว เมื่อตนชราลงก็มุ่งแสวงหาบุญกุศล เข้าป่าบำเพ็ญศีลถือพรตบำเพ็ญตบะ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า การรักษาศีล ^{๒๘}

อุโบสถศีล เป็นข้อกำหนดความประพฤติสำหรับผู้ที่มีอุตสาหะจะประพฤติให้ยิ่งขึ้นไปในสังคมคฤหัสถ์ ที่มากด้วยการสังหารผลาญชีวิต การทำร้ายกัน การลักขโมย แ่่งชิง มีคดีฆาตกรรม การทำผิดทางเพศ โจรกรรม การข่มขืน หลอกหลวง สิ่งเสพติดระบอบแพร่หลายทั่วไป ไม่มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ผู้คนพบเห็นกันแทนที่จะอุ่นใจ กลับวิตกกังวล จิตใจหวาดผวากันไม่เป็นปกติสุข เมื่อสุขภาพจิตของคฤหัสถ์เสื่อมโทรม เป็นการยากที่จะพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิตใจ เพราะสังคมคฤหัสถ์เช่นนั้นไม่เป็นสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลสำหรับการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามให้สูงขึ้น มีแต่ความเดือดร้อนระส่ำระสาย และมีแต่กิจกรรมที่จะบ่อนทำลายให้สังคมเสื่อมโทรมลง

ดังนั้น สังคมคฤหัสถ์ที่ขาดศีล ๘ สังคมจึงเสื่อมโทรม การมีศีล มีธรรมจึงเป็นเกณฑ์มาตรฐานในการวัดความประพฤติของมนุษย์ เป็นการรักษาสภาพแวดล้อมทางสังคมให้สมดุลย์และเกื้อกูลในการดำเนินชีวิตที่ยั่งยืนต่อไป

ความสำคัญของการสมาทานศีล และอานิสงส์การสมาทานศีล ๕ และศีล ๘

๑. การไม่ฆ่าไม่เบียดเบียนกัน

- ๑) ทำให้เป็นผู้ไม่มีภัย ต่อครอบครัวและสังคม
- ๒) ทำให้จิตใจสบายนึกถึงแต่สิ่งที่ดีงาม ตั้งตนอยู่ในกุศลกรรม
- ๓) ทำให้มีอายุยืน และมีสุขภาพดี ปราศจากโรคภัยเบียดเบียน
- ๔) ไร้ใจกันได้ไม่ต้องหวาดระแวงภัยจากบุคคลอื่น ๆ
- ๕) ทำให้ไม่ต้องมีความกังวลมุ่งหน้าศึกษาเล่าเรียน ประกอบอาชีพการงานพัฒนา

บ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

๒. การไม่ลักไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน

- ๑) ทำให้ไร้ใจกัน อยู่กันอย่างสงบสุข
- ๒) นอนตาหลับไม่ต้องคอยระวังโจรผู้ร้าย
- ๓) ทรัพย์สินไม่สูญหาย แต่เจริญเพิ่มพูนขึ้น
- ๔) งานที่สร้างสรรค์ขึ้นได้ผลสมบูรณ์ มีคุณภาพดีทำให้การพัฒนาเจริญก้าวหน้าโดยเร็วขึ้น

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ

๓. การไม่ละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นหวงแหน

^{๒๗} องค์การศึกษา, ศาสนพิธี เล่ม ๑, (กรุงเทพฯ : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^{๒๘} พระญาณวโรดม (ประยูร สุนตงกูโร), ศาสนาต่าง ๆ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๕.

- ๑) ตนเองก็ไม่มีศัตรู ผู้อื่นก็ไม่ระแวง มีความไว้วางใจกันอยู่อย่างสงบ
- ๒) ทำให้ครอบครัวมีความสุข มีความอบอุ่น ผูกพันและเคารพเชื่อฟังกัน
- ๓) ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติแห่งวงศ์สกุลของตน
- ๔) ทำให้เกิดความสามัคคี ไม่มีความสับสนในทางประเพณี

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๓ กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

๔. ไม่พูดเท็จ

- ๑) เป็นที่เชื่อถือเคารพรักใคร่ของคนทั่วไป
- ๒) ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
- ๓) ทำให้กิจการต่าง ๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดี และสำเร็จด้วยดี
- ๔) ทำให้เกิดความกล้าหาญเข้มแข็งและเชื่อมั่นในตัวเอง

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๔ มุสาวาหา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

๕. การไม่เสพของเสพติดให้โทษ

- ๑) ไม่บั่นทอนสุขภาพและสติปัญญา
- ๒) ไม่สิ้นเปลืองทรัพย์สิน
- ๓) ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท
- ๔) ไม่ถูกชักจูงในทางที่ชั่วร้ายง่าย
- ๕) ไม่มีภาระกังวลจุกจิกโดยใช้เหตุ
- ๖) ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
- ๗) เป็นที่เคารพนับถือของคนโดยทั่วไป

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๕ สุราเมรยมชชพมาถฐานา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

ความสำคัญการสมาทานศีล ๘ คือ

ศีล ๘ คือศีลที่อุบาสกอุบาสิกาบางพวก (ส่วนมากเป็นชี และปะชาว) รักษาเป็นประจำ ถ้ามหาทานรักษาดุจเฉพาะวันอุโบสถเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อุโบสถศีล

ศีล ๘, ๕ ข้อแรกเหมือนศีล ๕ ต่างแต่ข้อ ๓ เปลี่ยนเป็น อพฺรหมจริยา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ คือการประพฤติพรหมจรรย์ และเพิ่มอีก ๓ ข้อคือ

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๖ วิกาลโภชนา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เวลาเที่ยงแล้วไปจนถึงอรุณของวันใหม่

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๗ นจฺจคิตฺวาทิตฺวิสุทฺทสฺสนา มาลาคนฺธวิเลปนธารณมณฺทนวิภู สนฺภูฐานา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้องบรรเลงดนตรีดูการละเล่น อันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การทัดทรงดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งเป็นเครื่องประดับตกแต่ง

คำสมาทานศีล ข้อที่ ๘ อุจฺจาสยณฺมหาสยนา เวรมณีสึกขาปทํ สมายิยามิ

เว้นจากการนอนในที่นอนอันสูงใหญ่ หูหราฟุ่มเฟือย ^{๒๙}

อานิสงส์ของการสมาทานศีล ๘

^{๒๙} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **อุโบสถศีล**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔-๒๘.

๑. เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งไม่ให้ลุ่มหลงในกามสุข
๒. เป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ลุ่มหลง รู้จักนึกถึงความทุกข์ยากของเพื่อนมนุษย์
๓. เป็นเครื่องตัดกังวลจากสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติธรรม
๔. เป็นการฝึกหัดเอาชนะตนเอง
๕. เป็นการฝึกฝนตนให้มีความอดทนและแก้แค้นในการปฏิบัติธรรม
๖. เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติธรรมเบื้องต้นให้ยิ่งขึ้นไป ^{๓๐}

พอจะสรุปได้ว่า การรักษาศีลนั้นคือการสร้างบำเหน็จจิตใจของมนุษยชาติ ทุกหมู่เหล่าให้เป็นหนึ่งเดียว คือให้รู้จักรักสามัคคีต่อหมู่คณะในสถานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก มีวิถีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้อย่างสันติสุข ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและครอบครัวตลอดจนสังคมรอบข้าง มีความเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ผู้ยากไร้โดยไม่ทอดทิ้งให้ต้องตกทุกข์ได้ยาก ช่วยเหลือให้เขามีสถานะความเป็นอยู่ในการดำเนินชีวิตดำรงอยู่ในสังคมและครอบครัวได้ตามอัตภาพ มีสุขภาพกายและใจปกติ อยู่ในกฎของศีลธรรม และกฎหมาย และจารีตประเพณีเป็นต้น

๒.๓ หลักคิปปัตติในพระพุทธศาสนา

๒.๓.๑ ความหมายของคิปปัตติ

คิปปัตติ เป็นคำที่มีความหมายร่วมกันอยู่สองศัพท์สามารถแยกศัพท์ได้ คิปปิ กับ ปัตติ คำว่า “คิปปิ” แปลว่า คฤหัสถ์ ถ้าเป็นภาษาบาลีก็แยกได้คือ ผู้ครองเรือน ผู้อยู่เรือน คำว่า ปัตติ (อิต) แปลว่า การถึงเพราะ การถึง การดำเนินการทำ การตรัสรู้ การได้ การบำรุง การปฏิบัติ ความปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ ความประพฤติ” ^{๓๑}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของ คิปปัตติ หมายถึง “ธรรมเป็นเครื่องดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ และข้อที่คฤหัสถ์ควรปฏิบัติ กล่าวคือ ข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์” ^{๓๒}

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้ให้ความหมายของ “ฆราวาส หรือคฤหัสถ์” หมายถึง ผู้ที่ครองเรือน คือมีครอบครัว” ^{๓๓}

อาจารย์สุชีพ ปุญญานุภาพ ให้ทัศนะว่า คำว่า คฤหัสถ์ ฆราวาส หมายถึง บุคคลทั่วไปที่ไม่ใช่ชนกษัตริย์ คนผู้ครองเรือน แยกเป็นประเภทได้ ๓ ประเภทคือ

คฤหัสถ์ เป็นศัพท์ที่ทางพระพุทธศาสนาใช้สำหรับเรียกบุคคลทั่วไป ซึ่งหมายถึง มนุษย์เพศชายและเพศหญิง

ฆราวาส หมายถึง การครองเรือน ชีวิตการครองเรือน

^{๓๐} สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, **อานิสถการสมาทานศีล ๕**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๒.

^{๓๑} ประยุทธ์ หลงสมบุญ, **พจนานุกรม มจร – ไทย**, (กรุงเทพฯ : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๔.

^{๓๓} พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), **ผู้ครองเรือน**, (กรุงเทพฯ : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๗.

คิทธิ หรือ **การครองเรือน** หมายถึง สถาบันครอบครัวที่ประกอบด้วยพ่อแม่และลูก
หญิงผู้ครองเรือน คฤหัสถ์ผู้หญิง” ^{๓๔}

คำว่า **ปฏิบัติ** มาจากคำบาลีว่า **ปฏิบัติ** แปลว่า การถึงเฉพาะ การถึง การดำเนินการ
กระทำ การตรัสรู้ การได้ การบำรุง การปฏิบัติ ความปฏิบัติ ข้อปฏิบัติ” ^{๓๕}

มานิต มานิตเจริญ ให้ความหมายไว้ว่า “ คิทธิปฏิบัติ หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับชาวบ้าน
หรือผู้ครองเรือน” ^{๓๖}

คฤหัสถ์ คือผู้ครองเรือน หรือผู้มีเรือนนั้นมีหลายเพศที่อาศัยอยู่รวมกันที่จัดอยู่ในกลุ่ม
ของคฤหัสถ์ มีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งเพศชายและเพศหญิง สามารถแบ่งคฤหัสถ์ได้หลายประเภทตาม
สถานะและพฤติกรรมที่เป็นอยู่ เป็นการง่ายแก่ผู้ที่มุ่งหวังในการพบปะและสนทนาด้วยเป็นต้น

คำว่า คฤหัสถ์ จึงมีคำสรพนามที่ใช้เรียกแทนมากมาย เช่น ขรवास บุคคล คน ขน
บุญชน ด้วยเหตุนี้ คฤหัสถ์จึงเป็นผู้มีภาระ มีหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบมากมายต่อการเป็นอยู่ตาม
ครรลองของโลกธรรมมีสุข และมีทุกข์คลเคล้ากันไป หลักธรรมของพระพุทธศาสนามีข้อปฏิบัติที่
เหมาะสมแก่คฤหัสถ์ทุกเพศทุกวัย เพื่อเอื้อประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากผลการปฏิบัติเท่า ๆ กัน ตาม
สถานะที่เป็นอยู่ โดยแบ่งหลักธรรมออกให้เหมาะสมตามสถานะของคฤหัสถ์นั้น ๆ ไปแต่ละรายบุคคล
ออกไป

คิทธิปฏิบัติ หมายถึง ข้อปฏิบัติเพื่อให้บุคคลได้เข้าถึงหลักความจริงของการครองเรือนที่
ถูกต้อง และให้ผลจริงสำหรับบุคคลทั่วไปไม่ว่าจะเป็นเพศหญิงหรือเพศชายที่ได้ทำการปฏิบัติจนได้รับ
ความสุขในการครองเรือนอย่างแท้จริง ตลอดทั้งสามารถนำไปใช้เพื่อสื่อสารให้ทราบและเข้าใจถึง
สถานภาพที่เป็นอยู่ของบุคคลผู้มีหน้าที่นั้น ๆ

การดำเนินวิถีชีวิตในปัจจุบัน ต้องมีการดิ้นรนเพื่อความปรารถนาของตน ประกอบ
สัมมาอาชีพเพื่อเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง เพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด และมีความสุขของตนเองและบุคคลอื่น
ที่อยู่ร่วมกันในสถานะสมาชิกของครอบครัว

๒.๓.๒ ลักษณะของคิทธิปฏิบัติ

ลักษณะข้อปฏิบัติ หรือวินัย คือระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อบังคับสำหรับควบคุมความ
ประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจของมนุษย์ชาติในสังคมให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบ
แผนข้อปฏิบัติอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและสะดวกสบาย ไม่
กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างไกลจากความชั่ว

การสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัว แก่สังคมโลกโดยส่วนรวมนั้นก็เพื่อความ
มั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของทรัพย์สินรวมทั้งความมั่นคงของชาติเป็นที่สุด

^{๓๔} สุชีพ ปุณฺณานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย - อังกฤษ, อังกฤษ - ไทย, พิมพ์
ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖.

^{๓๕} ประยูร หลงสมบุญ, พจนานุกรม มคอ - ไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๔.

^{๓๖} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติ
บุคคลนิยมวิทยา, ๒๕๒๔), หน้า ๒๑๗.

๒.๓.๓ การประพัตินตามแบบสามัญชน

การที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนมีหลักศีลธรรมเป็นข้อปฏิบัติเพื่อที่จะได้อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่าอย่างสงบสุข ถ้าปราศจากระเบียบวินัย ต่างตนต่างทำตามอำเภอใจ ไม่เคารพยำเกรงต่อระเบียบหรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ความขัดแย้งในสังคมจะลักลั่นก็จะเกิดขึ้น ยิ่งมากคนก็ยิ่งมากเรื่อง ทำให้สังคมไม่มีความสุข ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจและสภาพจิตใจทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ถ้าคฤหัสถ์ทุกหมู่เหล่าเปรียบเสมือนดอกไม้แต่ละดอก และดอกไม้ทั้งหลายเหล่านี้จะด้อยค่าลงทันทีหากวางอยู่กับพื้นดินระเกะระกะกระจายไร้ระเบียบ ทั้งยังทำให้กรุงรังอีกด้วยไม่น่าดู เมื่อเรานำเอาดอกไม้เหล่านี้มารวบรวมแล้วร้อยรวมเข้าด้วยเส้นด้ายเดียวกัน ดอกไม้เหล่านี้ก็จะกลายเป็นพวงมาลัยอันงดงามมีคุณค่าและมีราคา เหมาะแก่การที่จะนำไปใช้ประดับตกแต่งบูชาพระ หรือนำเป็นของกำนัลแก่ผู้ใหญ่ที่เราให้ความเคารพนับถือ พวงมาลัยที่สวยงามก็โดยเส้นด้ายที่ใช้ร้อยให้อยู่รวมกันอย่างมีระเบียบงดงามเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เปรียบเสมือนระเบียบวินัยที่จะใช้ควบคุมความประพฤติของคฤหัสถ์ในแต่ละคนไปในทางที่ถูกที่ควรตามจารีตประเพณี เพื่อความสุขในการครองเรือนด้วยการมีวินัย

อาคาริยวินัย หมายถึง วินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ข้อปฏิบัติสำหรับคฤหัสถ์ทุกเพศทุกวัย

๒.๓.๔ การประพัตินตามหลักคิหิวินัยที่สูงขึ้น

คฤหัสถ์ผู้บำเพ็ญพรต แต่ยังไม่ถึงขั้นอยู่ในเรือน ไม่ได้ถือเพศเป็นนักพรต ความแตกต่างของอนาคาริยวินัยกับอาคาริยวินัย ความแตกต่างระหว่างอนาคาริยวินัย และอาคาริยวินัย ถ้ามองในภาพรวมแล้วแทบจะแยกไม่ออกเลยว่ามี ความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวพอจะจำแนกได้ดังนี้ คือ

อนาคาริยวินัย หมายถึง วินัยสำหรับพระภิกษุผู้ออกบวช เป็นข้อปฏิบัติและเป้าหมายสูงสุดในการบำเพ็ญความเพียรเพื่อความหมดจดแห่งกิเลส คือปราศจากความโลภเป็นต้น

ในด้านความแตกต่างก็คือ อนาคาริยวินัย เป็นวินัยสำหรับพระภิกษุสงฆ์ ส่วนอาคาริยวินัยเป็นวินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

ในด้านความเหมือนก็คืออยู่ในสถานะความเป็นวินัยเช่นเดียวกันคือระเบียบกฎเกณฑ์หรือกฎกติกาของสังคมส่วนรวมที่วางไว้ให้กลุ่มคนได้ประพฤติและปฏิบัติตาม เพื่อความดีงามและมีความสุขต่อผู้ปฏิบัติในการมีชีวิตอยู่ได้ตามสถานะของสังคมนั้น ๆ และมีความเจริญรุ่งเรืองในการประกอบสัมมาอาชีพของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน เพื่อเป็นมาตรวัดความสมบูรณ์ของการครองเรือน เป็นต้น

วินัยมี ๒ ชนิด คือ

๑. วินัยทางโลก หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ หรือข้อบังคับสำหรับควบคุมคนในสังคมแต่ละแห่งซึ่งเป็นข้อตกลงของคนในสังคมนั้น ๆ ที่จะให้ทุกคนปฏิบัติ หรือไม่ให้ปฏิบัติตาม มีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่นกฎหมาย, พระราชบัญญัติ, พระราชกฤษฎีกา, กฎข้อบังคับ, ระเบียบ, ธรรมเนียมประเพณี, คำสั่ง, ประกาศ, กติกา ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้รวมเรียกว่า วินัยทางโลก

๒. วินัยทางธรรม เนื่องจากชาวพุทธมีทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ดังนั้นวินัยทางพระพุทธศาสนาจึงมี ๒ ประเภท ^{๓๓๗} ดังนี้ คือ

๑. อนาคาริยวินัย หมายถึง วินัยสำหรับผู้เฝ้าบวช ได้แก่วินัยของพระภิกษุ ที่จะพึงปฏิบัติ

๒. อาคาริยวินัย หมายถึง วินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน หรือประชาชนชายหญิงทั่ว ๆ ไปที่จะพึงปฏิบัติ

อนาคาริยวินัย คือจุดมุ่งหมายสูงสุดของนักบวช เช่นความหมดจดจากกิเลส ผู้ที่จะหมดกิเลสได้นั้นต้องมีปัญญา ผู้ที่มีปัญญาได้นั้นต้องมีสมาธิอย่างยิ่ง ต้องตั้งอยู่บนฐานของศีล คืออนาคาริยวินัย ๔ ประการ ซึ่งเป็นพื้นฐานของความบริสุทธิ์

๑. ปาฏิโมกขสังวร คือ การสำรวมอยู่ในศีล ๒๒๗ ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้าม ปฏิบัติตามข้อที่พระองค์ทรงอนุญาต

๒. อินทริยสังวร คือ การรู้จักสำรวมระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้หลงเพลิดเพลินไปกับอารมณ์อันน่าใคร่น่าปรารถนา ซึ่งเกิดจากตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส และการรับรู้อารมณ์ทางใจ อะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรดูก็อย่าไปดู อะไรเป็นสิ่งที่ไม่ควรฟังก็อย่าไปฟัง อะไรไม่ควรดมก็อย่าไปดม อะไรที่ไม่ควรชิมลิ้มรสก็อย่าไปชิม อะไรที่ไม่ควรถูกต้องสัมผัสก็อย่าไปสัมผัส และอะไรที่ไม่ควรจินตนาการในการคิดก็อย่าไปคิด

๓. อาชีวปาริสุทธิ คือ การหาเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เช่น การบิณฑบาต สำหรับการเลี้ยงชีพในทางที่ผิด คือ การหาแลกสักการะด้วยการไต่ห่วย เป็นหมอดู หรือการเป็นพ่อสื่อแม่ชัก และการประจบชาวบ้านจัดเป็นการกระทำความผิดทางวินัย ซึ่งพระสงฆ์ไม่ควรประพฤติ

๔. ปัจจเวกขณะ คือ การพิจารณาก่อนบริโภคหรือใช้ปัจจัย ๔ ว่าสิ่งนั้นเป็นเพียงเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตให้อยู่ได้ มิใช่เครื่องบำเรอความสุข ^{๓๓๘}

เพราะฉะนั้น เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้แล้ว ย่อมบรรเทาความหลง และความมัวเมาในรสอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค กินเพื่ออยู่ ไม่ใช่อยู่เพื่อกิน เป็นต้น

วินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นทุกข้อ ล้วนแต่เกิดขึ้นจากเหตุที่เกิดขึ้นแล้วในอดีตและมีที่มาทั้งสิ้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการปฏิบัติสมณธรรมอย่างเคร่งครัด ว่าสิ่งไหนควรแก่สมณสาธูป และสิ่งไหนไม่ควรประพฤติและไม่ควรปฏิบัติ เป็นต้น

อาคาริยวินัย หรือที่เรียกอีกอย่างว่า **คิหิวินัย** เป็นวินัยสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน หลักปฏิบัติที่สำคัญคือ ศีล ๕ ประการ หรือที่เรียกว่าบันได ๕ ขั้นที่จะก้าวไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศีล แปลว่า ปกติ เป็นคิหิวินัย เป็นหลักธรรมข้อควรปฏิบัติเบื้องต้นของคนทุกคน และเป็นเครื่องจำแนกคนออกจากสัตว์ เพราะทุกสิ่งทุกอย่างจะมีลักษณะพิเศษเฉพาะของมันเอง

^{๓๓๗} 29 September 2005, <http://www1.freehostingguru.Com/thaigenx/mongkhon/mk09.Htm>.

^{๓๓๘} พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนฺโท), **อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

เช่น ปกติของม้าจะต้องยืน ถ้าม้านอนก็เป็นการผิดปกติ แสดงว่าม้าป่วย ฤดูฝนตามปกติจะต้องมีฝน ถ้าฤดูฝนกลับแล้งฝนไม่ตกแสดงว่าผิดปกติ ที่ไหนมีควั่นที่นั่นมีไฟ ถ้าที่ไหนมีควั่นไม่มีไฟถือว่าผิดปกติ คนเรากล้าไม่ปกติ ถือว่าไม่มีศีล ผิดปกติ อะไรคือปกติของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

๑. ปกติของคฤหัสถ์จะต้องไม่ฆ่า ถ้าวันไหนมีการฆ่ากัน วันนั้นถือว่าผิดปกติของมนุษย์ เข้าข่ายผิดปกติเป็นสัตว์ เช่น เสือ หมี สุนัขจึงจอกขอบล่าเนื้อ

๒. ปกติของสัตว์เวลากินอาหารมันจะแย่งกันกิน หรือไม่ก็ขโมยกันกิน ถึงเวลาอาหารที่ไรสุนัขต้องกัดกันทุกที แต่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนไม่เป็นเช่นนั้น เพื่อรักษาความปกติของมนุษย์เอาไว้คือ ศีลข้อที่ ๒ จึงเกิดขึ้นว่า มนุษย์จะต้องไม่ลักไม่ขโมย ไม่คอร์รัปชั่น ไม่ยกยอกคดโกงสิ่งของบุคคลอื่น

๓. ปกติของสัตว์ ไม่รู้จักหักห้ามใจ หรือไม่พอใจในคู่ครองของตน ในฤดูผสมพันธุ์สัตว์จึงมีการต่อสู้แย่งชิงตัวเมีย ในบางครั้งถึงกับต่อสู้กันจนตายไปข้างหนึ่งก็มี แต่ปกติของมนุษย์แล้วจะไม่แย่งคู่ครองของใคร พอใจเฉพาะคู่ครองของตนเท่านั้น เพื่อรักษาความปกติของคฤหัสถ์เอาไว้ด้วย ศีลข้อที่ ๓ จึงเกิดขึ้นว่า คฤหัสถ์จะต้องไม่ประพฤติก่อล่วงละเมิดในกาม

๔. ปกติของสัตว์จะไม่มีความจริงใจต่อใคร พร้อมทั้งจะทำอันตรายได้ทุกเมื่อ แต่ปกติของคฤหัสถ์นั้นพูดตรงไปตรงมา มีความจริงใจต่อกัน ถ้าใครโกหกหลอกลวงก็ถือว่าผิดปกติไป เพื่อรักษาปกติของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนเอาไว้ด้วยศีลข้อที่ ๔ จึงเกิดขึ้นด้วยการไม่พูดคำเท็จ

๕. ปกติแล้วสัตว์จะมีกำลังและร่างกายที่แข็งแรงมากกว่ามนุษย์ แต่สัตว์ไม่มีสติ และปัญญาควบคุมการใช้กำลังของตนให้ถูกต้อง ดังนั้น จึงไม่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางกายให้เป็นพลังกายในการสรรสร้างความดี มีแต่ความป่าเถื่อนในการใช้กำลังกายและอารมณ์ของความโกรธ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย แม้จะมีกำลังกายมากมาย แต่ไม่เคยจะออกแรงไปหาอาหารมาเลี้ยง พ่อ แม่ ของมันแต่อย่างใด

สำหรับมนุษย์แม้จะมีกำลังน้อยกว่าสัตว์ แต่อาศัยสติและปัญญาอันมั่นคงเปลี่ยนกำลังกายอันน้อยให้กลายเป็นพลังความดี เช่น มีความกตัญญูกตเวที เมื่อเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ก็ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ และสมาชิกในครอบครัวให้มีความสุขได้

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนควรมีสติที่มั่นคงไม่หวั่นไหวในสิ่งเร้าที่มากกระทบ เช่น สิ่งที่เราชอบก็อย่าหลง ในสิ่งที่มาบีบคั้นจิตใจก็ขอให้มีสติอดทนต่อสуетต่อไป ถึงแม้จะต้องทำงานหนักอาบเหงื่อต่างน้ำตลอดทั้งวันก็ขอให้สติ

แต่ถ้าเมื่อใดที่คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนประมาท สติจะเปื่อยยุ่ยทันที เช่น ไปดื่มสุรา หรือเสพยาบ้าเข้าไปทำให้สติฟุ้งเฟ้อถึงกับลืมตัวถึงขั้นทำร้ายผู้มีพระคุณได้ ผู้ครองเรือนที่เป็นคนดี กลับเปลี่ยนไปเป็นฆาตกรได้ในที่สุด เพราะผู้ดื่มสุราและเสพยาบ้าของมึนเมา มีสภาพผิดปกติ คือ มีสถานภาพใกล้เคียงกับสัตว์เข้าไปทุกขณะ ดังนั้นเพื่อรักษาความปกติของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนไว้ด้วยศีลข้อที่ ๕ จึงเกิดขึ้นว่า คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนจะต้องงดเว้นไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาบ้าสิ่งของมึนเมาที่เป็นสิ่งเสพติดให้โทษเป็นต้น

ดังนั้น ศีลทั้ง ๕ ข้อที่นำกล่าวมาคือ

๑. ไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียนสัตว์

๒. ไม่ลัก ไม่หยิบเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่อนุญาต

๓. ไม่ล่วงละเมิดสตรีที่มีเจ้าของ ไม่คบชู้ชาย
๔. ไม่หลอกหลวง ไม่ทุจริตคดโกง
๕. ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพของมึนเมาหรือยาบ้าให้โทษ

เพราะฉะนั้น โดยสามัญสำนึก ความปกติเกิดขึ้นมาพร้อมกับโลกแล้ว เกิดขึ้นมาเพื่อรักษาความปกติสุขของมนุษยชาติในโลกไว้ หลักศีล ๕ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงชี้แจงถึงความจำเป็นของการมีศีลให้บุคคลเป็นจำนวนมากได้เข้าใจ และใช้ศีลเป็นเครื่องวัดความเป็นมนุษย์ หรือคุณศัพท์ว่าสมบูรณ์หรือไม่ เหมาะสมกับสถานะความเป็นผู้นำครอบครัว และผู้นำชุมชน หรือผู้นำประเทศชาติได้

๒.๓.๕ หลักเกณฑ์ในการตัดสินสถานะความเป็นมนุษย์

คิหิวินัย คือวินัยที่ชาวพุทธโดยทั่วไปจะต้องมี พึงประพฤติและปฏิบัติตนให้เป็นผู้มีศีล มีวินัยของคฤหัสถ์ ที่จะต้องปฏิบัติให้เป็นบรรทัดฐาน เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชีวิตของตนและครอบครัวนั้นตั้งอยู่บนฐานชีวิตที่ดีงาม ร่วมกันสร้างสรรค์ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญมั่นคง ตามหลักวินัยของคฤหัสถ์ คือ คิหิวินัย ซึ่งมีข้อต้องปฏิบัติ ๑๔ ข้อคือ กรรมกิเลส ๔ อคติ ๔ และอบายมุข ๖

๑. กรรมกิเลส ๔ คือสิ่งที่คฤหัสถ์ต้องละเว้นในธรรมอันเป็นหลักในหมวดต่าง ๆ ต่อไปนี้ คือ กรรม การกระทำ ๔ อย่าง ที่ควรละเว้น กรรมที่ ๔ อย่างนี้ได้ชื่อว่า กรรมกิเลส เพราะเป็นเครื่องที่ทำให้บุคคลผู้ประกอบกรรมเหล่านี้เป็นคนเศร้าหมอง เป็นคนที่น่ารังเกียจ ไม่ผ่องใสสะอาดบริสุทธิ์ ทั้งทางกายและจิตใจ ด้วยเหตุนี้เป็นกรรมที่นักปราชญ์ คนที่ฉลาดไม่สรรเสริญ เพราะเป็นกรรมฝ่ายชั่ว สกปรกน่ารังเกียจยิ่งนัก คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนควรละเว้นเสีย

๑. ปาณาติบาต ทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง คือไม่ทำร้ายร่างกายหรือชีวิตของบุคคลอื่น
๒. อทินนาทาน ถูเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ ด้วยอาการแห่งการขโมย คือไม่ลักทรัพย์หรือละเมิดกรรมสิทธิ์ของคนอื่น

๓. กาเมสุ มิจฉาจาร การประพฤติดีกาม ไม่ประพฤติดีกามทางเพศคือละเมิดสิทธิในสามีหรือภรรยาของบุคคลอื่น

๔. มุสาวาท การพูดเท็จ ไม่พูดเท็จ โกหกหลอกหลวงบุคคลอื่น ซึ่งจัดเป็นวจีทุจริต^{๓๙}

๒. ความลำเอียง หรืออคติ ๔ ถือว่าเป็นสัญชาตญาณที่ถูกโน้มน้าวไปโดยไร้ความเที่ยงธรรม ความเอนเอียงแห่งอารมณ์ที่ผุดขึ้นจากจิตสำนึกของความเหลื่อมล้ำต่ำสูง และช่องว่างระหว่างคฤหัสถ์ในสังคมที่แบ่งชนชั้น สังคมที่ชอบเอาวัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน อคติ ศัพท์นี้ตรงกับภาษาไทยว่า ความลำเอียง ความไม่ยุติธรรม ความไม่เที่ยงธรรม มีอยู่ ๔ อย่างควรละเว้น คือ

๑. ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรักใคร่กัน เช่น การตัดตัดสินคดีข้อพิพาทต่าง ๆ การพิจารณาเลื่อนยศ หรือการให้รางวัล ด้วยอำนาจความพอใจรักใคร่กันเป็นผู้ชนะ

๒. โทสาคติ ลำเอียงเพราะไม่ชอบกัน คือ ความโกรธ หรือเกลียดกัน ชังกัน หรือการตัดสินคดีด้วยอำนาจความโกรธ โดยให้ผู้ที่โกรธกันนั้นเป็นผู้แพ้ทั้ง ๆ ที่ไม่สมควรแพ้ ซึ่งเป็นการไม่ยุติธรรมต่อการพิจารณาคดี หรือการตัดสินคดีความ เป็นต้น

^{๓๙} ธี. ปา. ๑๑/๑๗๖/๑๓๙.

๓. โมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา เพราะความเขลา โง่งมง่าย ไม่พิจารณาให้ถ่องแท้ ว่าอย่างไรถูก อย่างไรผิด อย่างไรควรหรือไม่ควร เมื่อได้รับคำฟ้องแล้ว ยังไม่ทันสอบสวนให้รอบคอบ ก็ด่วนตัดสินผิด ๆ ไม่ถูกต้อง

๔. ภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว หรือความเกรงใจ ผู้มีอำนาจกระทำความผิด ผู้พิพากษา ไม่กล้าตัดสินลงโทษเพราะกลัวเขาจะทำร้าย หรือผู้อยู่ในความปกครองกระทำความผิด ผู้ปกครองไม่กล้าลงโทษ กลัวเขาจะเดือดร้อน เหล่านี้ล้วนเป็นการไม่ยุติธรรมทั้งสิ้น^{๔๐}

ฉะนั้น คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนที่มีหน้ารับผิดชอบต่อครอบครัวและสังคม ควรละเว้นเสียจากอคติดังกล่าว ถ้าเป็นนักปกครอง ผู้อยู่ใต้การปกครองก็ไม่เดือดร้อน จะมีแต่ความสงบสุขทุกครัวเรือน

๓. **อบายมุข ๖** การดำรงชีวิตของคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน ใ้ว่าจะราบรื่นกันทุกครัวเรือน ไม่หากแต่มีปัญหาและอุปสรรคนานัปการที่พ่อแม่บ้านแม่เรือนจะต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาลูกอุปสรรคดังกล่าวกันไป โดยไม่มีที่ท่าว่าจะสิ้นสุด ทุกยุคทุกสมัยเป็นปัญหาเรื้อรังติดต่อกันหลายชั่วอายุคน ซึ่งไม่พ้นจากปากแห่งความเสื่อม ๖ ประการคือ

๑. **ดื่มน้ำเมา** ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

๑. การดื่มน้ำเมาทำให้เสียทรัพย์ เพราะน้ำเมาทำให้ผู้ดื่มขาดสติ เมื่อดื่มเข้าไปแล้วย่อมนำมาซึ่งความฉิบหาย

๒. เป็นบ่อเกิดของการก่อทะเลาะวิวาท เป็นเครื่องย้อมใจทำให้กำเริบฮึกเหิม วิวาทดื้อรันฆ่าฟันกันปราศจากเหตุผล

๓. เป็นบ่อเกิดของโรค สุรานั้นคนบางกลุ่มดื่มเพื่อเป็นยา แต่เมื่อดื่มกันเป็นนิสัย สุรากลายเป็นยาพิษ หรือยาเสพติด

๔. เป็นที่ตำหนิติเตียนของสังคม จากคนที่เคยเรียบร้อยกลับกลายเป็นคนดื้อรัน ไม่มีความละอาย ไร้เหตุและผล

๕. เป็นบ่อเกิดของความไม่รู้จักละอาย สติพินเพื่อนจากปกติ บันดาลให้ผู้ดื่มพูดหรือกระทำในสิ่งที่น่าละอายประดุจคนบ้าได้

๖. เป็นสิ่งบั่นทอนกำลังสติและปัญญา ผู้ดื่มสุราหรือน้ำเมา เมื่อบุคคลดื่มสุราเข้าไปแล้วเขาย่อมขาดสติสัมปชัญญะจะประกอบภารกิจงานอะไรก็ตามขาดความรอบคอบโดยไม่มีเวลาพิจารณาไตร่ตรองก่อนทำ^{๔๑}

๒. **เที่ยวกลางคืน** ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

๑. เป็นคนไม่รักษาเกียรติ ชื่อว่าไม่รักษาตัวการเที่ยวกลางคืนมีแต่ส่วนเสียมากกว่าได้

๒. เป็นคนไม่รักษาลูกเมียถ้ามีความเจ็บไข้ได้ป่วยใครเล่าจะช่วยเหลือลูกเมียทางบ้าน

๓. เป็นคนไม่รักษาทรัพย์สมบัติ เมื่อภัยมาถึง โจรภัย อัคคีภัย เกิดขึ้นในเวลาที่ตนไม่อยู่ก็จะมีคนช่วยเหลือ

๔. เป็นที่ระแวงของคน เพราะเป็นเวลาที่เหมาะในการหลบหลีกสายตาผู้อื่น

๕. เป็นคนที่มักถูกใส่ความ เพราะไปยืนหรือเดินในที่ ๆ ควรสงสัย

^{๔๐} วจ. จตุกก. ๒๑/๑๗-๒๐/๑๗-๑๘.

^{๔๑} ที. ปา. ๑๑/๑๗๙/๑๔๐.

๖. เป็นบุคคลที่ได้รับความลำบาก สืบเนื่องมาจากการทรมานร่างกาย ทำให้เสียสุขภาพกายและสุขภาพจิตได้ ^{๔๒}

๓. **เที่ยวดูการละเล่น** ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

๑. รำที่ไหนไปทีนั้น เมื่อไปบ่อย ๆ ครั้งเข้า ย่อมง่ายแก่การชักจูงไปในทางที่ผิด เพราะการรำนั้นไม่มีเวลาจำกัดที่แน่นอน ส่วนใหญ่แล้วจะเป็นกลางคืน เมื่อไม่มีเงินเที่ยวยอมฉกชิง วิ่งราวทรัพย์สินบุคคลอื่น

๒. ขับร้องที่ไหนไปทีนั้น เสียเวลาขาดการงานไม่รับผิดชอบต่อหน้าที่ ถ้าเป็นนักเรียนนักศึกษาก็ขาดเรียนหรือหนีเที่ยวกันตามห้างสรรพสินค้า อย่างในยุคปัจจุบัน

๓. ดัดสีตีเป่าที่ไหนไปทีนั้น ทำให้เห็นผิดเป็นชอบ หลงระเหิงในการละเล่น โดยปราศจากความรับผิดชอบต่อครอบครัว และหน้าที่การงานที่ตนกระทำอยู่ในปัจจุบัน

๔. เสภาที่ไหนไปทีนั้น เป็นเหตุคิดผิด ทำผิดมากขึ้น เหล่านี้เป็นสิ่งไม่สมควร ในสถานะที่เป็นผู้นำครอบครัว หรือผู้นำสังคมควรเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ควรทำตัวเหลวไหลไร้ความรับผิดชอบ

๕. เพลงบรรเลงที่ไหนไปทีนั้น การดื่มกินเหล้าเมามาตามมา ความบาดหมาง เกิดการทะเลาะวิวาทก็เกิดขึ้น

๖. เกิดเทิงที่ไหนไปทีนั้น ยิ่งเป็นวัยรุ่นไม่มีเงินทอง ต้องขอเงินทองจากพ่อแม่ เสียเงินทองแล้วต้องมาเสียชื่อเสียง จากการประพฤติไม่ดีของลูก ^{๔๓}

การเที่ยวดูการละเล่น ถ้ารู้จักเที่ยวก็เป็นการบันเทิง แต่ถ้าไม่รู้จักเที่ยวยอมนำมาซึ่งความเดือดร้อน จริยอยู่การบันเทิงทำให้เรามีความสนุกสนาน สุขสำราญชั่วครั้งชั่วคราว เป็นการผ่อนคลายความเครียดจากการทำงานเหน็ดเหนื่อยมาทั้งวันก็เป็นสิ่งที่ดี

๔. **เล่นการพนัน** ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

บุคคลผู้ติดการพนัน มีจิตใจใฝ่ฝันมัวเมาอยู่กับการเล่นการพนัน ย่อมได้รับความเสียหายหลายอย่าง คอยแต่จะล้างผลาญทรัพย์สินสมบัติ ทำให้เศรษฐกิจกลายเป็นยาจกในพริบตา เสียการพนันครั้งเดียว บ้านเรือนที่ดิน สวน ไร่นา ที่อยู่อาศัยก็หมดไปด้วย ก็เปรียบเสมือนตายทั้งเป็น แล้วจะมีหญิงใดเหล่าปรารณาจะแต่งงานด้วย

๑. ผู้ชนะยอมก่อเวร มุ่งจะเอาทรัพย์สินของกันและกัน ฝ่ายใดชนะก็เอาทรัพย์สินไป ส่วนฝ่ายใดแพ้ก็ต้องเสียทรัพย์สิน

๒. ผู้แพื่อยอมเสียตายทรัพย์สินที่เสียไป มีความโลภคิดแต่จะได้ฝ่ายเดียวยอมเป็นเหตุทำให้ผู้คนที่ต้องติดการพนัน เมื่อเสียไปก็ต้องทนทุกข์เพราะเสียตายทรัพย์สิน

๓. ผู้เล่นทรัพย์สินยอมฉิบหาย การเล่นการพนันมีแต่เสียมากกว่าได้สิ่งดังกล่าว เหล่านี้เป็นมะเร็งร้ายที่คอยกัดแทะทรัพย์สินเงินทองของคุณให้หมดเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ ไม่มีความเจริญในหน้าที่การงาน มีแต่ความเสื่อมเสียทรัพย์สินและชื่อเสียง

๔. บุคคลอื่นไม่เชื่อถ้อยคำ นักเลงการพนันโดยมาก ชอบพูดปดปลิ้นปล้อน ตลบตะแลงเอาตัวรอดไปวัน ๆ แม้กระทั่งเป็นพยานเท็จ ก็ทนสาบานให้การเป็นพยานเท็จก็ให้ได้

^{๔๒} ที่. ปา. ๑๑/๑๘๐/๑๔๐.

^{๔๓} ที่. ปา. ๑๑/๑๘๑/๑๔๐.

๕. เป็นที่ดูถูกและหมิ่นประมาทของเพื่อน ๆ ไม่เป็นที่ไว้วางใจของเพื่อนฝูง เพราะการพนันให้โทษมากกว่าคุณ ไม่เคยมีครอบครัวใดสร้างครอบครัวได้จากการเล่นการพนัน และสร้างความสงบสุขให้แก่ครอบครัวโดยเล่นการพนัน

๖. เป็นบุคคลที่ไม่มีใครประสงค์จะแต่งงานด้วย ผู้หญิงที่จะแต่งงานมีครอบครัวจะต้องคำนึงถึงความพร้อมทั้งสองฝ่าย สิ่งจำเป็นในการดำเนินฝ่ายชายต้องพร้อม เพราะต้องร่วมสุขร่วมทุกข์ด้วยกัน จะต้องใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน จึงเหมาะสมคู่ควรแต่งงานด้วย^{๔๔}

๕. คบคนชั่วเป็นมิตร ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

๑. ชักนำให้เป็นนักเลงการพนัน จะได้ไม่มีปัญหาในการคบกัน ไม่รังเกียจกัน แนะนำสอนให้รู้ไหวพริบในชั้นเชิงโง่งการพนันต่าง ๆ การกระทำความชั่วไม่มีบาปบุญ

๒. ชักนำให้เป็นนักเลงเจ้าชู้ คบหญิงไม่เลือกหน้า โดยที่ไม่เลือกว่าหญิงคนนั้นมีเจ้าของหรือคู่ครองแล้วก็ตาม การเหยียดหยามผู้ซึ่งเป็นสามี หรือภรรยาเดิมอยู่แล้ว นักเลงเจ้าชู้ทั้งหลายส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีใครประสบความสำเร็จในชีวิตของการครองเรือน มีแต่บ้านแตกสาแหรกขาด เพราะการทะเลาะกันเป็นเหตุ

๓. ชักนำให้เป็นนักเลงสุรา ชวนดื่มชวนเล่น ชวนเมา ดื่มบ่อยพอเป็นยากระษัยแต่พอดื่มมากไปก็บรรลีย์ การดื่มเหล้ามาก มีแต่โทษ ไม่มียางอายหน้าด้านก่อการทะเลาะวิวาท

๔. ชักนำให้เป็นคนหลอกลวงเขาด้วยของปลอม ด้วยกลลวงต่าง ๆ นานา ทำการค้าขาย เอาไรต์เอาเปรียบลูกค้าต่าง ๆ กลลวงด้านราคาบ้าง หรือสินค้านำเข้าก็หลบหลีกภาษาฮกกร โดยที่ไม่เกรงกลัวต่ออาญาแผ่นดิน

๕. ชักนำให้เป็นคนโกงเขาซึ่งหน้า โดยใช้ชั้นเชิงเล่ห์เหลี่ยมหลอกลวงเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ ยักยอก ฉ้อโกงและสับเปลี่ยน ไม่มีความละเอียดใจต่อผลของบาปกรรม

๖. ชักนำให้เป็นนักเลงหัวไม้ ฉกชิงวิ่งราวใช้อำนาจบาตรใหญ่ข่มขู่กรโชกทรัพย์ เป็นนักเลงโต อดคร่าหญิงไปทำอนาจาร ปล้นฆ่าเจ้าทรัพย์ ล้วนนำวิบัติเกรงขามทั้งสิ้น^{๔๕}

ฉะนั้น ผู้หวังความเจริญในการดำเนินชีวิต ควรคิดพิจารณากันก่อนสักนิดว่า ตนกระทำอะไรลงไป ทำดีแล้วหรือ ถูกต้องเหมาะสมแล้วใช่ไหม หรือว่าถูกใจเราเป็นต้น

๖. เกียรติร้ายการทำงาน ซึ่งพระพุทธศาสนาสอนไว้ถึงโทษ ๖ ประการ คือ

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนผู้หวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จึงควรละเว้นจากอสังเหตุ ๖ ประการ คือ

๑. มักอ้างเหตุว่าหนานักแล้วไม่ทำงาน ซึ่งเป็นนิสัยของบุคคลที่เห็นแก่การนอน ไม่ชอบการทำงานซึ่งเกียรติร้ายเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

๒. มักอ้างว่าร้อนนักแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะนิสัยของคนที่ไม่สู้งาน งานหนักไม่เอา งานเบาไม่สู้ชอบงานสบาย ๆ ชอบเอาเปรียบคนอื่น

๓. มักอ้างว่าเย็นแล้วไม่ทำงาน เป็นลักษณะของคนอู้งาน คือ ทำงานแบบเช้าชามเย็นชาม ไม่กระตือรือร้นต่อภาระกิจที่ตนรับผิดชอบ

๔. มักอ้างว่าย่างเข้าอยู่แล้วไม่ทำงาน เป็นคนชอบตื่นสาย เห็นแก่การนอน

^{๔๔} ที. ปา. ๑๑/๑๘๒/๑๔๐.

^{๔๕} ที. ปา. ๑๑/๑๘๓/๑๔๑.

๕. มักอ้างว่าหิวแล้วไม่ทำงาน เป็นคนเห็นแก่ปากแก่ท้อง ทำงานน้อยบ่นหิว
กระหาย

๖. มักอ้างว่ากระหายน้ำแล้วไม่ทำงาน ^{๔๖}

ดังนั้น คิหิวินัย คือวินัยที่ชาวพุทธโดยทั่วไปจะต้องมี บรรทัดฐาน เป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพื่อให้ชีวิตของตนและครอบครัวนั้นตั้งอยู่บนฐานชีวิตที่ดีงาม ร่วมกันสร้างสรรค์ครอบครัว สังคมและประเทศชาติให้มีความเจริญมั่นคง ตามหลักวินัยของคฤหัสถ์ ซึ่งมีวิธีที่แตกต่างกันดังนี้

๑. ความแตกต่างในวิธีการปฏิบัติ

พระพุทธศาสนาได้มีบทบาทที่สำคัญต่อหน้าที่ด้านสังคม และวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก เห็นได้จากการที่บุคคลในสังคมไทย มีการปฏิบัติต่อกันและกันสอดคล้องกับหน้าที่ที่บุคคลจะพึงปฏิบัติต่อกัน ที่พระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงบัญญัติไว้ในพระไตรปิฎก คือ หลักทศ ๖ อันเป็นหลักการที่เสนอให้รู้ถึงหน้าที่ของคฤหัสถ์จะพึงปฏิบัติต่อกัน สามารถแก้ปัญหาสังคมได้เพราะได้กำหนดหน้าที่ให้บุคคลทุกประเภท และสังคมควรปฏิบัติต่อกันในทางที่ดีงาม

การปฏิบัติตนของคณมีเรือนย่อมมีหน้าที่ต่อบุคคลผู้ซึ่งเป็นสมาชิกในครอบครัว สามมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อภริยาและลูก ส่วนภริยาเมื่อได้รับการบำรุงจากสามีย่อมปฏิบัติตนเป็นภริยาที่ดีต่อสามี แม้แต่ลูกทุก ๆ คน เมื่อได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่แล้ว ย่อมมีความสำนึกในบุญคุณของท่านทำการเลี้ยงท่านตอบ

คนที่ไม่มีเรือน หมายถึง บุคคลผู้ยังไม่มีครอบครัว อยู่โสดคนเดียวตามลำพัง เป็นผู้มีภาระที่ต้องกระทำการรับผิดชอบน้อย ประพฤติตนให้เข้ากับสังคมได้ทุกหมู่เหล่า ไม่เลือกชั้นวรรณะ และให้ความช่วยเหลือต่อสังคมเท่ากำลังที่มี หลีกเลี่ยงการประพฤติดนที่มิชอบ เช่น มีการเอารัดเอาเปรียบสังคม ชอบข่มเหงเบียดเบียนบุคคลที่อ่อนแอกว่า เป็นต้น

๒. ความแตกต่างตามวัตถุประสงค์

ผู้ครองเรือน หรือคณมีเรือน หมายถึง คนที่มีครอบครัว คือ มีสามี มีภรรยาและบุตร ที่จะต้องปรับปรุงตนเองให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์อยู่เสมอทั้งด้านอารมณ์ ร่างกายและจิตใจให้ปกติอยู่เสมอ ให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัว และสังคมรอบข้างได้อย่างไม่ก่อเหตุ มีความรับผิดชอบต่อบุคคลในครอบครัวและ หน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกภายในครอบครัวสร้างฐานะทางครอบครัวให้มั่นคง อยู่ได้ตามอัตภาพไม่ขัดสน ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ไม่ผิดกฎระเบียบและจารีตประเพณี

ส่วนคนไม่มีคู่ครอง หมายถึง บุคคลผู้ยังโสด ไม่ต้องรับผิดชอบต่อสามีและภรรยา แต่ยังคงมีความรับผิดชอบต่อพ่อแม่ ผู้ซึ่งเป็นบุพการีของตน การประพฤติปฏิบัติตนก็ต้องอยู่ในกฎระเบียบของสังคม ไม่ก้าวก่ายสิทธิและหน้าที่ของบุคคลอื่น ไม่มีอคติหรือความอิจฉาต่อบุคคลอื่น ให้ความรัก มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ชาติผู้อยู่ร่วมโลกด้วยกัน โดยไม่เลือกชนชั้นและเชื้อชาติ เป็นต้น

๓. ความแตกต่างตามคุณและโทษ

ด้านคุณ ผู้ครองเรือนต้องสร้างความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เพื่อนร่วมงานและสังคมรอบข้าง ให้ความร่วมมือทั้งร่างกายและแรงใจในการทำงาน ไม่

^{๔๖} ที. ปา. ๑๑/๑๘๔/๑๔๑.

ทำตัวเหลวไหลหรือบกพร่องในหน้าที่ สร้างครอบครัวให้มีระเบียบวินัย พึ่งพาตนเองได้ อยู่ที่บ้านเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว อยู่ในสังคมก็เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมทำให้สังคมยอมรับเป็นสมาชิกที่ดีเป็นศาสนิกชนที่ดีต่อพระพุทธศาสนา

ส่วนผู้ไม่มีเรือน หมายถึง ผู้ที่ยังโสด ก็ประพฤติปฏิบัติเช่นเดียวกับผู้มีเรือน เช่น อยู่ในครอบครัวหรือภรรยาหรือกฎหมายบ้านเมือง ปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือบุคคลอื่นตามกำลังและความสามารถของตน

ด้านโทษ ของผู้ครองเรือน ถ้าไม่ประพฤติตามหลักคิปปิปฏิบัติ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาในครอบครัว เช่น มีการทะเลาะวิวาทกันระหว่างสมาชิกในครอบครัว ก่อให้เกิดปัญหาของครอบครัว บ้านแตกแยก มีการหย่าร้างกัน ทำให้ครอบครัวล่มสลาย ด้านสังคมก่อให้เกิดปัญหาติดยาเสพติด ติดการพนัน ติดเชื่อเอดส์โจรกรรมและอาชญากรรม จนกลายเป็นปัญหาใหญ่ทางสังคมโลกในปัจจุบัน ก็เพราะผู้ครองเรือนขาดความรับผิดชอบต่อครอบครัว ไม่มีความไว้วางใจในสามีหรือภรรยาของตน ขาดความซื่อสัตย์สุจริตต่อกันเป็นต้นเหตุ

ผู้ไม่มีเรือน หรือผู้ยังโสด ก็ให้ผลต่อผู้ไม่ประพฤติ ไม่ปฏิบัติเช่นเดียวกันกับผู้มีเรือน ต่างแต่บุคคลผู้มีเรือนย่อมมีการทะเลาะเบาะแว้งภายในครอบครัว เช่น กับภรรยา สามี และบุตรของตน สำหรับบุคคลผู้ยังโสดอยู่ตัวคนเดียวย่อมก่อให้เกิดปัญหากับพี่ หรือน้อง สังคมรอบข้างได้เช่นกัน การพูดโกหกหลอกลวง ส่อเสียดบ้าง ยุแหย่ให้บุคคลในครอบครัวอื่นเกิดความเข้าใจผิด เกิดความแตกแยกกันในครอบครัว ถือเป็นการบ่อนทำลายสถาบันครอบครัว ซึ่งเท่ากับเป็นการบ่อนทำลายประเทศชาติ เพราะสถาบันครอบครัวเป็นบ่อเกิดของสถาบันชาติเป็นต้น

๒.๓.๖ วัตถุประสงค์ในการบัญญัติหลักคิปปิปฏิบัติ

การดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จากการสังเกตเห็นสภาพความเป็นสุขก็มีที่มีความทุกข์ยากลำบากก็มีให้เห็นอยู่ ตามสถานะและฐานานุรูปของแต่ละบุคคล รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแต่ละแห่งในปัจจุบัน การต่อสู้ชีวิตทำงานที่สุจริตเพื่อหาปัจจัยในการดำรงชีพเพื่อมาจุนเจือครอบครัวให้มีความสุขและมีชีวิตอยู่รอด แต่ในบางรายมีการประกอบอาชีพในทางทุจริตคดโกงบุคคลอื่นมาเพื่อบำเรอปรนเปรอความสุขส่วนตนบนความทุกข์ของคนอื่น ๆ เป็นต้น

มูลเหตุการบัญญัติหลักคิปปิปฏิบัติ พระพุทธเจ้าพระองค์มีพระประสงค์จะให้มนุษยชาติอยู่ร่วมโลกกันอย่างปกติสุข มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีความรักและความเมตตาต่อกัน เพื่อความสามัคคีและสงบสุขของหมู่ชนดังกล่าว จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่คฤหัสถ์ทุกคนต้องค้นหาความสุขที่แท้จริงให้เกิดกับตนเองและครอบครัว มีวิธีใดบ้างเมื่อปฏิบัติแล้วทำให้พบกับความสุขได้ในปัจจุบัน และอนาคต

เมื่อครั้งพุทธกาล มนุษย์ก็พบกับความเดือดร้อนจากการอยู่ครองเรือนแบบไม่มีหลักปฏิบัติ ขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักการครองเรือนที่ถูกต้อง จึงไม่ประสบความสำเร็จ สามีภรรยาทะเลาะกันบ้าง แม่สามีกับลูกสะใภ้ทะเลาะกันบ้าง พ่อสามีกับลูกสะใภ้ทะเลาะกันบ้าง เหล่านี้ล้วนเป็นเหตุการณ์ที่มีมาแต่ครั้งพุทธกาล จะป่วยกล่าวไปในสมัยปัจจุบันเหตุการณ์เหล่านี้จะไม่เกิดขึ้นได้ ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าพระองค์ทรงวางหลักธรรมและข้อปฏิบัติเกี่ยวกับคฤหัสถ์ สำหรับผู้ที่อยู่ครองเรือนให้สมบูรณ์แบบเพื่อความสงบสุขและความเจริญ ด้วยการปฏิบัติตามหลักของทศ ๖ มีทิศเบื้องหน้า ได้แก่ พ่อแม่เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงตรัสถึงศีล ๕ ที่เป็นคิปปิวินัย ที่เป็นหลักในการ

ประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในชีวิตประจำวัน ถ้าต้องการปฏิบัติให้ยิ่งขึ้นไปก็ทรงให้รักษาศีลอุโบสถ เพื่อเป็นเครื่องชำระจิตใจให้สะอาด และยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมเพื่อมุ่งบรรลุพระนิพพาน อันเป็นความสุขสูงสุด

ดังนั้น คฤหัสถ์ผู้ต้องการครองเรือนแบบสมบูรณ์ และถูกต้องตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงวางไว้ ย่อมก่อให้เกิดผลตามวัตถุประสงค์ที่บัญญัติไว้ดังนี้

๑. เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

คฤหัสถ์เมื่อประพฤติตามหลักคิวินัยย่อมรู้สถานะแห่งตน ให้ความเคารพต่อสิทธิและหน้าที่ของบุคคลอื่น รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ตนปฏิบัติอยู่ เช่น พ่อแม่ควรให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูก ๆ ควรให้ความรักความเคารพเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ควรอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีวิชาความรู้ ศิษย์เมื่อมีวิชาความรู้ก็ควรนำเอาความรู้ไปพัฒนาตนและชุมชน หรือสังคมประเทศชาติ ให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไป ผู้บังคับบัญชาควรให้ความรักความเอ็นดูต่อผู้ใต้บังคับบัญชาโดยทั่วถึงกัน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านต้องเป็นมิตรประเทศที่ดีมีความช่วยเหลือเกื้อกูลเมื่อเขาเดือดร้อนจะไม่เพิกเฉยเพื่อความผาสุกร่วมกันในสถานะเพื่อนร่วมโลก

๒. เพื่อเกื้อกูลแก่การดำรงอยู่ด้วยดีของชุมชน

คฤหัสถ์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบและมีสันติสุขในสังคม เมื่อทุกคนในกลุ่มมีความสามัคคี มีน้ำหนึ่งใจเดียวกันต่อเพื่อนมนุษย์ มีหลักธรรมความประพฤติและข้อปฏิบัติตนอยู่ในจารีตประเพณี อันดีงาม ไม่ฝ่าฝืนกฎระเบียบวินัยของชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน ให้ความสงเคราะห์และอนุเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสตามสมควรแก่ทรัพยากรที่ตนมี ชนหมู่มากจะมีความสุข หรือมีความสุขทุกข์ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของกลุ่มชนนั้น ๆ การกระทำความดีนำมาซึ่งความสงบสุขของครอบครัวและสังคมส่วนรวม

ฉะนั้น การกระทำความชั่วย่อมส่งผลให้ได้รับความเดือดร้อนแก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งสังคมโลกด้วย เป็นต้น

๓. เพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามสูงสุดตามอุดมการณ์ของชุมชน

อุดมการณ์ของชุมชน หรือเป้าหมายสูงสุดของสังคมนั้นก็คือ ความสงบสุขของครอบครัว และสันติสุขของสังคม มนุษย์ทุกคนเมื่อมีครอบครัว ย่อมมีความรักความผูกพันกันในครอบครัวของตนและสังคมรอบข้าง ส่งผลให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เคารพต่อสิทธิและหน้าที่ของบุคคลอื่น รวมถึงกฎระเบียบของสังคมที่ตั้งไว้ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในด้านวัตถุสิ่งของ ให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนมนุษย์ผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วยกัน ให้ความไว้วางใจกันและกัน ยอมรับนับถือ ให้ความเคารพยำเกรงซึ่งกันและกัน

ในด้านการแสดงความคิด หรือข้อเสนอแนะ และการกระทำนั้นย่อมตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน ไม่มีทิฐิหรืออคติต่อกันและกัน มีความเห็นพ้องกันเพื่อเกื้อกูลกันให้งานนั้นประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของชุมชนที่เป็นอยู่นั้น คือ ความสุขของคฤหัสถ์ที่แท้จริงในการครองเรือน

๔. เพื่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อกันนั้นมีหลากหลายสถานะ เพราะมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคมกลุ่มใหญ่ของสังคมโลก ไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลกก็ล้วนแล้วแต่มีสังคมมนุษย์ทั้งสิ้น ซึ่งแยกความสัมพันธ์ดังนี้ คือ

๑. ความสัมพันธ์ทาง สายเลือด คือ สถาบันครอบครัว แบบแผนพฤติกรรมที่คนที่มาติดต่อเกี่ยวข้องกันในเรื่องเกี่ยวกับครอบครัวและเครือญาติจะต้องปฏิบัติตามนั้น คือ คนที่จะเป็นญาติโดยสายเลือด เช่น พ่อแม่ พี่น้องกันเป็นญาติกันทางการแต่งงาน เช่น เป็นสามีภรรยา เป็นเขยสะใภ้กัน คนเหล่านี้จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ แบบแผนที่สังคมกำหนดขึ้น ที่เรียกว่าสถาบันครอบครัว ซึ่งครอบคลุมแนวทางในการปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ การเลือกคู่ การหมั้น การแต่งงาน การเลี้ยงลูก การอบรมขัดเกลา เรื่องที่เกี่ยวข้องกับครอบครัวและเครือญาติทั้งหมด ^{๔๗}

ดังนั้น ความสัมพันธ์ทางครอบครัวจึงนับว่าเป็นความสัมพันธ์ขั้นพื้นฐานของสังคมมนุษย์ หรือกล่าวได้ว่า บ้านเป็นศูนย์กลางของความสัมพันธ์ทางสายเลือด หรือเครือญาติ โดยมีบิดามารดาเป็นสื่อกลางของความสัมพันธ์

๒. ความสัมพันธ์ทางเพื่อน เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน หรือเพื่อนร่วมรุ่นในสถาบันเดียวกัน กลุ่มเพื่อนประกอบด้วยบุคคลที่มีอายุและฐานะทางสังคมทัดเทียมกัน กลุ่มเพื่อนเล่นร่วมเที่ยว ร่วมทุกข์ร่วมสุขกันมา กลุ่มเพื่อนนี้เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่แยกย้ายกันไปทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ แล้วยังมีความสัมพันธ์กันสนุกสนานเฮฮาเหมือนเดิมถ้าได้มาพบปะสังสรรค์กันอีก กลุ่มเพื่อนมีความสำคัญทางอารมณ์มากในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล กฎเกณฑ์ ระเบียบข้อบังคับบางอย่างบุคคลจำต้องทำให้กลุ่มเพื่อนยอมรับ กลุ่มเพื่อนสอนให้บุคคลรู้จักอะลุ่มอล่วยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สอนให้รู้จักรับผิดชอบร่วมมือในกิจกรรมร่วมกัน ^{๔๘}

กลุ่มเพื่อนยังมีสภาพเหมือนดาบสองคม กล่าวคือ มีผลในการช่วยถ่ายทอดคุณค่าและวิธีการระเบียบกฎเกณฑ์ที่ผู้ใหญ่ต้องการให้ได้

แต่ถ้ากลุ่มเพื่อนสนับสนุนบรรทัดฐานเหล่านี้ คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรม ความกล้าหาญ ก็จะมีคุณค่าและประโยชน์อย่างใหญ่หลวงต่อครอบครัว และสังคมบ้านเมือง

ในทางตรงกันข้าม ถ้ากลุ่มเพื่อนเป็นแรงยั่ว หรือเป็นแรงผลักดันให้บุคคลทดลองฝ่าฝืนกฎระเบียบข้อบังคับ ระเบียบวินัยที่ผู้ใหญ่ตั้งเอาไว้ เช่น นักเรียนอาชีวศึกษาพกพวกตีกัน นักเรียนหนีโรงเรียนไปเที่ยวห้างสรรพสินค้า สูบบุหรี่ ดื่มเหล้าเมาอยู่ในชุดนักเรียน เล่นเกมส์พนันบอล ขायบริการทางเพศ เทียวเตรนสถานเริงรมย์ และมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยอันสมควร

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ เป็นไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดช่องว่างระหว่างอายุได้ เช่น พ่อแม่ ผู้ปกครองกลายเป็นคนหล้าสมัย หัวโบราณขณะที่เพื่อน ๆ ทันสมัยกว่า ซึ่งในบางครั้งพ่อแม่ไม่สามารถให้คำตอบหรือคำแนะนำได้ ขณะที่เพื่อนช่วยเหลือได้

^{๔๗} คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๐๙.

^{๔๘} คณาจารย์คณะสังคมศาสตร์, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๗๕ - ๗๖.

๓. ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมีองค์ประกอบของสถาบันที่สำคัญมากมาย ในการทำหน้าที่ของแต่ละสถาบัน แต่ละสถาบันประกอบด้วยองค์การทางสังคมจำนวนหนึ่ง เช่น

สถาบันครอบครัว มีองค์ทางสังคม เช่น พ่อแม่ พี่น้อง กลุ่มเครือญาติ ลูกพี่ลูกน้อง เขยสะใภ้ พ่อตาแม่ยาย บุคคลดังกล่าวเหล่านี้ล้วนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน

สถาบันการเมืองการปกครอง มีองค์ทางสังคม คือ สมาชิกรัฐสภา ผู้แทนราษฎร รัฐบาล นายรัฐมนตรี กระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ ผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอ องค์การบริหารส่วนตำบล และกำนันผู้ใหญ่บ้าน

สถาบันการศึกษา มีองค์ทางการศึกษา เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ ครูอาจารย์ นักเรียนเสมียน ภารโรง ยามประจำสถาบันนั้น ๆ

สถาบันเศรษฐกิจ มีองค์ทางสังคม เช่น โรงงาน นายจ้าง คนงาน พ่อค้า ผู้รับบริการ หรือผู้จำหน่ายใช้สอยในผลผลิตนั้น ๆ

สถาบันศาสนา มีองค์ทางสังคม เช่น วัด พระภิกษุ สามเณร ชีและฆราวาส เป็นต้น ฉะนั้น ทุก ๆ สถาบันและทุกองค์กรในสังคมที่กล่าวมานี้ ถ้ามีความจริงใจในการสังสรรค์จรโล่งสังคมเพื่อความเจริญงอกงามในการดำเนินชีวิตในสถานะผู้ครองเรือน ก็ควรมีความสามัคคีเป็นหนึ่งเดียว ทางด้านกาย วาจา และใจ ประพฤติและปฏิบัติตนให้อยู่ในหลักของคหิปฏิบัติ เป็นคนมีระเบียบวินัย เสียสละและซื่อสัตย์สุจริต ย่อมเป็นที่รักของบุคคลทั่วไป

๕. เพื่อความเกื้อกูลแก่การดำรงด้วยดีของหมู่ชน

การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน คือ หลักการสงเคราะห์ การยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในความสามัคคี ทำให้สังคมรวมกันอยู่ได้ ไม่แตกแยกกระจาย ทำให้มีความเป็นเอกภาพ และมีความมั่นคง มี ๔ ประการ คือ

๑. ทาน การให้ปัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เกลี้ยเจือจาน แจกจ่ายช่วยเหลือด้วยสิ่งของ ทรัพย์สินเงินทอง ตลอดจนถึงวิชาความรู้ เช่น ให้ทุนการศึกษาแก่ผู้ด้อยโอกาสได้ศึกษาต่อ เป็นต้น

๑) ให้ความเมตตา แสดงน้ำใจไมตรีที่โอบอ้อมอารี เสริมสร้างมิตรภาพที่ดีต่อกัน

๒) ให้ความกรุณา คือช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ยาก ความเดือดร้อน

๓) ให้ความมุทิตา คือ การส่งเสริม และสนับสนุนบุคคลผู้ทำความดีให้มีความเจริญก้าวหน้า

๒. ปิยวาจา พูดจาด้วยความรัก ใช้ถ้อยคำที่สุภาพ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน พูดด้วยความหวังดีมีน้ำใจ บอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือช่วยสงเคราะห์กันด้วยถ้อยคำ เช่น

๑) พูดด้วยความเมตตา ทักทายปราศรัยแสดงน้ำใจไมตรีพาที่สุภาพอ่อนน้อม

๒) พูดด้วยความกรุณาเห็นใจแนะนำปอบใจให้คำปรึกษาบอกทางแก้ปัญหาให้

๓) พูดด้วยความมุทิตา พูดด้วยการให้กำลังใจ แสดงความสนับสนุนส่งเสริม

๓. อัตถจริยา การทำประโยชน์ให้แก่เขา โดยการเสียสละเรี่ยวแรงกำลังกาย กำลังใจ รวมทั้งกำลังทรัพย์สินเพื่อช่วยเหลือกัน การบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการช่วยกำลังงาน ดังนี้ คือ

๑) การช่วยด้วยความเมตตา ช่วยแบ่งเบาภาระ ร่วมมือแสดงน้ำใจไมตรีต่อกัน

๒) การช่วยด้วยความกรุณาเป็นการนำพาผู้อ่อนแอหรือตกอยู่ในอันตรายให้หลุดรอดพ้นภัย เพื่อความมีชีวิตที่ดีขึ้น ฟังตนเองได้ เป็นต้น

๓) การช่วยด้วยความมูทิตา การให้กำลังใจและสนับสนุนร่วมมือแก่ผู้ทำความดี ในการจัดกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์

๔. สมนัตตตา การเอาตัวเข้าเสนอสมานร่วมหมู่และร่วมมือในการแก้ปัญหาใน จุดหมายเดียวกัน ร่วมสุขร่วมทุกข์ ปฏิบัติต่อกันโดยเสมอภาค เสมอต้นเสมอปลาย ด้วยความเมตตา ด้วยความกรุณา ด้วยความมูทิตา และอุเบกขา ให้เหมาะกับแต่ละสถานการณ์ ให้ความช่วยเหลือ ด้วยการร่วมสร้างสรรค์ และแก้ปัญหา เป็นต้น

ฉะนั้น หลักการสงเคราะห์ คือ หลักการประสานความสามัคคีสมานสามัคคีของหมู่ชน ให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีการแบ่งปันและเสียสละประโยชน์สุขส่วนตน เพื่อความสงบสุขของส่วนร่วม เป็นที่ตั้ง

๖. เพื่อความผาสุกแห่งสมาชิกทั้งปวงของหมู่ชน

ความผาสุกของหมู่ชนเป็นบรรทัดฐานทางสังคม หมู่ชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของสถาบันทางสังคม ซึ่งบรรทัดฐานทางสังคมประกอบด้วย หมู่ชน หรือวิถีชาวบ้าน จารีต และ กฎหมาย คือ

๑. หมู่ชนหรือวิถีชาวบ้าน คือ บรรทัดฐานทางสังคมประเภทที่มีผลน้อยต่อสังคม เช่น การจัดงานแต่งงานให้ถูกกาลเทศะ การพูดจาระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย ข้าราชการและพระสงฆ์ควรมี มารยาทในเรื่องต่าง ๆ เช่น ผู้ทำผิดหมู่ชนและสังคมจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง ปล่อยให้ปัจเจกชนลงโทษ กันเองเช่น การลงโทษด้วยการชูปิณินทา การไม่คบหาสมาคมด้วย แต่ถ้าทำดีก็จะได้รับการ ชมเชยยกย่องอยากเป็นพวกด้วย เป็นต้น

๒. จารีต คือ บรรทัดฐานทางสังคมที่มีความสำคัญต่อสังคมมาก เพราะผู้ไม่ทำตามจารีต จะมีผลกระทบต่สังคมอย่างมากจึงมีข้อห้ามต่าง ๆ มากมาย เช่น ห้ามฆ่ากัน ห้ามทำร้ายกัน ห้ามลักขโมย ห้ามประพฤติดิฉิดประเวณี ผู้ทำผิดจารีตจะถูกสังคมลงโทษอย่างรุนแรง เช่น ลงประชาทัณฑ์ หรือตัดสินให้ตายตามกันไป ถ้าไปฆ่าคนอื่นหรือทำผิดประเวณี

๓. กฎหมาย เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่สำคัญมากในสังคมสมัยปัจจุบัน กล่าวคือ เป็น บรรทัดฐานประเภทลายลักษณ์อักษร ที่มีกำหนดถึงระดับการกระทำความผิด รวมถึงบทลงโทษไว้อย่างชัดเจน โดยมีหน่วยที่เป็นทางการของสังคมจะมีหน้าที่ในการนำผู้กระทำความผิดมาลงโทษ

ดังนั้น บรรทัดฐานทางสังคมทั้ง ๓ อย่างที่กล่าวมานี้เป็นหลักปฏิบัติที่จะนำพาหมู่ชน หรือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนไปสู่ความผาสุกที่แท้จริงในการดำเนินชีวิต เมื่อหมู่ชนลงมือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด สม่่าเสมอและต่อเนื่อง

๗. เพื่อเข้าถึงประโยชน์และความดีงามสูงสุดตามอุดมการณ์ของหมู่ชน

วิถีชีวิตของคฤหัสถ์ ดำเนินไปเพื่อให้มีชีวิตที่เหนือขึ้นไป ให้ประสบความสำเร็จที่สูงกว่าระดับพื้นฐานนี้ยิ่งขึ้นไป

คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ต่างก็มุ่งหวังแสวงหาสิ่งเหล่านี้ เรียกว่า ประโยชน์ ซึ่งในหลักทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า อตถะ แปลว่า จุดมุ่งหมาย

ฉะนั้น คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนจึงควรมีจุดมุ่งหมายของชีวิต จุดมุ่งหมายของชีวิตนี้ พระพุทธเจ้าทรงตรัสแบ่งไว้เป็น ๓ ระดับดังนี้ คือ

๑. ประโยชน์เฉพาะหน้า ได้แก่ประโยชน์ในปัจจุบัน หรือประโยชน์ทันตามองเห็น ในที่นี้ได้แก่ การมีทรัพย์สินเงินทอง สมบัติเคหสถาน เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย เช่น รถยนต์ นั้งรถยนต์ มีกิจการโรงงานผลิตสินค้าส่งออก มีมิตรสหายบริวารมากมาย เรียกว่า ทิฏฐธัมมิกัตถะ

๒. ประโยชน์เลยตาเห็น ได้แก่ประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายในขั้นลึกลงไป คือประโยชน์เบื้องหน้า เป็นเรื่องของนามธรรม เรื่องของคุณธรรมความดี เป็นประโยชน์ทางจิตใจ คือการพัฒนาชีวิตจิตใจในด้านที่ตามองไม่เห็น เช่น ความเชื่อมีศรัทธา การดำรงชีวิตอยู่ในความประพฤติที่งดงาม ความมีจิตใจที่กว้างขวาง มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละประโยชน์ส่วนตนและบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม เป็นการขัดเกลากิเลสที่หมักหมมอยู่ในจิตใจของตนให้ออกไป ทำให้จิตใจโปร่งผ่องใส และมีปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายถูกต้องตามความเป็นจริง นี่เป็นประโยชน์ในขั้นที่ตามองไม่เห็น เลยจาที่ตามองเห็น เรียกว่า สัมปรายิกัตถะ

๓. ประโยชน์สูงสุด ได้แก่ การมีปัญญารู้เท่าทันโลกและชีวิตของความเป็นจริง รู้จนกระทั่งสภาพจิตใจที่เป็นอิสระ ไม่หวั่นไหว ไม่มาเป็นทุกข์เพราะความดี หลุดพ้นอยู่นอกเหนือสิ่งผูกมัด กิเลสและความทุกข์ทาบไม่ถึง จิตใจปลอดโปร่งเบาผ่องใสเบิกบานอยู่ตลอดเวลา จึงได้ชื่อว่าประโยชน์สูงสุด เรียกว่า ปรมัตถ์^{๔๙}

ฉะนั้น ทั้งสามระดับขั้นจุดหมายของชีวิตนี้เรียกว่า อัตถะ ที่คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน ควรจะเข้าใจถึง ในสถานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ จะต้องให้ได้อย่างน้อยขั้นที่หนึ่ง ได้แก่ ทิฏฐธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ที่ตามองเห็น ให้มีทรัพย์สินเงินทอง ที่ดินไร่นา บ้านเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อจะได้พึ่งตัวเองได้ สามารถที่จะเข้ากับสังคมได้ ชีวิตครอบครัวก็อยู่กันอย่างมีความสุข แล้วพยายามเข้าไปถึงขั้น สัมปรายิกัตถะ คือประโยชน์ที่สูงยิ่งขึ้นไปที่คฤหัสถ์พึงจะประพฤติและปฏิบัติได้เป็นต้น

๒.๓.๗ หลักคิหิปฏิบัติที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

หลักทศ ๖ นี้มาในสังคาลสูตร เป็นพระสูตรที่ประธานโอวาทให้แก่มาณพ ชื่อว่า “สังคาลกะ” ความโดยย่อจากพระสูตรมีดังนี้

พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เวฬุวนาราม ใกล้เมืองราชคฤห์ เช้าวันหนึ่งเสด็จสู่เมืองราชคฤห์ เพื่อบิณฑบาต ได้ทอดพระเนตรเห็นสังคาลมาณพมีผ้าเปียกมีผมเปียกประครองอัญชลีไหว้ทศทั้ง ๖ อยู่จึงตรัสถามว่าทำไมจึงไหว้ทศ

มาณพกราบทูลว่า บิดาของเขาเมื่อจวนจะสิ้นชีวิตได้สั่งไว้ว่า ให้ไหว้ทศทั้งหลาย เขาเคารพเชื่อฟังคำสั่งของบิดาจึงออกมาไหว้ทศแต่เช้าทุกวัน

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ในวินัยของพระอริยะ (ระเบียบปฏิบัติของผู้ที่เจริญแล้ว) เขาไม่ไหว้ทศกันอย่างนี้

สังคาลมาณพ จึงตรัสทูลถามพระพุทธเจ้าว่า เขาไหว้ทศกันอย่างไรพระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

คหบดีบุตร อริยสาวก ละกรรมกิเลส^{๕๐} ได้แล้ว ไม่ทำบาปโดยฐานะ ๔ และ ไม่เสพทางเสื่อมแห่งโมคคทรัพย์ ๖ ประการ อริยสาวกนั้นปราศจากความชั่ว ๑๔

^{๔๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท สหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๓๙), หน้า ๒๒ - ๒๔.

ดังกล่าวได้แล้ว เป็นผู้ปกปิดทศทั้ง ๖ ชื่อว่า เพื่อชัยชนะในโลกทั้งสอง คือโลกนี้ และโลกหน้า เมื่อตายไปก็จะเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

คหบดีบุตร กौरยสาวกเป็นผู้ปกปิดทศทั้ง ๖ อย่างไร ท่านทราบทศ ๖ นี้คือ พิงทราบมารดาบิดาเป็นทศเบื้องหน้าครูอาจารย์เป็นทศเบื้องขวารรยาเป็นทศเบื้องหลังมิตรเป็นทศเบื้องซ้ายคนใช้คนงานและลูกจ้างเป็นทศเบื้องต่ำสมณพราหมณ์คือพระสงฆ์ผู้ทรงศีลเป็นทศเบื้องบน.^{๕๐}

นอกจากนั้นยังมีการพูดถึงการอยู่ครองเรือนของเหล่าคฤหัสถ์ว่า ครองเรือนอย่างไรจัดว่ามีความผาสุก มีความประพฤติที่ปลอดภัย สงเคราะห์กันด้วยวิธีไหนไม่เบียดเบียนกันอย่างไร อย่างไรชื่อว่ามีปกติกล่าวคำสัตย์ แม้แต่ละโลกนี้ไปแล้วย่อมไม่เศร้าโศกได้อย่างไร ซึ่งเนื้อความทั้งหมดนี้มีปรากฏในอักษกัณฑ์ที่วิธูรบัณฑิตได้กราบทูลต่อพระราชาในธรรมสภาว่า

ผู้ครองเรือน ไม่ควรคบหญิงสาธารณะเป็นภรรยา ไม่ควรบริโภคอาหารมีรสอร่อยแต่ผู้เดียว ไม่ควรชองเสพล้อยค่าอันให้ติดอยู่ในโลก ไม่ให้สวรรค์นิพพาน เพราะถ้อยคำเช่นนั้นไม่ทำให้ปัญญาเจริญ ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้มีศีล สมบูรณ์ด้วยวัตร ไม่ประมาท มีปัญญาเครื่องสอดส่องเหตุผล มีความประพฤติถ่อมตน ไม่เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น เป็นผู้สงบเสงี่ยม กล่าวถ้อยคำจับใจอ่อนโยน

ผู้ครองเรือน พึงเป็นผู้สงเคราะห์มิตร จำแนกแจกทาน รู้จักจัดทำพึงบำรุงสมณพราหมณ์ด้วยข้าวน้ำทุกเมื่อ ผู้ครองเรือนพึงเป็นผู้ไคร้ธรรม จำทรงอรรถธรรมที่ได้สดับมาแล้ว หมั่นไต่ถามพึงเข้าไปหาท่านผู้มีศีลเป็นพหูสูตโดยเคารพ ผู้ครองเรือน จะพึงมีความประพฤติอันปลอดภัยได้อย่างนี้จะพึงมีความสงเคราะห์ได้อย่างนี้ จะพึงมีความไม่เบียดเบียนกันได้อย่างนี้และมานพพึงปฏิบัติอย่างนี้ จึงจะชื่อว่ามีปกติกล่าวคำสัตย์ จากโลกนี้แล้วไปยังโลกหน้าจะไม่เศร้าโศกได้ด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าข้า.^{๕๑}

สัญลักษณ์หรือเครื่องหมายของคฤหัสถ์

สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างกัน ระหว่างบรรพชิตกับคฤหัสถ์อย่างชัดเจน ที่ปรากฏให้เห็นชัดของผู้อยู่ครองเรือน มีดังนี้

คฤหัสถ์ย่อมมีเครื่องหมายเฉพาะ ได้แก่ ผม หนวด ดอกไม้ ของหอม เครื่องอุปโภคเครื่องแต่งตัว เครื่องประดับผ้า ผ้าห่ม ผ้าโพก เครื่องอบ เครื่องนวดเครื่องอาบน้ำ เครื่องตัดคั่นช่องเครื่องดอกไม้ เครื่องไล่ทา เครื่องพัดหน้า เครื่องทาปาก เครื่องประดับมือ เครื่องผูกมวยผม ไม้เท้า กล้อง ดาบ ร่ม รองเท้าครอบหน้า ดาบเพชร (หรือเครื่องประดับข้อมือ) พัดขนสัตว์ ผ้าขาวผ้าชายยาว^{๕๒}

^{๕๐} ที. ปา. ๑๑/๑๗๓/๑๓๘.

^{๕๑} พุ. ขา. ๒๘/๙๔๔/๒๒๖.

^{๕๒} พุ. จุ. ๓๐/๖๘๘/๒๗๗.

ความสัมพันธ์ระหว่างคฤหัสถ์และบริวารที่เกี่ยวข้องกัน ในการดำเนินชีวิต หรือวิถีชีวิตของคฤหัสถ์จะต้องเกื้อกูลกันด้วยสิ่งเหล่านี้คือ บุตรทาสี ทาสแพะ แกะ ไก่ สุกร ช้าง โค ม้า ลา นาที่ดิน เงิน ทอง บ้านนิคมราชธานีแคว้น แคว้น ชนบท ฉาง คลัง และวัตถุอันเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนดทุกชนิด ท่านกล่าวว่า เป็นเครื่องผูกแห่งคฤหัสถ์^{๕๓}

การครองเรือนของคฤหัสถ์มีทั้งประสบความสุขและความทุกข์ คละเคล้ากันไป การครองเรือนที่ประสบผลสำเร็จนั้นจะต้องมีอาศัยหลักธรรมกำกับในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง แต่ถ้าปราศจากหลักธรรมกำกับ การดำเนินชีวิตย่อมประสบความล้มเหลว

ในคิหิสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัส แก่พระสารีบุตรถึงคฤหัสถ์คนหนึ่งว่า

ผู้นุ่งห่มผ้าขาว มีการงานสำรวมดีในสิกขาบท ๕ ประการ และมีปรกติได้ตามความปรารถนาได้โดยไม่ยากไม่ลำบากซึ่งธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน และคฤหัสถ์ผู้นั้น เป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัยอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว เป็นพระโสดาบัน มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าว่าเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรม นี่เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

อริยสาวกนั้นได้ถึงแล้ว เพื่อความหมดจดแห่งจิตที่ยังไม่หมดจด เพื่อความผ่องแผ้วแห่งจิตที่ยังไม่ผ่องแผ้ว

ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสไม่หวั่นไหวในพระธรรมว่า ธรรมอันพระผู้มีพระภาคตรัสดีแล้ว อันวิญญูชนจะพึงรู้เฉพาะตนนี้ เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใส ไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า นี่เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

อริยสาวกเป็นผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะใคร่แล้ว ไม่ขาด ไม่ทะลุไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไทย วิญญูชนสรรเสริญ เป็นไปเพื่อสมาธิ นี่เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน อริยสาวกนั้นได้ถึงแล้ว เพื่อความหมดจดแห่งจิตที่ยังไม่หมดจด เพื่อความผ่องแผ้วแห่งจิตที่ยังไม่ผ่องแผ้ว

ฉะนั้น เมื่อบัณฑิตเห็นภัยในนรกแล้ว พึงเว้นบาปเสีย สมาทานอริยธรรมแล้วพึงเว้นบาปเสียไม่พึงเบียดเบียนสัตว์ทั้งหลาย ในเมื่อความพยายามมีอยู่ไม่พึงกล่าวคำเท็จทั้งที่รู้ไม่พึงแตงต้องของที่เจ้าของไม่ให้ ยินดีด้วยภริยาของตนไม่พึงยินดีภริยาผู้อื่น ไม่พึงดื่มสุราเมรัยเครื่องยังจิตให้หลงไหล พึงระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสมอ พึงตรึกถึงพระธรรมเสมอพึงอบรมจิตให้ปราศจากพยาบาท

^{๕๓} พ. จุ. ๓๐/๗๐๐/๒๗๗.

อันเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่เทวโลก ทักขิณาทานที่ผู้ต้องการบุญแสวงหาบุญให้แล้วในสัตว์บุรุษก่อน
ในเมื่อไทยธรรมเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นทักษิณามีผลไพบูลย์ ^{๕๔}

ในคิหิสามิจสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ อนาถบิณฑิกคฤหบดีว่า

อริยสาวกผู้ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการ ชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติทา
สมควรแก่คฤหัสถ์เป็นเหตุให้ได้ยศ และเพื่อเกิดในสวรรค์ถึงอริยสาวกผู้
ประกอบด้วยธรรม ๔ ประการนี้แลชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติปฏิบัติทาอันสมควรแก่
คฤหัสถ์ เป็นเหตุให้ได้ยศ และเป็นไปเพื่อสวรรค์ บัณฑิตทั้งหลายบำรุงทานผู้มี
ศีล ผู้ดำเนินไปโดยชอบด้วยจิรวินิบาต เสนาสนะและเภสัชอันเป็นปัจจัยแก่
คนไข้ ชื่อว่าย่อมปฏิบัติปฏิบัติทาสมควรแก่คฤหัสถ์ บุญย่อมเจริญแก่เขาทุกเมื่อ
ทั้งกลางวันและกลางคืน เขาทำกรรมอันเจริญแล้ว ย่อมเข้าถึงฐานะคือสวรรค์ ^{๕๕}

ในสารัชชสูตร พระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวันอารามของท่านอนาถ
บิณฑิกเศรษฐี ใกล้พระนครสาวัตถี พระพุทธเจ้าทรงตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า

ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้หยั่งลงสู่
ความครั่นคร้าม ธรรม ๕ ประการ คือ อุบาสกเป็นผู้ขำสัสต์ เป็นผู้ลักทรัพย์ เป็น
ผู้ประพฤติดินในกาม เป็นผู้กล่าวคำเท็จ เป็นผู้ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็น
ที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมเป็นผู้หยั่งลงสู่ความครั่นคร้าม ย่อมเป็นผู้แก้ลักล้า

^{๕๖}**ในวิสารทสูตร** พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ภิกษุว่า

อุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นผู้ไม่แก้ลักล้าครองเรือน
ธรรม ๕ ประการ คือ อุบาสกเป็นผู้ขำสัสต์ เป็นผู้ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอัน
เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมเป็นผู้ไม่แก้ลักล้าในการครองเรือน ^{๕๗}

ในนिरยสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสแก่ภิกษุว่า

ธรรมของอุบาสกผู้เหมือนถูกนำมาวางไว้ในนรก ธรรม ๕ ประการ คือ
อุบาสกเป็นผู้ขำสัสต์ เป็นผู้ดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท อุบาสกประกอบ ด้วยธรรม ๕ ประการ เหมือนถูกเชิญมาอยู่ในสวรรค์
ธรรม ๕ ประการ คือ อุบาสกเป็นผู้งดเว้นจากปาณาติบาต เป็นผู้งดเว้นจากการ
ดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท” ^{๕๘}

ในเวรสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องภัยเวรว่า

อุบาสกจะต้องประพฤติปฏิบัติตามได้อุบาสกไม่ละภัยเวร ๕ ประการ
เรียกว่าผู้ทุศีล ย่อมเข้าถึงนรกภัยเวรคือ การขำสัสต์ การลักทรัพย์ การประพฤติ

^{๕๔} วจ. ปญจก. ๒๒/๑๘๐/๑๘๙-๑๙๔.

^{๕๕} วจ. จตูกก. ๒๓/๖๐/๖๓.

^{๕๖} วจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๑/๑๘๒-๑๘๕.

^{๕๗} วจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๒/๑๘๒.

^{๕๘} วจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๓/๑๘๓.

ผิดในกาม การพูดเท็จ การดื่มน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความ
ประมาท เรียกว่าผู้ทุศีลย่อมเข้าถึงนรก ย่อมประสบภัยเวร ทั้งในปัจจุบันทั้งใน
สัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์โศกนันทน์สแมทางจิต อุบาสกผู้ละภยเวร ๕ ประการ
เรียกว่าผู้มีศีล ย่อมเข้าถึงสุคติ ไม่ประสบภยเวร ทั้งในปัจจุบันและใน
สัมปรายภพ ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกนันทน์สแมทางจิต ^{๕๙}

ดังนั้น นรชนใดยอมฆ่าสัตว์ ถือน้ำของที่เจ้าของมิได้ให้ในโลก คบชู้ภรรยาของผู้อื่น
กล่าวคำเท็จ และประกอบการดื่มสุราและเมรัยเนื่อง ๆ นรชนนั้นไม่ละเวร ๕ ประการแล้ว เราเรียกว่า
เป็นผู้ทุศีล มีปัญญาทรม ตายไปแล้วย่อมเข้าถึงนรก นรชนใดไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ถือน้ำของที่เจ้าของ
มิได้ให้ในโลก ไม่คบชู้ภรรยาของผู้อื่น ไม่กล่าวคำเท็จ และไม่ประกอบการดื่มสุราและเมรัย นรชน
นั้นละเวร ๕ ประการแล้ว เราเรียกว่า เป็นผู้ผู้มีศีล มีปัญญา เมื่อตายไปแล้ว ย่อมเข้าถึงสุคติ

ในฉันทาลสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

ธรรมที่ทำให้บุคคลให้เป็นอุบาสกประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็น
อุบาสกผู้เลวทราม เศร้าหมอง และน่าเกลียด คือ ๑. อุบาสกเป็นผู้ไม่มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ทุศีล ๓. เป็นผู้ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อมงคล ไม่เชื่อกรรม ๔. แสวงหาเขต
บุญภายนอกศาสนา ๕. ทำการสนับสนุนในที่นอกศาสนานั้น ^{๖๐}

อุบาสกผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการ ย่อมเป็นอุบาสกแก้ว อุบาสกปทุม อุบาสก
บุณทริกธรรม ๕ ประการ คือ

๑. อุบาสกย่อมเป็นผู้มีศรัทธา
๒. เป็นผู้ผู้มีศีล
๓. เป็นผู้ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรมไม่เชื่อมงคล
๔. ไม่แสวงหาเขตบุญภายนอกศาสนา
๕. ทำการสนับสนุนในศาสนา ^{๖๑}

ในอนิขสูตร พระพุทธเจ้าทรงตรัสการประกอบการค้าขายที่ผิดต่อหลักธรรม หรือผิด
ระเบียบปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาแกภิกษุว่า

การค้าขายที่อุบาสกไม่พึงกระทำ ๕ ประการ คือ ๑. การค้าขายศาตรา ๒.
การค้าขายสัตว์ ๓. การค้าขายเนื้อสัตว์ ๔. การค้าขายน้ำเมา ๕. การค้าขายยา
พิษ ^{๖๒}

พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า

การค้าที่ผิด ๕ ประการนี้ว่าเป็นกิจที่อุบาสกไม่พึงกระทำ การกระทำเหล่านี้
เป็นการกระทำที่ตั้งอยู่บนฐานของการเบียดเบียนสัตว์ หรือเพื่อนมนุษย์ที่อยู่
ร่วมโลกเดียวกัน และสร้างความเดือดร้อนให้กับตนเองและครอบครัว

^{๕๙} อจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๔/๑๘๔.

^{๖๐} อจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๕/๒๐๙.

^{๖๑} อจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๕/๑๘๕.

^{๖๒} อจ. ปญจก. ๒๒/๑๗๗/๑๘๖.

ฉะนั้น การตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมก็ส่งผลให้ผู้ประพุดติและปฏิบัติได้บรรลุธรรมชั้นสูงได้ เช่นเดียวกับภเวสีอุบาสกได้

ในภเวสีสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า

ภเวสีอุบาสก ผู้ไม่ตั้งมั่นในศีลและชักชวนอุบาสกผู้เป็นบริวาร ประมาณ ๕๐๐ คนให้ไม่ตั้งมั่นอยู่ในศีลด้วย แต่ภายหลังเกิดการสำนึกได้คิดว่า ก็เป็นผู้มีอุปการะมาก เป็นหัวหน้า ชักชวนอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนเหล่านี้ และเราก็คือเป็นผู้ไม่กระทำให้บริวารในศีล แม้อุบาสกประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ก็เป็นผู้ไม่กระทำให้บริวารในศีล ต่างคนต่างก็เท่า ๆ กัน ไม่ยิ่งไปกว่ากัน

มิฉะนั้น เราควรปฏิบัติให้ยิ่งกว่า ได้เข้าไปหาอุบาสกประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้แล้วได้กล่าวว่า ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ตั้งแต่วันนี้ไปขอท่านทั้งหลายจงจำเราไว้ ว่าเป็นผู้กระทำให้บริวารในศีล เป็นผู้ประพุดติพรหมจรรย์ ประพุดติเว้นไกลจากเมถุนอันเป็นธรรมของชาวบ้านเป็นผู้บริโภคอาหารมื้อเดียวเว้นการบริโภคในราตรี งดเว้นการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล อุบาสกที่เป็นบริวารก็ปฏิบัติตามเช่นเดียวกัน แต่ภเวสีอุบาสกคิดว่า เราควรปฏิบัติให้ยิ่งกว่านี้ จึงขอบรรพชาอุปสมบทในสำนัก พระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภเวสีภิกษุได้คิดว่า เราแลเป็นผู้ได้ตามความปรารถนา ได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งวิมุตติสุขอันเป็นธรรมชั้นเยี่ยมนี้ โอหนอ ภิกษุประมาณ ๕๐๐ แม่นี่ ก็พึงเป็นผู้ได้ตามความปรารถนาได้โดยไม่ยาก ไม่ลำบาก ซึ่งวิมุตติสุขอันเป็นธรรมชั้นเยี่ยมนี้

เมื่อภิกษุประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ ต่างเป็นผู้หลักออกจากหมู่ อยู่ผู้เดียว ไม่ประมาณมีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยว ไม่นานนักก็ได้ทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันยอดเยี่ยม ที่กุลบุตรทั้งหลายออกบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบต้องการนั้น ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ได้รู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีกภิกษุประมาณ ๕๐๐ เหล่านี้ มีภเวสีภิกษุเป็นประมุข พยายามบำเพ็ญธรรมที่สูง ๆ ขึ้นไป ประณีตขึ้นไป ได้ทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติอันเป็นธรรมชั้นเยี่ยม ด้วยประการฉะนี้ ตรัสว่า

อานนท์ เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่าเราทั้งหลาย จักพยายามบำเพ็ญธรรมที่สูง ๆ ขึ้นไป ประณีตขึ้นไป จักทำให้แจ้งซึ่งวิมุตติอันเป็นธรรมชั้นเยี่ยม ^{๖๓}

ฉะนั้นเมื่อก้าวโดยสรุป คฤหัสถ์ผู้ครองเรือนทุกคนต่างก็มุ่งหวังเพื่อจะให้วิถีชีวิตในการครองเรือนของตนนั้นประสบผลสำเร็จ และสมบูรณ์ในการดำเนินชีวิตของตนที่ปฏิบัติได้ถูกต้องตามหลักคหิปฏิบัติ คือปฏิบัติตามข้อปฏิบัติที่พึงประสงค์ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยใช้สติปัญญาพิจารณาหาเหตุผล คฤหัสถ์นั้นย่อมมีภาระมากกว่าบรรพชิต ทำงานหนักตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำเพื่อจะนำมาซึ่งปัจจัยสี่ คือ เงิน ใช้ซื้อหรือเพื่อแลกเปลี่ยนกับอาหารและเสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย รวมทั้งยารักษาโรค เพื่อรักษาสุขภาพของตนและครอบครัว เพราะสุขภาพที่ดีมีค่ากว่าเงินทอง จริงอยู่ความเกิด ความแก่และความเจ็บตาย คือ วัฏฏะเป็นธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งพอจะแบ่งออกได้เป็น ๓ วัยดังนี้ คือ

^{๖๓} อจ. ปญจก. ๒๒/๑๘๐/๑๙๑-๑๙๔.

๑. ปฐมวัย คือวัยเด็ก เป็นวัยที่อยู่ในช่วงของการเจริญเติบโต หรือเป็นวัยแห่งการเฝ้า การศึกษาหาความรู้ จากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตและเป็นที่ ยอมรับจากสังคม

๒. มัชฌิมวัย คือวัยแห่งการทำงาน วัยแห่งการสรรสร้างฐานะทางครอบครัวเพื่อที่จะ ยกระดับความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคม ให้เป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม รวมทั้งทำการ สมาคมกับชนในสังคมนั้น ๆ

๓. ปัจฉิมวัย คือวัยสุดท้ายของชีวิต หรือที่เรียกว่าวัยชรา เป็นวัยที่มีความสุขกับ ครอบครัวโดยมีสมาชิกในครอบครัวที่อบอุ่นคอยเอาอกเอาใจ ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยมีลูกหลานคอยดูแล รักษา นี่คือการหวังสุดท้ายของคฤหัสถ์ทั่ว ๆ ไปที่พบเห็นในปัจจุบัน เป็นความหวังสูงสุดในชีวิต คฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ความสุขที่เกิดจากการมีครอบครัวที่ปฏิบัติตนตามหลักคิปปิปฏิบัติ มีความสงบ สุข มีทรัพย์สมบัติ คือมีบ้าน มีที่ทำกิน มีรถยนต์ มีสามีและภรรยา ลูก ๆ ที่น่ารัก ไม่มีหนี้สิน นี่ คือความสุขที่จริงของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน

๒.๔ สรุป

คิปปิสุข ๔ หรือกามโกศี ๑๐ ความสุขของผู้ที่มีการใช้ชีวิตอยู่อย่างธรรมดาทั่วไปความสุข ของคฤหัสถ์ หมายถึง ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ ไม่มีความวิตกเป็นทุกข์ในการดำเนินชีวิต หลักคิปปิสุขได้แบ่งความสุขของคฤหัสถ์ออกเป็น ๔ ประเภท หรือเงื่อนไขความสุข ๔ ประการ คือ (๑) อัตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วย น้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม หรือความสุขสิ่งแรกที่ต้องทำ คือ การ ทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุข (๒) โภคสุข สุขเกิดจาก การมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์หรือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เมื่อมีทรัพย์ ต้องรู้จักใช้จ่ายบำรุงตนเอง ครอบครัว ให้พอเหมาะพอควร ไม่ตระหนี่เกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป คือ ไม่เก็นตัว และให้มีเหลือเก็บไว้ บ้าง (๓) อนนสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้าง ใคร เพราะฉะนั้น อย่าพยายามก่อหนี้ยืมสินผู้อื่น (๔) อนวัชชสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความ ภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายใคร ๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หรือเป็นความสุขเกิดจากการประกอบอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่สร้างความ เตือดร้อนให้แก่ตนชุมชน สิ่งแวดล้อมและสังคมโดยที่ผู้ครองเรือนในพระพุทธศาสนาเรียกว่าคฤหัสถ์ คือทั้งชายและหญิง ผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ มีคุณธรรมเป็นเครื่อง อารมณ์ประดับกายตน ตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลอื่นทั้งทางกาย วาจาและใจ เป็นบุคคลผู้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต รู้จักใช้สติหยั่งคิดใคร่ครวญ ก่อนกระทำเสมอโดยการยึดถือและปฏิบัติตามหลักคิปปิปฏิบัติในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นระเบียบ กฎเกณฑ์ และข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจของมนุษยชาติในสังคม ให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนข้อปฏิบัติอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วย ความสงบสุขและสะดวกสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างไกลจากความชั่ว การสรรสร้าง

สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัว แก่สังคมโลกโดยส่วนรวมนั้นก็เพื่อความมั่นคงของชีวิต และความ
มั่นคงของทรัพยากรสินรวมทั้งความมั่นคงของชาติเป็นที่สุด

บทที่ ๓

ศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๓.๑ สภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๓.๑.๑ บริบทของบ้านสีชวา

บ้านสีชวา หมู่ ๗ ตำบล ไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สีชวา มาจากคำเรียก ๒ ของภาษาเขมรใช้เรียกในอดีต

คำว่าสี มาจากคำว่า สี ซึ่งแปลว่า กินหรือรับประทาน

คำว่า ชวา มาจากคำว่า ชวา แปลว่าลิง

ในอดีตบริเวณหนองกลางหมู่บ้านแห่งนี้มีสัตว์อาศัยอยู่มากมาย มีพรานชาวเขมรอกล่าสัตว์และได้นำลิงมาทำอาหารกิน ณ บริเวณแห่งนี้จึงได้เรียกว่าหนองสีชวา แปลว่าหนองกินลิงต่อมามีชาวบ้านย้ายภูมิลำเนาจากสุรินทร์มาอาศัยอยู่บริเวณแห่งนี้ จึงเรียกว่าหนองสีชวา ต่อมามีการเรียกขานผิดเพี้ยนคำว่าหนองไม่มี เรียกว่า สีชวา จนทุกวันนี้

ในอดีตการปกครองของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับบ้านสำโรง หมู่ ๒ มีเพียงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านคือ พ่อพิมพ์ พิมพ์น้อย เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการแยกการปกครองขึ้นตั้งเป็นหมู่ ๗ มีผู้ใหญ่บ้านคือ

๑. ผู้ใหญ่ทน ดอกคำ

๒. ผู้ใหญ่ช่วย ชุนเฮงกุล

๓. ผู้ใหญ่วงศ์ ดอกคำ

๔. ผู้ใหญ่สุพา ชัยเลิศ

และ ปัจจุบัน ๕. นายมีทรัพย์ สมบูรณ์

มีประชากร ๘๖๗ คน เป็นชาย ๔๓๘ คน หญิง ๔๒๙ มีจำนวนครัวเรือน ๑๗๖ ครัวเรือน

๓.๑.๒ สภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไทรินทร์ อำเภอ ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๑. อัตติสุข ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์

ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์คือการนำหลักความขยันหมั่นเพียร (อุฏฐานสัมปทา) การที่เราจะได้สิ่งของ เงินทอง และชื่อเสียง เกียรติยศมานั้น เราจะต้องขวนขวาย ขยันหมั่นเพียรต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบกับความสำเร็จในการปฏิบัติตนตามหลักของ อุฏฐานสัมปทา คือ

(ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร) ในชีวิตของบุคคลเรา เช่น เป็นข้าราชการ จะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศ แก่ตนเอง และวงศ์ตระกูล ก็จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติตนตามหน้าที่การงานอย่างเต็มความสามารถ เป็นนักเรียน นักศึกษาที่จะประสบผลสำเร็จในด้านการศึกษาล่าเรียน ก็จะต้องมีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเอง และครอบครัว ก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะอดทน และความหมั่นเพียร ถึงจะได้ทรัพย์นั้น ๆ มาเพราะอันเกิดมาจากการที่บุคคลเรามีการปฏิบัติตนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน ไม่ประมาท ไม่พลัดวันประกันพรุ่ง ด้วยมีการจัดการงานให้เหมาะสม เลี้ยงชีพตนให้พอเหมาะ รักษาทรัพย์ที่ตนหามาได้ให้มั่นคง มีศรัทธาที่ถึงพร้อมด้วยหลักของเบญจศีล คือ ศีล ๕ อันเป็นศีลสำหรับบุคคลโดยทั่ว ๆ ไปที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม อันประกอบไปด้วย

- ๑) เป็นผู้ทิ้งตนจากปาณาติบาต
- ๒) เป็นผู้ทิ้งตนจากอทินนาทาน
- ๓) เป็นผู้ทิ้งตนจากกาเมสุมิฉฉาจาร
- ๔) เป็นผู้ทิ้งตนจากมูสาวาท และ
- ๕) เป็นผู้ทิ้งตนจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท^๑

ที่ปราศจากความตระหนี่ มีการบริจาคทาน และชำระจิตใจให้ถึงพร้อมด้วย สัมปรายิ กัตถประโยชน์ อันเป็นนิยต์ คือ ประโยชน์ที่จะช่วยส่งผลให้ได้รับในปัจจุบัน และความสุขในภายหน้าที่ถึงพร้อมไปด้วย บุญ คือ จาคะ อันเกิดมาจากการที่ตนได้บริจาคทาน ไปแล้วนั้น

นอกจาก การปฏิบัติตนตามหลักของ อุฏฐานสัมปทา คือ การที่ถึงพร้อมไปด้วยความหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ทางการงาน และการประกอบอาชีพอันสุจริต ผูกพันให้มีความชำนาญ และให้รู้จักการใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดีในการประกอบอาชีพทางการงานนั้น ต้องทำเพื่อเลี้ยงชีพตนเอง และครอบครัว มีความขยันในการทำงานตามหน้าที่จนไม่ทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้บางครั้งการทำงานนั้นอาจไม่ใช่ว่าหาทรัพย์มาเลี้ยงเราโดยตรง เช่น การที่เป็นนักเรียน นักศึกษา เป็นนักกีฬา ฯลฯ เหล่านี้ หากว่าเราจะต้องเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ หน้าที่ในการปฏิบัติตนนั้น ก็ให้มีความตั้งใจ ใส่ใจในการศึกษาเล่าเรียนหนังสือ หากเป็นนักกีฬาด้วย ก็จะต้องมีความตั้งใจในการหมั่นฝึกฝน หมั่นฝึกซ้อม และหากยังต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ก็จะต้องรู้จักการหาหาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว ให้มีความสุข ที่ถึงพร้อมไปด้วยความหมั่นขยันในการประกอบอาชีพการงานนั้นๆ รู้จักเก็บออมทรัพย์สินที่เราหาได้ด้วยมือทั้ง ๒ ข้างที่ได้มาโดยทางที่ชอบ ด้วยกฎหมาย และไม่ผิดหลักของศีลธรรมของบ้านเมืองเพราะสิ่งเหล่านี้ ก็ล้วนที่จะนำมาให้ซึ่ง ชื่อเสียง เกียรติยศ ความเจริญในหน้าที่ทางการงาน และเพียบพร้อมไปด้วยทรัพย์สินเงินทอง ที่จะคอยเอามาใช้จับจ่ายในครอบครัว ให้ได้รับซึ่งประโยชน์สุขในปัจจุบัน

ดังนั้น การปฏิบัติตนตามหลักของ อุฏฐานสัมปทา จะพบเห็นโดยทั่ว ๆ ไปอันเป็นที่บุคคลเราทุกคนจะต้องการที่มีชีวิตที่ดี มีคุณภาพในสังคมที่ดี มีชีวิตของอนาคตที่มั่นคง ที่พร้อมจะได้รับจากการปฏิบัตินั้นๆ ตามไปด้วยไม่ว่าในทางด้านวัตถุ หรือ สภาพของทางโลกทั่ว ๆ ไป ที่ทุกคนก็น่าจะมีหนทางของตน หรือมีความคิดเห็นของตนเองในแต่ละบุคคลไป เช่น ความคิดเห็นในด้านการเรียน

^๑ อก. ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๑/๑๘๒-๑๘๕.

ด้านอาชีพการงาน ด้านการดำรงชีวิตที่เป็นอยู่ในสังคม ที่จะเป็นตัวสะท้อนให้กับผู้ที่ได้ปฏิบัติตาม ไม่ว่าจะเป็นในด้าน ชื่อเสียง ด้านอาชีพ ด้านครอบครัวที่อบอุ่น ด้านบุตรที่ดี และในด้านความเป็นอยู่ในสังคมโดยรวม รวมถึงทางด้านทรัพย์สินเงินทอง ที่บุคคลนั้นได้มาด้วยความขยันหมั่นเพียรตามหลักธรรม ข้อที่ว่าด้วย อุฏฐานสัมปทา คือ (ถึงพร้อมด้วยความหมั่น) อันเป็นสิ่งที่ชาวโลกทุกคนในสังคมเขาต้องการเหมือน ๆ กันในทุก ๆ ชีวิตบนโลกใบนี้

เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้วย่อมต้องมีการรักษาทรัพย์นั้นโดยการปฏิบัติตามหลักของ อารักขสัมปทา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา) และประหยัดทรัพย์ นั้น หมายความว่า เมื่อบุคคลเราที่ปฏิบัติตนให้มีความขยันหมั่นเพียรพยายามที่จะสร้างอนาคตของตน สร้างชื่อเสียงของตน หรือการหาทรัพย์ มาให้ได้นั้น ถ้าไม่รู้จักการเก็บรักษาไว้ก็จะมีแต่เสื่อม หรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น ท่านหมายถึง การให้บุคคลหลีกเลี่ยงการกระทำในความชั่ว หรือ การมัวเมากับอบายมุขทั่ว ๆ ไป เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท ฯลฯ ส่วนในการรักษาทรัพย์นั้น ท่านหมายถึง ให้ปฏิบัติตนให้ฝึกให้เป็นคนที่รู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น ท่านหมายถึง ให้ปฏิบัติตนให้ฝึกเป็นคนที่รู้จักการใช้จ่ายเงินทองให้ได้ เกิดประโยชน์สูงสุด เช่นทรัพย์สินเงินทองที่เราหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ที่สั่งสมแล้วด้วยกำลังแขน ทั้ง ๒ ข้าง แม้ในบางครั้งจะได้รับความยากลำบากมีเหตุโศกเศร้าไปทั้งตัวก็ตาม ทรัพย์นั้น อันบุคคลที่ปฏิบัติชอบด้วยธรรม ที่เขาจะรักษาคุ้มครองทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นเอาไว้ให้คงอยู่ โดยมีการเอาไปนำฝากไว้ที่ธนาคารบ้าง เก็บเอาไว้ที่บ้านบ้าง เอาไว้ใช้ในยามฉุกเฉินบ้าง และให้รู้จักการนำเอาทรัพย์มาใช้สอยอย่างประหยัด คือ ให้รู้จักการถนอมใช้ มีการซ่อมแซมเมื่อชำรุด เสียหาย ดูแลและรักษาเก็บไว้เมื่อใช้เสร็จแล้ว หรือรู้จักดัดแปลงของที่ชำรุดให้สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อีกครั้ง เป็นต้น

ดังนั้น การปฏิบัติตามหลักของ อารักขสัมปทา ในข้อนี้ท่านเน้นให้ผู้ปฏิบัติตามนั้นให้รู้จักในการคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์สมบัติของตนที่เราได้อยู่ รวมไปถึงผลงาน อันตนได้กระทำหรือได้สร้างเอาไว้แล้วด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบด้วยกฎหมาย และชอบด้วยธรรมอันประกอบไปด้วยกำลังผลงานของตน ที่จะไม่ให้เกิดเป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย โดยหลักธรรมในข้อนี้ อันบุคคลใดที่ได้ปฏิบัติตนตามแล้ว ย่อมที่จะได้พบกับจุดมุ่งหมายที่มั่นคงในชีวิต คือ ย่อมที่จะได้ชื่อว่า เป็นคนที่มั่งมีสัจ รู้จักหลักของการใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางที่เกิดประโยชน์ ไม่ใช่เอาทรัพย์ของตนที่มีอยู่ออกไปใช้ในทางเพื่อกามคุณ เพื่อกามรูป เพื่อกามรส มึกลิ่น เสี่ยง ฯลฯ เหล่านี้จนทำให้ทรัพย์สมบัติของตนนั้นหมดไปโดยไม่ทำให้ตนเอง หรือผู้ที่ปฏิบัติตามนั้นไม่สามารถที่จะพบกับความเจริญขึ้นในชีวิตของตนเลย กลับจะเป็นคนที่ตรงกันข้ามที่ว่า ได้มั่งมีไม่ก็ช่วยยามก็กลับกลายเป็นลำบากยากจน เพราะการที่ไม่รู้จักหลักของการใช้จ่ายทรัพย์ นำเอาทรัพย์นั้นไปใช้จ่ายในทางที่ผิด และในทางอบายมุข แม้ในบางครั้งถึงกับต้องไปเป็นหนี้ ไปเป็นสิน ไปกู้ยืมหนี้ในระบบ ที่จะนำพามาให้ซึ่งความทุกข์ใจ ทำให้เสียทรัพย์ และเสียเกียรติยศชื่อเสียง ในอาชีพหน้าที่ทางการทำงาน เช่น มินกั๊กา หลายคนที่ได้รับทรัพย์มากมายจากการแข่งขันที่เขาได้ไปแข่งขันยังสถานที่ต่างๆ มา แต่ด้วยการที่นักกีฬาบางคนนั้นไม่รู้จักสอนให้ตนประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อ ที่ว่าด้วย อารักขสัมปทา คือ (ถึงพร้อมด้วยการรักษา) ทรัพย์สมบัติที่ตนมีอยู่ให้คงทน ในไม่ช้าไม่นานทรัพย์สมบัติที่เขาจะมีอยู่นั้น

ก็ต้องมาพบกับความสูญหายไป และในบั้นปลายของชีวิตเขาก็ต้องพบกับความยากลำบาก ด้วยเหตุเพราะไม่มีการปฏิบัติตนตามหลักธรรมในข้อนี้นั่นเอง

นอกจากนี้ควรที่จะมีกัลยาณมิตร โดยการปฏิบัติตามหลักของ กัลยาณมิตตตา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการคบคนดีเป็นมิตร) อันบุคคลเราที่ยังคงต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคม หรืออยู่อาศัยบนโลกใบนี้ นั้น จะอยู่โดยลำพังตัวคนเดียวนั้น เป็นไปไม่ได้แน่นอน จะต้องมีการพึ่งพาอาศัยยังบุคคลอื่น ๆ อยู่ บุคคลที่เราจะสามารถพึ่งพาอาศัยได้ และมีความปรารถนาดี ต่อเรา นั้นย่อมที่จะหาได้ยากยิ่ง หลักธรรมในข้อนี้ นั้นเพียงต้องการให้บุคคลที่ได้ปฏิบัติตาม พึงเลือกคบคนที่จะมาเป็นกัลยาณมิตร เพราะถ้าหากบุคคลเราไปคบหาคนไม่ดี (คนชั่ว) มาเป็นมิตร อาจที่จะทำให้เรา หรือครอบครัวของเรา หรืออาชีพในหน้าที่การงานของเรานั้น ต้องเสียไปด้วย เพราะเหตุเกิดจากการที่เราไปคบคนชั่วมาเป็นมิตร ก็ย่อมที่จะเป็นไปไม่ได้ สิ่งนี้อาจที่จะนำเอาเราตกไปในทางที่ชั่ว หรือพบกับความหายนะในชีวิตได้อยู่เสมอ ดังจะเห็นได้ ในหลักธรรมของ มงคล ๓๘ ประการ^๒ (มงคลสูงสุดที่มนุษย์ควรทำได้) หนึ่งใน ๓๘ ข้อ ของมงคล นั้นท่านทรงเน้นย้ำในข้อต้น ๆ หรือ ข้อแรกเป็นหลัก คือ มงคลข้อที่ ๑ ที่ว่า “อเสวนา จ พาลา น” แปลว่า การไม่คบคนพาล คือ การที่ปฏิบัติก็คือ ไม่ให้ไปคบคนพาล การไม่คบ หมายถึง การไม่ไปมาหาสู่ ไม่ร่วมกินร่วมนอน ไม่เสวนาคลุกคลี ไม่ร่วมกิจกรรมใด ๆ กับคนพาล คนพาล หมายถึง ผู้ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่าง มี กายทุจริต ๓ วจีทุจริต ๔ และมโนทุจริต ๓ และการที่บุคคลที่ปฏิบัติตนไม่ให้ไปคบหาคนพาล คือ การไม่ไปมาหาสู่ ไม่ร่วมกินร่วมนอน ไม่เสวนาคลุกคลี ไม่ร่วมกิจกรรมต่าง ๆ กับผู้ที่ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่างดังกล่าวมา และมงคลข้อที่ถัดมาคือ ข้อที่ ๒ ที่ว่า “ปณฺธิตานิ จ เสวนา” แปลว่า คือการที่ให้ปฏิบัติในการเลือกคบแต่บัณฑิต ที่ทรงคุณ เช่น การไปมาหาสู่ ร่วมกิน ร่วมนอน เสวนาคลุกคลีในกิจกรรมต่าง ๆ กับบัณฑิตผู้ที่ประพฤตินอกอุสสกรรมบถ ๑๐ อย่าง ด้วยเช่นกัน

ลักษณะของกัลยาณมิตร ที่ดี ที่บุคคลเราควรปฏิบัติตาม มีดังนี้

๑) มิตรที่มีแต่ความอุปการะให้ อันได้แก่ เพื่อนหรือสหธรรมมิตร ที่คอยช่วยเหลือคอยเตือนสติมิให้ประมาท ช่วยป้องกันมิให้ทำชั่ว ช่วยป้องกันรักษาทรัพย์ และชื่อเสียงของเพื่อนและสามารถพึ่งพาอาศัยได้ในยามตกทุกข์ได้ยาก

๒) มิตรที่มีความร่วมสุข ร่วมทุกข์ด้วย อันได้แก่ กัลยาณมิตร ที่ไม่ละทิ้งไปในยามวิบัติ ช่วยปกปิดความลับของเพื่อน

๓) มิตรที่คอยแนะนำเอาผลประโยชน์มาให้ อันได้แก่ คอยห้ามมิให้เพื่อนทำชั่ว และแนะนำหนทางแห่งความดีงาม ความเจริญให้แก่เพื่อนอยู่เสมอ

๔) มิตรที่มีความรักใคร่เอ็นดู อันได้แก่ มิตรร่วมสุข ร่วมทุกข์ เวลามีสุข ก็สุขไปด้วย เวลามีทุกข์ก็ทุกข์ไปด้วยกัน คือ ไม่ทิ้งกัน คอยโต้เถียง คนที่ติเตียนเพื่อน และคอยรับรองคนที่สรรเสริญเพื่อนไปด้วยเสมอ

ดัง คำกล่าวที่เราเคยได้ยิน ได้ฟังอยู่เสมอ ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ซึ่งการที่บุคคลเราได้ปฏิบัติตนตามหลักธรรมในข้อนี้ ก็ย่อมที่จะพึงรู้ได้ว่า ผู้ที่ตนหรือเรา จะไปคบหาคนนั้น เป็นคน ดี หรือ เป็นคนพาล หรือว่าเป็น บัณฑิต คือ “กัลยาณมิตร” ท่าน

^๒ พระมหาสมปอง มุทิโต, มงคล ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

พึงให้ข้อสังเกตเอาไว้เลยว่า คน คนนั้นชอบมาชักชวนเรา ไปในทางไหน ทางที่ดี หรือทางที่ไม่ดี (ทางฉิบหาย) ทางอันนำมาให้ซึ่งการสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง เสียเวลาในการทำงานประกอบอาชีพ ทำมาหาเลี้ยงชีพ เสียสุขภาพ และทำเรื่องที่ไร้ประโยชน์ หรือ เสียประโยชน์ หรือไม่ เช่นในสังคม ปัจจุบันนี้ จะเห็นว่า ไม่ว่าบุคคลจะพึงทำกิจการงาน ค่าขายอะไรก็ตาม ก็จะต้องมีเพื่อน มิตร ที่คอย เอามาช่วยในการกระจายตัวของสินค้า และ การติดต่อประสานงานในธุรกิจการงานนั้น ๆ อยู่เสมอ จะต้องมีการติดต่อประสานงานกันอยู่ประจำ เหล่านั้นที่เราจะต้องทำอยู่ จะขาดเสียมิได้เลย เพราะว่า ถ้าหากบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักธรรมข้อที่ว่า กลยาณมิตตตา คือ (ความถึงพร้อมด้วยการคบคนดีเป็น มิตร) นั้นแล้ว และไม่รู้จักเลือกคบหาบัณฑิต คือ กลยาณมิตร ผู้ซึ่งที่คอยชี้แนะ นำสั่งสอน คอยชี้ ช่องทางในการประกอบอาชีพการงานมาให้เราแล้ว กลับไปคบมิตรชั่ว เพื่อนชั่ว แล้ว ย่อมเป็นเหตุที่จะ ทำให้บุคคลที่ปฏิบัติตามได้รับซึ่งการสูญเสียทรัพย์สินเงินทอง ที่เราหามาได้ นั้น และไม่สามารถใน อันที่จะปฏิบัติตามหลักธรรมข้อ อุฏฐานสัมปทา และ อารักขสัมปทา นั้นได้ เป็นต้น

การรู้จักหลักการใช้อยู่ ในการแสวงหาทรัพย์ที่ถูกต้อง สามารถนำพาชีวิตให้ประสบ ความดีงามความสุข ความเจริญ ความไพบูรณ์ ทั้งโลกนี้ และโลกหน้า ชีวิตจะไม่ตกต่ำ จะสังเกตได้ว่า ชีวิตจะมีแต่ ได้รับการพัฒนาศักยภาพ และคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นเรื่อย ๆ トラบเท่าเข้าสู่พระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายของชีวิตทุกชีวิตบนโลกใบนี้ ซึ่งใครจะเข้าถึงพระนิพพานเร็วหรือช้า นั้น ก็ขึ้นอยู่กับ การปฏิบัติตนของพุทธศาสนิกชนเองเป็นสำคัญ เพราะถึงอย่างไรการสะสมอริยทรัพย์ (ทรัพย์ภายนอก และทรัพย์ภายใน) และ การปฏิบัติตนตามหลักธรรม “ทิฏฐธัมมิกัตถะประโยชน์ ๔” ที่ประกอบไปด้วย

(๑) อุฏฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร ในการหาทรัพย์ในทาง สุจริตที่ชอบด้วยกฎหมาย และชอบด้วยธรรม

(๒) อารักขสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยการรักษาทรัพย์ของตนที่หามาได้

(๓) กลยาณมิตตตา คือ ความถึงพร้อมด้วยการคบมิตร ที่ดีมาเป็นเพื่อน เพื่อไม่ให้ถูก ชักชวนไปในทางที่ไม่ดีที่เสื่อมเสีย และ

(๔) สมชีวิตา คือ ความถึงพร้อม ด้วย การเลี้ยงชีพด้วยสมควรแก่ทรัพย์ของตนที่หา มาได้ หรือ การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างสมควรตามฐานะของตน

โดยหลักธรรมทิฏฐธัมมิกัตถะทั้ง ๔ นี้ ถือว่าเป็นหลักการพื้นฐานที่จะทำให้ผู้ที่ปฏิบัติตาม ได้ดับซึ่งความทุกข์ที่อันจะเกิดขึ้นทางกาย อันเป็นความทุกข์ที่เกิดขึ้นได้ง่ายและมีอยู่มากมายในสังคม ณ ปัจจุบันนี้ หากผู้ที่ปฏิบัติตามต้องการที่จะดับความทุกข์ทางสังคม แล้วนั้นก็ต้องปฏิบัติตนให้เป็น ผู้ที่ถึงพร้อมในหลักของประโยชน์เบื้องต้น คือ มีศีล มีศรัทธา มีจาคะ และใช้ปัญญา ที่จะช่วยส่งผล ให้กับผู้ที่ได้ปฏิบัติตามได้พบกับความสุขในปัจจุบัน และไม่ไร้ผลแน่นอน

ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ของชาวบ้านสี่ขวาด้วยความถึงพร้อมด้วยความ ขยันหมั่นเพียร เช่น ขยันหมั่นเพียรในการหาเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน^๓ มีปัญญาในการ ทำงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จลง^๔ เพราะถ้าขาดซึ่งความขยัน ขาดความเพียรในการที่จะปฏิบัติ หน้าที่การงานและไม่ว่าจะคิดประกอบอาชีพที่สุจริต มีการฝึกฝนจิตใจตนเองให้เกิดความชำนาญชำนาญ และรู้จักในการที่จะใช้สติปัญญาคอยสอดส่อง ตรวจสอบตรา หาเหตุและผลหาอุปายวิธี ที่จะนำมา

^๓ สัมภาษณ์นายมีทรัพย์ สมบูรณ์, ผู้นำหมู่บ้านสี่ขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์นายพิระพล ศรีตะกร, ผู้นำหมู่บ้านสี่ขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

สามารถจักดำเนินการให้บังเกิดผลให้ได้ดี ในการปฏิบัติตนที่จะประกอบอาชีพการงานต่างๆ^๕ นั้นจะต้องทำเพื่อที่จะเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานตามหน้าที่ของตน หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่ไปนั่งคุย หรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์^๖ แม้ในบางครั้งของการทำงานนั้นอาจจะไม่ใช่การหาทรัพย์สมบัติ ที่จะเอามาเลี้ยงเราโดยตรงก็ตามชาวบ้านสืขามีการทำเกษตรโดยการปลูกข้าว ปลูก อ้อย ปลูกมัน ลำปะหลังและปลูกพริกเพื่อนำไปขายตลาดนัดในวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์^๗ ด้วยความ ขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องเน้นการมีศีลเข้าไปมี บทบาทเกี่ยวกับการผลิตทุกระบวนกร^๘ ในการทำงานนั้นๆ ว่ามีความบกพร่อง หรือถูกต้อง หลักธรรมหรือไม่ หากมีความบกพร่องทางหลักธรรมแล้ว แม้จะเป็นงานที่ชาวโลกยอมรับนับถือกันก็ ตาม แต่ในทางพระพุทธศาสนาตำหนิการกระทำแบบนั้น เน้นการได้มาของทรัพย์ว่าจะต้องมีความชอบธรรม ถูกต้อง ไม่คดโกงทุจริตต่อคุณภาพของการผลิต^๙ การไม่ผลิตสิ่งของที่ผิดกฎหมาย ไม่เบียดเบียน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตตนเองและผู้อื่น หรือทำให้ชีวิต จิตใจ และสังคมเสื่อม ทรามตกต่ำ^{๑๐}

รักษาสัจจาจา ไมโกหก เป็นสิ่งที่สนับสนุนต่อลูกค้า ไม่คิดคดโกง ซื่อสัตย์ ซื่อตรง ตรงไปตรงมากับลูกค้าเสมอ เมื่อทำการผลิต สินค้าต้องมีคุณภาพ ไม่มีการยัดไส้เอาของไม่ดีไปให้ ลูกค้า หรือเอาของปลอมมาหลอกขายว่าเป็นของจริง^{๑๑} ผู้ไม่รู้เมื่อนำไปใช้ก็เกิดอันตรายได้ ดังนั้นการ ผลิตสินค้า ควรเป็นการผลิตที่มีคุณภาพและเป็นมาตรฐานเป็นการสร้างสรรค์สินค้าที่ได้มาตรฐานและ เป็นต้นแบบเพื่อเป็นการแสวงหากำไรให้ได้มากที่สุดด้วยการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ เพื่อเป็นการไม่เอาเปรียบลูกค้าด้วยการลดต้นทุนและคุณภาพของสินค้า ซึ่งเป็นการไม่ซื่อสัตย์ต่อลูกค้า มีความจริงใจต่อ ลูกค้า การผลิตสินค้า เพราะถ้ามีการจัดการบริหารทรัพย์มั่นคงแล้ว ระบบการผลิตก็จะไม่ชะงักหรือ ชะลอตัวเพราะสภาพความคล่องเรื่องทรัพย์ที่มีต่อการจัดหาต้นทุนเพื่อนำมาผลิต

การค้าขายถ้าหากพ่อค้าแม่ค้าขาดศีลธรรมโดยการขายในราคาแพงมาก ๆ ส่งผลให้เกิด ปัญหาได้ การบริโภคถ้าหากว่าการบริโภคเป็นไปอย่างไม่ถูกต้อง ถูกวิธีก็จะกลายเป็นผลเสียได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยักยอกคนที่บริโภคไปตามกระแสนิยม ทรัพย์ที่ได้มาเท่าไรก็ใช้จ่ายไปทั้งหมด ก็จะ ทำให้เกิดผลเสียทั้งในระยะสั้นและระยะยาวได้

๒. โภคสุข ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์

ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ด้วยปัญญาคือความรู้ทั่ว ปริชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้ ความเข้าใจชัดเจนความรู้ความเข้าใจยังแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็น

^๕ สัมภาษณ์นางเพชร ปันแก้ว, ผู้นำหมู่บ้านสืขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์นายสุพันธ์ ชัยเลิศ, ผู้นำหมู่บ้านสืขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์นายเพา เพ็งพินิจ, ผู้นำหมู่บ้านสืขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์นายช่วย ชุนเฮงกุล, ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๙ สัมภาษณ์นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์, ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์พระสุตถนอม อภิญาโน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์พระสืบ สิริภทโท, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรู้ในกองสังฆารมมองเห็นตามความเป็นจริง”^{๑๒} ซึ่งมีอยู่ด้วยกัน ๒ระดับ คือ (๑) ปัญญาระดับโลกีย์ เรียกว่า โลกียปัญญา (๒) ปัญญาระดับโลกุตตร เรียกว่า โลกุตตรปัญญา ปัญญาดังกล่าวนี้น่าจะก้องอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือ โลกียปัญญา จัดเป็นปัญญาในระดับโลก ๆ หรือยังอยู่ในวิสัยของโลก เช่น มีสติปัญญาในการประกอบอาชีพ รู้จักวางแผนจัดแบ่งทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ไว้เป็น ๓ ส่วน เช่น

(๑) เอนก โภค ภูมฺยเชยฺย ทรัพย์ส่วนแรก หรือ ประมาณที่ ๒๕% นั้น สำหรับเอามาใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงเลี้ยง

(๒) ทรัพย์ส่วนต่อมา ทวีติ กมฺมํ ปโยช เณ ให้ใช้จ่ายสองส่วน หรือประมาณที่ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์ที่มีอยู่นั้นได้เพิ่มพูนมากขึ้น และ

(๓) ทรัพย์ส่วนสุดท้าย จตุตถญจ นิชาเปยฺย หรือประมาณที่ ๒๕% เก็บเอาไว้ในคราวที่จำเป็น ซึ่งหลักให้การจัดสรรทรัพย์ทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “โกควิภาค ๔”^{๑๓} นั้นเอง แต่ในขณะเดียวกัน โลกียปัญญา ก็จะเป็นฐานรองรับหรืออิงอาศัยเพื่อก้าวสู่โลกุตตรปัญญา ซึ่งเป็นปัญญาที่สามารถพัฒนาจิตให้เหนือโลกก้าวสู่กระแสโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์เป็นที่สุดอันเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา และที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือปัญญาทั้งสองนั้นนอกจากอิงอาศัยซึ่งกันและกันเหมือนจิตกับเจตสิก หรือเหมือนร่างกายกับวิญญาณแล้ว ยังต้องประกอบอยู่ในดวงจิตทุกดวงที่เป็นมหากุศล เช่น จิตที่เกิดศรัทธาก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ การรักษาศีลก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ การฟังธรรมเพื่อสะสมสุตะก็ต้องมีปัญญาเข้าไปประกอบ เป็นต้น นับได้ว่าเป็นวิธีการปฏิบัติตนที่แท้จริงของพุทธศาสนิกชน เพราะเป็นการจัดสรรทรัพย์อย่างรู้เท่าทันกระแสของกิเลส ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การจัดสรรทรัพย์ดังกล่าวนี้นับเป็นการจัดสรรที่มีลักษณะรู้เท่าทันไม่ให้ทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้นครอบงำจิตทำให้เกิดความโลภมากยิ่งขึ้น เพราะในส่วนที่ ๑ นอกจากเลี้ยงตนแล้วยังจะต้องบำรุงเลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยงและทำประโยชน์จัดได้ว่าเป็นการแปลงทรัพย์ที่แสวงหามาได้นั้นให้เป็นอริยทรัพย์... และหากปฏิบัติอย่างนี้สม่ำเสมอให้เป็นตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ก็สามารถยึดเหนี่ยวน้ำใจซึ่งกันและกัน อย่างเช่นกรณีครอบครัวนางวิสาขา เป็นต้น เพราะนางมิใช่เลี้ยงแต่ตนเองเท่านั้นตลอดชีวิตของนางยังต้องบำรุงเลี้ยงคนอื่นและยังทำให้ประโยชน์ให้กับพระพุทธศาสนาอีกด้วย^{๑๔} ซึ่งสอดคล้องกับคำที่ท่านกล่าวว่า “แสวงหาทรัพย์โดยทางชอบธรรม ได้มาแล้ว เลี้ยงตนให้เป็นสุข เผื่อแผ่แบ่งปัน และใช้ทรัพย์นั้นทำความดี ไม่ลุ่มหลงไม่หมกมุ่นมัวเมา กินใช้

^{๑๒} แม่ชีวงเพชร คงจันทร์, “วิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๓๐.

^{๑๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๓), หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๐๓.

ทรัพย์สมบัติโดยรู้เท่าทัน เห็นคุณโทษทางดีทางเสียของมัน มีปัญญา ทำตนให้เป็นอิสระหลุดพ้น เป็นนายเหนือโอภคทรัพย์^{๑๕}

จากการอธิบายมาข้างต้น เกี่ยวกับหลักธรรมที่จะมาช่วยสนับสนุนวิธีการปฏิบัติตนของ พุทธศาสนิกชนตาม หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ซึ่งก็คือ อริยทรัพย์ ๗ เมื่อนำมาสังเคราะห์กับไตรสิกขา ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา

ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ของชาวบ้านสี่ขาการแบ่งทรัพย์ส่วนหนึ่งจากที่หามา ได้เก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นหรือเพื่อสร้างอนาคตให้มีฐานะที่มั่นคง^{๑๖} รู้จักการป้องกันอันตรายที่จะเกิด แก่ทรัพย์ เช่น ระวังมิให้โจรผู้ร้ายมาลักขโมยแย่งชิงไป^{๑๗} รู้จักการเก็บของมีค่าไว้ในบ้านต้องเก็บให้ ปลอดภัยมิดชิด^{๑๘} ไม่ควรแต่งกายด้วยของมีค่าเพราะนอกจากจะไม่ปลอดภัยทรัพย์สินแล้ว ยังอาจจะ เป็นอันตรายแก่ตนเองอีกด้วย^{๑๙} รู้จักการถนอมทรัพย์ คือ รู้จักใช้รู้จักถนอมสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ เมื่อชำรุดพอที่จะซ่อมไว้ใช้ได้ก็ต้องซ่อม^{๒๐} รู้จักการป้องกันทรัพย์ที่ เป็นกรรมสิทธิ์ คือ ต้องมีสิทธิ์หรือสิทธิครอบครองในทรัพย์สมบัตินั้นโดยชอบธรรมและถูกต้องตามกฎหมาย เช่น บ้านต้องมีทะเบียนบ้าน ที่ดินต้องมีหนังสือสำคัญแสดงความเป็นเจ้าของ^{๒๑} แบ่งส่วนที่ สำหรับเก็บไว้ในคราวจำเป็นเร่งด่วน” หลักการนี้ทำให้เราสามารถนำทรัพย์ในส่วนนี้มาบำบัดอันตราย อันจะเกิดจากเหตุต่างๆ ได้ เช่น อัคคีภัย อุทกภัย ราชภัย โจรภัย หรือภัยที่มาพร้อมกับความเป็น มนุษย์ เป็นสิ่งที่มักจะถูกปิดบังซ่อนเร้นอยู่ประจายกายของแต่ละบุคคล คือ ชาติภัย ชราภัย พยาธิภัย และมรณภัย การออมทรัพย์สินหรือเก็บทรัพย์สินไว้ในคราวจำเป็น^{๒๒} ก็จะทำให้เกิดผลเสียและได้รับความเสียหาย ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการดำเนินชีวิตได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากไม่มีการเตรียม ทรัพย์สินรองรับเหตุการณ์หรือภัยพิบัติ ก็ยากต่อการรับมือ จากสภาพอากาศที่แปรปรวนทำให้ภัย ธรรมชาติหลากหลายรูปแบบและรุนแรงขึ้น หรือแม้แต่เก็บทรัพย์ไว้ในคราวเมื่อเกิดอุบัติเหตุ เช่น ขับ รถไปชนคนต้องเสียค่าทำขวัญเป็นเงินก้อนใหญ่ หากไม่มีการเก็บทรัพย์ส่วนนี้ไว้แล้ว ชีวิตก็จะเต็ม ประดาไปด้วยความทุกข์ยาก หากความสำเร็จในชีวิตไม่ได้การรู้จักเก็บเงินไว้เก็บออมนอกจากจะทำให้ เรามีความมั่นคงในอนาคตแล้ว ส่งผลให้เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโต การประกอบอาชีพ เช่น การ ปลุกผัก เพื่อบริโภค เพื่อแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้าน หรือเพื่อจำหน่ายให้ได้เงินมา เพื่อนำไปแลกกับปัจจัย ด้านอื่น เช่น ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ เป็นต้น เรียกกันว่าเป็นเรื่องกิจกรรม ด้านเศรษฐกิจ คือ เรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เงินเป็นตัวกลางของการแลกเปลี่ยน หรือซื้อขายปัจจัยทั้งหลาย จึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีพสูงมาก โดยเฉพาะปัจจุบันการจะมีเงินได้ก็

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖.

^{๑๖} สัมภาษณ์นายสุพา ชัยเลิศ, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๑๗} สัมภาษณ์นายอำนาจ คิณฤกษ์, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์นายสุพันธ์ เพ็งพินิจ, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์นางกัลยา สมบูรณ์, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์นางนวลละออง ขวหาญ, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๑} สัมภาษณ์นางนงเยาว์ ยัคฆวงศ์, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์นายสมปอง เมืองกวาง, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เป็นเรื่องยาก ดังนั้น เมื่อได้มาก็ต้องรู้จักประหยัดรู้จักออมเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของปัจจัยในการดำรงชีพต่อไป

การนำแนวคิดเรื่องการบริหารจัดการทรัพยากรโดยการแบ่งทรัพยากรออกเป็น ๔ ส่วนที่กันเอาไว้สำหรับใช้ลงทุนประกอบการ ๒ ส่วน นั้นไปเป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันพร้อมไปกับการรู้จักใช้ชีวิตประจำวันของตนในลักษณะรู้คุณค่าแท้ – คุณค่าเทียม ใช้เงินจับจ่ายเพื่อการกิน – การใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นต่อชีวิตจริงๆ เลิกนิสัยฟุ่มเฟือย ชอบกินชอบเที่ยว และชอบอวดโก้เก๋เสีย ส่วนทรัพยากรที่เก็บประหยัดอดออมเอาไว้สำหรับใช้จ่ายในคราวจำเป็น ๑ ส่วนนั้น ก็ให้เก็บรักษาฝากธนาคารไว้ให้ดี ให้เบิกนำมาใช้ในคราวจำเป็นจริงๆ^{๒๓} อาทิเช่น ในคราวเจ็บไข้หนัก หรือเพื่อนเดือดร้อนขอยืมเงิน นอกจากนี้การบริหารจัดการทรัพยากรสินในปัจจุบันตามหลักโภควิภาคโดยการจัดสรรเงินโดยแบ่งออกเป็น ๔ กอง คือ

กองแรก เป็นเงินออมระยะสั้นถึงระยะกลางประมาณว่าถ้าตั้งใจจะเก็บเงินสักก้อนไว้ดาวน์บ้าน ดาวน์รถ ท่องเที่ยว หรือเก็บไว้เป็นสินสอดทองหมั้นเพื่อแต่งงานกับคนรัก ก็ควรเจียดรายได้ส่วนหนึ่งมาจัดสรรเข้ากองนี้ จะมากหรือน้อยก็ขึ้นอยู่กับเป้าหมายชีวิต

กองที่สอง เป็นเงินออมระยะยาวหรือเงินออมเพื่ออนาคตที่ควรเก็บสะสมไว้ใช้หลังเกษียณหรือไม่ก็เป็นค่าเล่าเรียนของลูกยามที่เขาเติบโต

กองที่สาม เป็นเงินก้อนที่เก็บไว้รับมือกับเรื่องฉุกเฉินในชีวิต จะฝากหรือออมไว้ที่ไหนก็แล้วแต่ แต่ควรจะเป็นช่องทางที่สะดวกและมีความคล่องตัวในการเบิกถอนเพราะเรื่องฉุกเฉินของมนุษย์เราไม่ได้แค่เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วยหรือตกงานกะทันหันแต่ยังมีเรื่องอุบัติเหตุจากรถหรือจากสิ่งอื่น ๆ ที่เราคาดไม่ถึง ยิ่งถ้าไม่ได้ทำประกันเอาไว้ยิ่งต้องเตรียมเงินในส่วนนี้ให้เพียงพอ

กองที่สี่ เงินส่วนนี้มีไว้เพื่อการลงทุนในช่องทางต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในตลาดหุ้น กองทุนประเภทต่างๆ พันธบัตรรัฐบาล พันธบัตรรัฐวิสาหกิจ ตราสารหนี้ ทองคำหรืออสังหาริมทรัพย์ แต่ไม่ว่าจะเลือกลงทุนในช่องทางไหนต้องไม่ลืมศึกษาข้อมูลอย่างละเอียดรอบคอบให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เพราะทุกการลงทุนมีความเสี่ยงทั้งสิ้น

การรู้ถึงวิธีการจัดสรรทรัพยากรที่หามาได้เป็นทรัพยากรเพื่อดำรงชีวิต สามารถควบคุมชีวิตตลอดจนกำหนดเส้นทางชีวิตของตนโดยการรู้จักการบริหารจัดการทรัพยากรที่ได้มานั้นอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคุณธรรมหรือชุดวิธีดังกล่าวจะก่อให้เกิดประสิทธิผลสำหรับผู้ปฏิบัติให้รู้จักการจัดการโภคทรัพย์ที่แสวงหามาได้อย่างถูกวิธีและสุจริต หมั่นเพียรประกอบอาชีพที่ตนประกอบอย่างสม่ำเสมอ แล้วให้รู้จักนำทรัพยากรมาลงประกอบกิจการ และยังให้รู้จักเก็บออมอย่างมีระบบ อันเป็นหลักการที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ปัจจัยที่ทำให้เกิดการตั้งตัวเป็นหลักฐาน มีฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีและมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ มีวัตถุที่พรั่งพร้อมที่อำนวยความสะดวกต่อความต้องการของร่างกาย^{๒๔} อันเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตตามหลักโภควิภาค ๔ เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันด้วยความสุข ความพึงพอใจ ซึ่งมีปัจจัย ๔ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานต่อความต้องการของชีวิต ได้แก่

^{๒๓} สัมภาษณ์นายโค๊ะ เทียงธรรม, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์นางสำเรียง เข่าฝึกแวน, ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๑. อาหาร สิ่งต่างๆ ที่นำมาเลี้ยงร่างกายประจำวัน ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ข้าว น้ำ เนื้อสัตว์ ผักและผลไม้ต่างๆ เป็นต้น แล้วแต่ผู้ใดจะนำสิ่งใดมาเลี้ยงร่างกาย ตามฐานะความเป็นอยู่ของแต่ละบุคคล เพราะร่างกายของมนุษย์จะขาดอาหารไม่ได้ ถ้าขาดอาหารก็ต้องตายในที่สุด อาหารจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดในชีวิต

๒. เครื่องนุ่งห่ม เสื้อผ้าสำหรับสวมใส่ เพื่อปกปิดร่างกายให้ดูสวยงาม ช่วยป้องกันการรบกวนของแมลงและสัตว์อื่นๆ ส่วนผ้าห่ม ผ้าที่ใช้ห่มกันหนาวในฤดูหนาว จึงมีความจำเป็นต้องมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับร่างกายภายนอก

๓. ที่อยู่อาศัย บ้านเรือน ที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยพักผ่อน หลับนอน หลบแดด หลบฝน และป้องกันอันตรายจากสัตว์น้อยใหญ่ ที่จะมารบกวนหรือทำร้ายในเวลากลางวันและกลางคืน เพราะฉะนั้น ที่อยู่อาศัยจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ

๔. ยารักษาโรค พืชที่เป็นสมุนไพรต่างๆ แล้วนำมาสกัดเป็นยารักษาโรคเพื่อนำมารักษามนุษย์ ที่เจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคต่างๆ ให้หายจากความทุกข์ทรมาน ในการป่วยของโรคนั้น ๆ เพราะฉะนั้นยารักษาโรค จึงเป็นสิ่งที่สำคัญเพราะยารักษาโรคจะทำให้อยู่รอดต่อไปได้อีก ถ้าไม่มียาโรคก็อาจตายก่อนอายุขัย ด้วยโรคต่างๆ

มีความภูมิใจ มีความเอิบอิ่มใจ เมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร สะสมขึ้นได้ด้วยกำลังของตนเอง^{๒๕}

การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยสุจริตและชอบธรรม ไม่เป็นไปเพื่อการเบียดเบียนผู้อื่น ใช้จ่ายทรัพย์ที่ตนหามาได้อย่างถูกต้องและถูกวิธี ใช้จ่ายและบริโภคทรัพย์ที่หามาได้เพื่อเลี้ยงตนเอง เลี้ยงบิดามารดา และครอบครัว รู้จักใช้ทรัพย์สินที่ตนมีให้เกิดประโยชน์แก่ชีวิตตนเองและคนอื่น คือตนเองก็ได้สุขเพราะการใช้จ่ายใช้สอยทรัพย์นั้น และเลี้ยงดูคนที่อยู่ในความรับผิดชอบให้ได้สุขจากทรัพย์สินเงินทองที่มีอยู่นั้น ตลอดจนได้ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น บำเพ็ญสิ่งที่มีคุณค่าแก่สังคมแก่เพื่อนมนุษย์ ช่วยเหลือสงเคราะห์กันด้วยทรัพย์สินนั้น

๓. อนุสนธิ์ สุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้

สุขจากความไม่เป็นหนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าการเป็นหนี้หรือการสร้างหนี้เป็นทางสร้างทุกข์ให้เกิดแก่ตน โดยพระพุทธองค์เองตรัสไว้ว่า อิน ทาน ทุกข โลกเ แปลว่า “การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก” พุทธศาสนาเห็นว่าการเป็นหนี้คนอื่นมักก่อให้เกิดความทุกข์ใจ ความกังวลใจแก่ผู้เป็นหนี้ว่า ตนมีหนี้สินติดค้างเขาอยู่ถ้าไม่ส่งเขาเขาก็จะยึดสิ่งที่จำนองจำนำไว้ หรือว่าถ้าตนไม่มีผิดผ่อนเขาอย่างไร จึงจะไม่ให้เสียน้ำใจกัน เป็นต้น และจากหลักการมองว่าการเป็นหนี้เป็นทุกข์นี้ แน่นนอนว่าหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธแย้งต่อหลักการของลัทธิทุนนิยมของชาวตะวันตก ที่สนับสนุนส่งเสริมให้คนเป็นหนี้ นัยว่าเพื่อเป็นการสร้างทุนสร้างโอกาสธุรกิจการค้าให้แก่ตน แม้ว่าพุทธศาสนาจะมีได้มองว่าการเอาดอกเบี้ยถือว่าเป็นบาป แต่พุทธศาสนาจะสนับสนุนหลักการว่า การประกอบกิจการทางเศรษฐกิจควรประกอบกิจการเพิ่มพูนไปทีละน้อยด้วยต้นทุนทางเศรษฐกิจของตน จนเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคงขึ้นตามลำดับแห่งต้นทุนทางเศรษฐกิจของตนที่ใหญ่ขึ้นเรื่อยๆ ไม่ควรคิดก้าวกระโดดแบบโลกโดยการพึ่งพาทุนคนอื่นเหตุเพราะมีความเสี่ยงสูง และอาจไม่มั่นคง บุคคลควรประกอบกิจการทาง

^{๒๕} สัมภาษณ์นายปกรณ์ ศรีละคร, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เศรษฐกิจของตนไปแบบพอเพียงเป็นดังเช่น “ตัวปลวก” ที่ค่อยๆ ก่อเพิ่มพูน “จอมปลวก” ให้ใหญ่โตขึ้นด้วยต้นทุนแห่งความสามารถของตนไปทีละน้อย ๆ จนเป็นจอมปลวกใหญ่ที่มีฐานมั่นคงไม่หักโค่นลงง่าย ๆ ด้วยแรงลมและแรงฝนนั้น^{๒๖}

ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้โดยการปฏิบัติตามหลักสมชีวิตา คือ (ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ที่เรามาได้) นั้น หมายความว่า ในการปฏิบัติตน หรือ ในการดำรงชีวิตของบุคคลเรานั้น ไม่ควรไปเสียเวลาในการใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางสุรุ่ยสุร่าย แต่กลับกันให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ไปในทางอันที่จะยังประโยชน์มาให้แก่ตนและแก่กิจการงานอาชีพของตน โดยจะต้องใช้ปัญญาในการพิจารณาถึงความจำเป็น หากเราต้องการให้มีชีวิตที่จะอยู่ในสังคมนี้แบบอย่างมีความสุข ความสบาย ก็ควรที่จะต้องฝึกฝนให้ตนเป็นคนที่เดินสายกลาง คือ ไม่มากจนเกินไป แบบพุ่มพวย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่^{๒๗} ไปก็ไม่ได้ และ ให้ปฏิบัติตามหลักธรรม ทั้ง ๔ ข้อ ที่มีประโยชน์มากมายหลายประเภทแก่ผู้ที่ประพฤติและปฏิบัติตามหลักของ “สมชีวิตา” รวมทั้งจะคอยส่งผลดีไปถึงสังคมโดยรวมได้อีกด้วย คือ

(๑) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่สามารถสร้างหลักฐานได้อย่างมั่นคงในอาชีพการงานที่ตนปฏิบัติอยู่

(๒) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีเกียรติ มีชื่อเสียง มีคนเชื่อฟัง และมีผู้คนที่นับถือ ยกย่องในสังคม

(๓) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีส่วน เสริมสร้างสัมพันธไมตรีจิตทางสังคม และคนรอบข้าง

(๔) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่มีโอกาสได้บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ทางสังคม และบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมด้วย

(๕) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดี ให้แก่บุคคลอื่นที่ได้พบเห็น และได้คบค้าสมาคมด้วย ทั้งในด้านการทำงาน และทั้งในด้านของการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี

(๖) เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามย่อมทำให้เป็นบุคคลที่ได้มีส่วนร่วมในการสร้างความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ให้แก่ชาติ บ้านเมืองทั้งทางตรง และทางอ้อม และที่สำคัญ ยังเป็นบุคคลที่ช่วยในการลดปัญหาอาชญากรรมในสังคมได้เป็นอย่างดี อีกด้วยการที่บุคคลที่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรม แล้วนั้น ส่วนมากก็หวังที่จะเอามาใช้และเอามาประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมให้มีความสุขตามฐานะ และอัตภาพ ของตนที่มีอยู่ ในเรื่อง ของการที่จะเป็นคนประหยัด ที่เป็นสิ่งที่สำคัญ และเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในสังคมอย่างเช่น ในปัจจุบันนี้ เพราะหากว่าเราอยากจะมีวิถีชีวิตที่มีความสุข อยู่ในสังคมปัจจุบันนี้ เราจะต้องฝึกฝนตนเองให้เป็นบุคคลที่รู้จักการประหยัด อดออม และใช้ทรัพย์สินเงินทองที่เรามีอยู่นั้น ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็น แก่การครองชีพครองชีวิต ของเราแบบพอเพียงแก่ฐานะและครอบครัว และจะต้องย้าเน้น อยู่เสมอว่า จะต้องพยายาม

^{๒๖} อภิวิวัฒน์ โพธิ์सान, **พุทธศาสนแนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**, (มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๗.

^{๒๗} สัมภาษณ์นายช่วย ชุนเฮงกุล, ประชาชนชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ให้ มีรายจ่ายของเรา นั้น น้อยกว่ารายได้ที่จะมีเข้ามา เพราะว่า สาเหตุหลักๆ ที่บุคคลโดยทั่ว ๆ ไป ไปมีหนี้สินพันล้านตัวมากมาย ที่ไม่สามารถที่จะแก้ได้ ส่วนหนึ่งก็มาจากการไม่รู้จัก ในเรื่อง ของการ กำหนดรายได้ และรายจ่ายของตนเอง นั้นเองเพราะส่วนมาก ของการใช้จ่ายที่เป็นปัญหาตามมา ณ ปัจจุบันนี้ คือ การที่บุคคลไม่ระมัดระวังในเรื่องของการใช้จ่ายใช้สอย ยิ่งในยุคของสังคมในปัจจุบัน นี้ ยังมีสิ่งที่จะมายั่วกิเลสให้อยากมี อยากได้ ไปเสียหมด อยากได้อะไรก็ไปซื้อ ไปรูดมา (บัตร VISA) แบบว่า เอาความสะดวก ความสบาย ในอนาคต มาใช้ในปัจจุบัน แต่ก็ต้องมาเป็นทุกข์ใจในตอนสิ้น เดือน ที่จะต้องวิ่งหาเงินไปชำระในสิ่งที่ตนเองได้ผ่อนไปแล้วนั้น บางครั้งถึงขั้นไปกู้หนี้ยืมสิน ของคนอื่นเข้ามาใช้ หนักๆ เข้า ก็ไปปล้น ไปขโมยเข้ามา นี่ก็จะทำให้เป็นภัยแก่ตนเอง และ แก่สังคมโดยรวม อันจะส่งผลกระทบไปถึง ประเทศชาติ ตามไปด้วย

ดังนั้น บุคคลผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อที่ว่า “สมชีวิตา” คือ (ถึงพร้อมด้วยการเลี้ยงชีพตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่เราหามาได้) นั้น จะต้องเป็นผู้ที่ปฏิบัติตน ให้รู้จักหลักของการพอประมาณ หรือ หลักของความพอเพียง ในการทำมาหาเลี้ยงชีพตนเอง โดยทางที่ชอบด้วยธรรม และทางที่ถูกหลักของกฎหมายบ้านเมือง กล่าวคือ การดำรงชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะ หลักของเศรษฐกิจแบบพอเพียง^{๒๘} และหลักธรรมสำหรับการครองเรือน เช่น หลักของฆราวาสธรรม ๔ ประการ คือ

- (๑) สัจจะ ให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
- (๒) ทมะ ให้เป็นผู้มีความรู้จักข่มจิตใจของตนเอง
- (๓) ขันติ ให้เป็นผู้ที่มีความอดทน และ
- (๔) จาคะ ให้เป็นผู้ที่รู้จักการเสียสละให้ปันสิ่งของ ๆ ตนแก่คนที่ควรจะให้

ที่เป็นการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบัน แบบพออยู่ พอกิน มีรายได้ที่จะมาเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ให้มีความสุข^{๒๙} มีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย ให้เป็นบุคคลที่มีความ ขยัน อดทน มีความ ประหยัด ไม่ฟุ้งเฟ้อ^{๓๐} ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่ได้ปฏิบัติตนตามนั้น มีรายได้ อันที่จะเอามาเลี้ยงชีพ เลี้ยงครอบครัว ตัวเองได้ พออยู่ พอกิน มีนิสัยที่ดี เช่น มีความขยัน มีความอดทน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การรู้จักเก็บออม เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ ก็จะคอยช่วยส่งผลมาให้ผู้ที่ได้ปฏิบัติ ตามนั้น ย่อมที่จะดำรงตน และดำเนินวิถีชีวิตของตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขแบบอย่างที่ไม่มีความทุกข์ ถึงจะมีความทุกข์ ก็สามารถที่จะลดน้อยลงไปได้มากกว่า บุคคลที่ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักธรรมในข้อของ “สมชีวิตา” นี้

นอกจากนี้การประกอบอาชีพโดยชอบธรรมแล้วนำมาเจือจุนและแบ่งปันให้กับมิตร เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งการแบ่งปันจะเป็นการเชื่อมประสานและ ประโยชน์ต่อกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดความผูกพัน ความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น และเมื่อประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น กิจการเกิดสภาพไม่คล่อง ธุรกิจหยุดชะงัก มิตรที่เราผูกไว้แน่น แหะเลก็จะคอยช่วยเหลือยามเราตกอับเนื่องจากกิตติศัพท์ชื่อเสียงเกิดจากการไม่ประกอบธุรกิจที่ ก่อให้เกิดโทษภัยอันตราย หรือสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับสังคมเป็นการขัดขวางความ

^{๒๘} สมศักดิ์ อรุณณี และคณะ, **สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๔.

^{๒๙} สัมภาษณ์นายสุพันธ์ ชัยเลิศ, ผู้นำหมู่บ้านสีขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์นางกัลยา สมบูรณ์, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เจริญรุ่งเรืองในการพัฒนาตนเองและประเทศชาติ ซึ่งเป็นผลให้นำทรัพย์ที่เราจัดสรรไว้ส่วนหนึ่งนำมาเลี้ยงดูมารดา บิดา บุตร ภรรยา ญาติใกล้ชิด คนรับใช้ พนักงาน เป็นต้น ซึ่งการบำรุงบุคคลเหล่านี้เป็นสิ่งที่ควรได้นำการยกย่องและน่านับถือ อีกประการหนึ่งการรู้จักบริหารจัดการทรัพย์สิน ทำให้ตนเองมีฐานะมั่นคง ย่อมได้รับความน่ายกย่องจากสังคม เพราะได้นำทรัพย์มาเจือจุนผู้มีพระคุณและผู้ที่เกี่ยวข้อง ทำประโยชน์แก่สังคมนานัปการ นอกจากนี้การใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัว เลี้ยงคนที่ควรบำรุงเลี้ยง หลักการนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคนในครอบครัว กล่าวคือ

๑) เลี้ยงบิดามารดา เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มีอุปการคุณต่อเรามากนัก ท่านทั้งสองคอยให้ข้าวน้ำมาตั้งแต่เยาว์วัยจนเติบโตใหญ่ ต้องเหน็ดเหนื่อย เสียสละ ซึ่งการนำทรัพย์มาเลี้ยงดูปรนนิบัติท่านเป็นบุญอันประเสริฐอีกด้วย เมื่อวิญญูชนพบเห็นการกระทำดังกล่าวนี้ย่อมสรรเสริญ และเป็นที่ยกย่องนิยมนับถือของสังคมอีกด้วย

๒) เลี้ยงบุตรและภรรยา บุตรนั้นเป็นผู้สืบสกุลและเป็นความของพ่อแม่ ถ้าหากว่าบุตรที่เราเลี้ยงดูเป็นคนดีและมีความสามารถ ก็จะทำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ และเราเองก็ได้ชื่อว่ามีส่วนผลิตและสร้างสรรค์บุตรที่มีค่าต่อสังคม และสังคมก็จะยกย่องให้เกียรติมารดาและบิดาของบุตรด้วยเช่นกัน

๓) เลี้ยงญาติใกล้ชิด เราเกิดมาต่างก็มีญาติพี่น้อง การเลี้ยงดูญาติจึงเป็นสิ่งที่สมควรอย่างยิ่ง เพราะการเลี้ยงดูญาติย่อมเป็นวิถีทางนาชีวิตของหมู่ญาติให้ก้าวหน้าไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง กล่าวคือก่อให้เกิดนิยมนับถือเคารพนับถือกันอย่างมั่นคง เกิดความสามัคคี สนิทสนมกลมเกลียวกันในหมู่ญาติ ก่อให้เกิดการอนุเคราะห์เกื้อกูลกันในกิจการงานทั้งปวงด้วยเมตตากรุณา ทำให้กิจการงานดำเนินไปอย่างสะดวกปราศจากอุปสรรค ทำให้เป็นคนกว้างขวางในสังคม มีคนยินดีต้อนรับด้วยอัธยาศัยไมตรี ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากบุคคลทั่วไปในปัจจุบัน และมีผลถึงสัมปรายภพมีการเข้าถึงสุคติ เป็นต้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า การสงเคราะห์ญาติเป็นอุดมมงคล เพราะเป็นเหตุบรรลุลุคณพิเศษทั้งหลาย อันเป็นไปในวิญญูชนมีความสรรเสริญ เป็นต้น และเป็นไปในสัมปรายภพ มีการเข้าถึงสุคติ เป็นต้น ดังภาษิตคาถาในเรื่อง นกมัยหกะ ในมังคลัตถปิณี ว่า “ส่วนนักปราชญ์ได้โศกะทั้งหลายแล้ว ย่อมสงเคราะห์พวกญาติ เพราะการสงเคราะห์นั้นเขาย่อมได้รับเกียรติ ยศชื่อเสียง เขาจากโลกนี้ไปแล้วก็บันเทิงในสวรรค์^{๓๑)}

๔. อนุวัชชสุข ความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ

ความประพฤติที่เป็นโทษคือทางแห่งความเสื่อมหรือเหตุแห่งความพินาศหรือเสียหายแห่งโภคทรัพย์หรือเศรษฐกิจ ถ้าหมกมุ่นลุ่มหลงกับสิ่งเหล่านี้แล้ว นอกจากจะหาความสุขไม่พบแล้วยังจะต้องพบกับความเสื่อมเสีย เพราะอบายมุขนั้นเป็นสิ่งที่ถมไม่เคยเต็มสักครั้งสำหรับผู้เสพหรืออยากเล็กก็เล็กไม่ได้ และยังเป็นช่องทางแห่งการเลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด มี ๖ ประการ คือ ๑) ตม้น้ำเมา ๒) เทียวกลางคืน ๓) เทียวดูการละเล่น ๔) เล่นการพนัน ๕) คบคนชั่วเป็นมิตร และ ๖) เกียจคร้านการทำงาน^{๓๒)}

มีลักษณะของความเกียจคร้านคือไม่ยอมทำงาน ทำให้มักจะมีข้ออ้างหรือสาเหตุที่จะทำให้งานไม่ต้องการงาน แต่อยากจะได้มากกว่า การงานที่ทำอยู่จึงไม่ประสบความสำเร็จ ความเกียจ

^{๓๑)} สัมภาษณ์พระสุตถนอม อภิญาโน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒)} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๗/๒๐๒.

คร้านนั้นจึงมีผลต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคม สังคมที่เห็นร่วมกันว่าอบายมุขคือความเกียจคร้านเป็นสิ่งดี ย่อมมีแนวโน้มที่จะเสื่อมและพัฒนาได้ไม่เต็มทีนัก ในสัททกสูตรได้กล่าวถึงความเกียจคร้านว่าเป็นหนึ่งในอบายมุข ๖ ว่า การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นปากทางเสื่อมแห่งโศกะทั้งหลาย และยังตรัสอธิบายโทษ (สาเหตุ) แห่งความเกียจคร้าน ๖ ประการ ไว้ดังนี้ว่า

คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการนี้ คือ

๑. มักอ้างว่า หนาวเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๒. มักอ้างว่า ร้อนเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๓. มักอ้างว่า เวลาเย็นเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๔. มักอ้างว่า เวลายังเช้าเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๕. มักอ้างว่า หิวเกินไป แล้วไม่ทำงาน
๖. มักอ้างว่า กระจายเกินไป แล้วไม่ทำงาน

เมื่อเขามากไปด้วยการอ้างเลศ ผิดเพี้ยนการงานอยู่อย่างนี้ โศกะที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็ถึงความเสื่อมสิ้นไป คหบดีบุตร การหมกมุ่นในความเกียจคร้านมีโทษ ๖ ประการนี้^{๓๓}

ในการกล่าวอ้างเหตุแห่งความเกียจคร้านดังกล่าวข้างต้น สามารถแยกเห็นว่าความเกียจคร้านนั้น มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการกระทำของบุคคลอยู่ ๓ ประการ คือ

๑. อากาศหรือสถานที่ ได้แก่ การอ้างว่า หนาวนักหรือร้อนนัก ลักษณะเช่นนี้เป็นการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับอากาศหรือสถานที่ อันเป็นสาเหตุให้เกิดความเกียจคร้าน จะพบว่ามีคนเกียจคร้านจำนวนมากที่ขอบอ้างเกี่ยวกับอากาศหรือสถานที่ที่เกื้อหนุนให้เกิดความเกียจคร้าน

๒. กาลเวลา ได้แก่ การอ้างว่า เย็นแล้วหรือยังเช้าอยู่ ลักษณะเช่นนี้เป็นการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับกาลเวลาซึ่งถือว่ามีความสำคัญมากกับชีวิตมนุษย์ เช่น คนที่นอนตื่นสายแล้วไปทำงานไม่ทันเวลา มักจะอ้างว่ายังเช้าอยู่ ขอนอนต่ออีกหน่อย เป็นต้น ทำให้เกิดความเกียจคร้านได้

๓. การบริโภคน ได้แก่ การอ้างว่า หิวนักหรือกระหายนัก ลักษณะเช่นนี้เป็นการบ่งบอกถึงความสัมพันธ์กับการบริโภคดื่มกิน อันเป็นสาเหตุทำให้เกิดข้ออ้างที่จะทำให้เกียจคร้านได้ จะพบว่าคนที่กินอิ่มเกินไป ทำให้ย่อยยาก และเกิดอาการง่วงซึม ซึ่งเป็นที่มาของความเกียจคร้าน หรือคนที่กินน้อย ก็ถือเป็นข้ออ้างให้เกียจคร้านได้เช่นกัน

ลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน ๓ ประการนี้ จะพบว่าเป็นสาเหตุของความเกียจคร้าน พุทธปรัชญามองว่า ในสัททกสูตรนี้กล่าวถึงความเกียจคร้านว่าเป็นบ่อเกิดแห่งความเสื่อมโศกทรพย์เพราะไม่ทำงาน และการกล่าวอ้างเหตุอย่างนี้มีปรากฏให้เห็นในชีวิตประจำวัน การกระทำเช่นนี้เป็นผลที่เกิดจากตัวบุคคลและปัจจัยแวดล้อมที่เกื้อกูล ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานที่ กาลเวลา และการบริโภค จึงอาจกล่าวได้ว่าผู้เกียจคร้านย่อมไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้ โศกทรพย์ไม่เกิดขึ้นและไม่สามารถจะเกิดได้ ทำให้ประสบความยากจน ไม่ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานก็เพราะความเกียจคร้าน กลายเป็นคนอ่อนแอ

ในสังคิตหมวด ๘ ได้กล่าวถึงเหตุแห่งความเกียจคร้านไว้ ๘ ประการด้วยกัน ดังสรุปความในพระสูตรได้ว่า

^{๓๓} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๓/๒๐๕.

๑. ขณะทำงาน คิดว่า เมื่อเราทำงานอยู่ ภายจักเมื่อยล้า การจะใส่ใจคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใช่ทำได้ง่าย จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร

๒. ทำงานเสร็จแล้ว คิดว่า ได้ทำงานเสร็จแล้ว ภายเมื่อยล้าแล้ว จึงนอนเสีย ไม่ปรารภ ความเพียร

๓. ขณะเดินทางไกล คิดว่า เมื่อเราเดินทาง ภายจักเมื่อยล้า การจะใส่ใจคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าทั้งหลายมิใช่ทำได้ง่าย จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร

๔. เดินทางถึงที่แล้ว คิดว่า ได้เดินทางถึงที่แล้ว ภายเมื่อยล้าแล้ว จึงนอนเสีย ไม่ปรารภ ความเพียร

๕. บริโภคน้อยไป คิดว่า ไม่ได้โภชนะอย่างต้องการ ภายนั้นเมื่อยล้าแล้ว ไม่ควรแก่การ งาน จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร

๖. บริโภคมากไป คิดว่า ได้โภชนะอย่างต้องการแล้ว ภายนั้นหนัก ไม่ควรแก่การงาน เป็นเหมือนถั่วราซมด้วยน้ำ จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร

๗. ขณะเกิดอาพาธ คิดว่า มีอาพาธเล็กๆ น้อยๆ ขึ้นแล้ว มีข้ออ้างที่จะนอนได้ จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร

๘. หายป่วยแล้ว คิดว่า เพิ่งจะหายไข้ ภายยังอ่อนแอ ไม่ควรแก่การงาน จึงนอนเสีย ไม่ปรารภความเพียร^{๓๔}

ในพระพุทธศาสนาได้ประมวลลักษณะการดำเนินชีวิตที่เสื่อมไว้ในปาวาสสูตรที่ว่าด้วยทาง แห่งความเสื่อม ซึ่งเทวดาองค์หนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าในยามราตรี แล้วทูลถามถึงทางแห่งความ เสื่อม และได้ตรัสไว้ ดังนี้

๑. ผู้รู้ดีเป็นผู้เจริญ ผู้รู้ชั่วเป็นผู้เสื่อม คนรักธรรมเป็นคนเจริญ คนเกลียดชังธรรมเป็นคน เสื่อม เป็นสิ่งที่รู้ได้ง่าย เพราะดูจากพฤติกรรมและการกระทำทั้งหลาย

๒. คนรักคนชั่ว (อัสตบุรุษ) ไม่รักคนดี (สัสตบุรุษ) เป็นคนเสื่อม คนทำตามคนชั่วไม่ทำตามคนดี

๓. คนที่ชอบนอนหลับ มักคุย ไม่ขยันหมั่นเพียรเป็นคนเกียจคร้าน เป็นคนมักโกรธ

๔. คนที่มีความสามารถมีโภคทรัพย์เพียงพอ ไม่เลี้ยงบิดามารดาตนเมื่อท่านเฒ่าชรา

๕. คนที่หลอกลวงสมณพราหมณ์ หลอกลวงแม้กระทั่งคนขอทาน

๖. คนที่มีโภคทรัพย์มากมาย แต่ชอบบริโภคสิ่งที่ดีเพียงคนเดียว

๗. คนที่ยิ่งเพราะชาติกำเนิด ยิ่งเพราะทรัพย์ และยิ่งเพราะโคตรสกุล แม้ต่อญาติของ ตนเอง

๘. คนที่ประพฤติดตนเป็นนักเลงหญิง เป็นนักเลงสุราและการพนัน ผลิตุทรัพย์ที่หาได้มา ให้พินาศเสียหายไป

๙. คนที่ไม่ยินดีภริยาของตน กลับไปยินดี (เป็นชู้) ภริยาของผู้อื่น ไม่ละเว้นหญิงแพศยา

๑๐. คนแก่มียัยหนุ่มผ่านไปแล้ว แต่งงานกับหญิงสาวอายุน้อย ๑๔-๑๕ ปี ย่อมนอนไม่ หลับเพราะความหึงหวง

^{๓๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๔/๓๔๑-๓๔๒.

๑๑. คนที่แต่งตั้งคนสุรุษสุร่าย ไม่รู้จักประมาณในการใช้จ่าย ให้เป็นผู้บริหาร (แม่บ้าน พ่อบ้าน) การงาน

๑๒. ผู้เกิดในราชสกุล แต่มีโศคน้อย ไม่มีพรรคพวก มีความมักใหญ่ แต่ต้องการราชสมบัติ^{๓๕}

ความสุขที่เกิดจากความประหลาดที่ไม่มีโทษของชาวบ้านสี่ขวาคคนที่จะมีค่าของความเป็นคนอย่างแท้จริงจะต้องเป็นคนที่มีความขยันหมั่นเพียรในการประกอบกิจการงานต่างๆ คนในปัจจุบันนี้มักจะเอียงถึงความเกียจคร้านกันได้อย่างไม่รู้สึกรู้หาญ เช่น พ่อแม่ใช้ลูกให้ไปทำงาน ลูกก็มักจะอ้างว่าขี้เกียจ ครูอาจารย์ให้การบ้านไปทำมาส่ง ลูกศิษย์ไม่ทำมาส่งก็มักจะอ้างว่าขี้เกียจ และผู้ใหญ่สอนผู้น้อยให้ทำความดี ก็ใช้เหตุผลที่ว่าขี้เกียจและหาทางลัดที่จะให้ประสบความสำเร็จมากกว่า^{๓๖} เป็นต้น คนเกียจคร้านจึงเป็นคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในชีวิต ข้อที่ควรพิจารณาให้ลึกซึ้งลงไปอีกก็คือมีคนเกียจคร้านที่มีชีวิตอยู่ด้วยการเลี้ยงชีวิตด้วยการอาศัยผู้อื่น เป็นผู้ที่ไม่ยอมทำอะไร แต่ก็สามารถมีชีวิตอยู่ได้ อาจเปรียบเทียบกับคนเช่นนี้ได้กับไม้กาฝากที่งอกขึ้นบนยอดของต้นไม้อื่น ไม่ทำประโยชน์แต่ทำลายด้วยการแย่งอาหารกิน เมื่อต้นไม้ไม่มีอาหารหรือมีไม่เพียงพอ ก็เหี่ยวแห้งตายไป ต้นกาฝากก็ตายตามไปด้วย ไม่สามารถที่จะหยั่งรากลงสู่พื้นดิน เพื่อเป็นต้นไม้มีกิ่งก้านสาขาเพื่อให้นกกินจับอาศัยหรือเป็นร่มเงาให้คนพักอาศัยในยามร้อน หรือมีแก่นใหญ่โตเพื่อคนได้อาศัยปลูกบ้านสร้างเรือนเป็นประโยชน์ฉันใด คนเกียจคร้านอาศัยคนอื่นเลี้ยงชีวิตก็ฉันนั้น ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นได้ อีกทั้งเป็นคนช่วยทำลายทั้งตนเองและผู้อื่น

ชาวบ้านสี่ขวาคทุกคนต้องอาศัยแรงงานเป็นเครื่องมือแสวงหาทรัพย์เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย ๔ มาเป็นเครื่องดำรงชีวิตให้อยู่ได้ การทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่คนเกียจคร้านส่วนมากไม่ชอบทำงาน แต่อยากจะได้จะมีอย่างเดียวและต้องการใช้ชีวิตมีความสุขสบาย ความเกียจคร้านนี้จึงต้องใส่ใจและคิดให้ถูกต้องเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ตลอดชีวิต สาเหตุอีกอย่างหนึ่งของการไม่ชอบทำงานคือความเกียจคร้านซึ่งเกิดจากความกลัว เช่น กลัวเหนื่อย กลัวร้อน กลัวหนาว กลัวจะตายเพราะเหนื่อยร้อนและหนาว เป็นต้น คนเกียจคร้านจึงไม่ยอมทำงานอะไร คอยอาศัยแรงงานคนอื่นเลี้ยงชีวิตเรื่อยไป เมื่อถึงคราวอาศัยแรงงานคนอื่นไม่ได้ ต้องทำเอง แม้ทำเองก็ทำไปด้วยความโง่เขลา เพราะถูกความจำเป็นบังคับจากการไม่มีจะกินไม่มีจะใช้ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเกียจคร้านนั่นเองเพราะธรรมชาติของคนเกียจคร้านคือไม่ชอบทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานหนัก งานเบา หรืองานประเภทใดๆ ก็ตาม ขาดความคิดรับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องกับการงาน ชอบตามใจตนเองเป็นนิสัย คิดอยากทำอะไรก็ทำ รู้สึกเบื่อขึ้นมาก็เลิก ขาดการตั้งเป้าหมายชีวิต ไม่เคยคาดหวังความสำเร็จ มีชีวิตอย่างไรปัญหาและอุปสรรค เมื่อมีคนมาชักชวนหรือแนะนำตักเตือนให้ทำงาน ก็จะอ้างเหตุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆ คนเกียจคร้านทำการงานจึงไม่มีความสุขและประสบความสำเร็จ ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้^{๓๗}

^{๓๕} พ. ส. (ไทย) ๒๕/๙๑-๑๑๕/๕๒๓-๕๒๘.

^{๓๖} สัมภาษณ์นางนวลละออง ขวหาญ,ชาวบ้านสี่ขา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๓๗} สัมภาษณ์นางเพชรา ปิ่นแก้ว, ผู้นำหมู่บ้านสี่ขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

นอกจากนี้ปัญหายาเสพติดก็มีอิทธิพลต่อเยาวชนบ้านสีखा และปัญหาการดื่มสุราและเล่นการพนันทำให้เกิดปัญหาหลักขโมย ปัญหาเงินทอง การหารายได้ การเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น กระทั่งต่อเศรษฐกิจในชุมชน ขาดความสงบสุข และปัญหาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน^{๓๘}

๓.๒ สรุป

บ้านสีखा หมู่ ๗ ตำบล ผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สีखा มาจากคำเรียก ๒ ของภาษาเขมรใช้เรียกในอดีต

คำว่าสี มาจากคำว่า สี ซึ่งแปลว่า กินหรือรับประทาน

คำว่า ขวา มาจากคำว่า ขวา แปลว่าลิง

ในอดีตบริเวณหนองกลางหมู่บ้านแห่งนี้มีสัตว์อาศัยอยู่มากมาย มีพรานชาวเขมรอกล่าสัตว์และได้นำลิงมาทำอาหารกิน ณ บริเวณแห่งนี้จึงได้เรียกว่าหนองสีखा แปลว่าหนองกินลิง ต่อมา มีชาวบ้านย้ายภูมิลำเนาจากสุรินทร์มาอาศัยอยู่บริเวณแห่งนี้ จึงเรียกว่าหนองสีखा ต่อมา มีการเรียกขานผิดเพี้ยนคำว่าหนองไม่มี เรียกว่า สีखा จนทุกวันนี้

ในอดีตการปกครองของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับบ้านสำโรง หมู่ ๒ มีเพียงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ พ่อพิมพ์ พิมพ์น้อย เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการแยกการปกครองขึ้นตั้งเป็นหมู่ ๗ มีผู้ใหญ่บ้านคือ

๑. ผู้ใหญ่ทน ดอกคำ

๒. ผู้ใหญ่ช่วย ชุนเฮงกุล

๓. ผู้ใหญ่วงศ์ ดอกคำ

และปัจจุบัน ๔ ผู้ใหญ่สุพา ชัยเลิศ

มีประชากร ๘๖๗ คน เป็นชาย ๔๓๘ คน หญิง ๔๒๙ มีจำนวนครัวเรือน ๑๗๖ ครัวเรือน

ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ของชาวบ้านสีखाด้วยความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร เช่น ขยันหมั่นเพียรในการหาเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบภาระงาน มีปัญญาในการทำงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จลง เพราะถ้าขาดซึ่งความขยัน ขาดความเพียรในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงาน และไม่ที่จะคิดประกอบอาชีพที่สุจริต มีการฝึกฝนจิตใจตนเองให้เกิดความชำนาญ และรู้จักในการที่จะใช้สติปัญญาคอยสอดส่อง ตรวจตรา หาเหตุและผลหาอุบายวิธี ที่จะนำมาสามารถจักดำเนินการให้บังเกิดผลให้ได้ดี ในการปฏิบัติตนที่จะประกอบอาชีพการงานต่างๆ นั้นจะต้องทำเพื่อที่จะเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานตามหน้าที่ของตน หรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่ไปนั่งคุย หรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการงานในหน้าที่ จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้ในบางครั้งของการทำงานนั้นอาจจะไม่ใช้การหาทรัพย์สมบัติที่จะเอามาเลี้ยงเราโดยตรงก็ตามชาวบ้านสีखามีการทำเกษตรโดยการปลูกข้าว ปลูก อ้อย ปลูกมันสำปะหลัง และปลูกพริกเพื่อนำไปขายตลาดนัดในวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ด้วยความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องเน้นการมีศีลเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับการผลิตทุกระบวนการ ในการทำงานนั้นๆ ว่ามีความบกพร่อง หรือถูกต้องหลักธรรมหรือไม่ หากมีความบกพร่องทางหลักธรรมแล้ว แม้จะเป็นงานที่ชาวโลกยอมรับนับถือกันก็ตาม แต่ในทางพระพุทธศาสนาตำหนิการกระทำแบบนั้น เน้นการได้มาของทรัพย์ว่าจะต้องมีความชอบธรรม ถูกต้อง ไม่คดโกงทุจริต

^{๓๘} สัมภาษณ์นายปกรณ์ ศรีตะกร, ชาวบ้านสีखा, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ต่อคุณภาพของการผลิต การไม่ผลิตสิ่งของที่ผิดกฎหมาย ไม่เบียดเบียน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตตนเองและผู้อื่น หรือทำให้ชีวิต จิตใจ และสังคมเสื่อมทรามตกต่ำ

ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินด้วยปัญญาคือความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้ความเข้าใจชัดเจนความรู้ความเข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรู้เช่น มีสติปัญญาในการประกอบอาชีพ รู้จักวางแผน จัดแบ่งทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ไว้เป็น ๓ ส่วน คือทรัพย์สินส่วนแรก หรือ ประมาณที่ ๒๕ % นั้น สำหรับเอามาใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ให้ใช้จ่ายสองส่วน หรือประมาณที่ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์สินที่มีอยู่นั้นได้เพิ่มพูนมากขึ้น และ (๓) ทรัพย์สินสุดท้ายหรือประมาณที่ ๒๕% เก็บเอาไว้ในคราวที่จำเป็น

ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้โดยการอาชีพโดยชอบธรรมแล้วนำมาเจือจุนและแบ่งปันให้กับมิตร เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งการแบ่งปันจะเป็นการเชื่อมประสานและเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดความผูกพัน ความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น และเมื่อประสบกับปัญหาต่างๆ เช่น กิจการเกิดสภาพไม่คล่อง ธุรกิจหยุดชะงัก มิตรที่เราผูกไว้นั้นแหละก็จะคอยช่วยเหลือยามเรตกอับ

ความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษชาวบ้านสีขวาทุกคนต้องอาศัยแรงงานเป็นเครื่องมือแสวงหาทรัพย์สินเพื่อแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย ๔ มาเป็นเครื่องดำรงชีวิตให้อยู่ได้ การทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่คนเกียจคร้านส่วนมากไม่ชอบทำงาน แต่อยากจะได้จะมีอย่างเดียวและต้องการใช้ชีวิตมีความสุขสบาย ความเกียจคร้านนี้จึงต้องใส่ใจและคิดให้ถูกต้องเพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเรื่อยๆ ตลอดชีวิต สาเหตุอีกอย่างหนึ่งของการไม่ยอมทำงานคือความเกียจคร้านซึ่งเกิดจากความกลัว เช่น กลัวเหนื่อย กลัวร้อน กลัวหนาว กลัวจะตายเพราะเหนื่อยร้อนและหนาว เป็นต้น คนเกียจคร้านจึงไม่ยอมทำงานอะไร คอยอาศัยแรงคนอื่นเลี้ยงชีวิตเรื่อยไป เมื่อถึงคราวอาศัยแรงคนอื่นไม่ได้ต้องทำเอง แม้ทำเองก็ทำไปด้วยความโง่เขลา เพราะถูกความจำเป็นบังคับจากการไม่มีจะกินไม่มีจะใช้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเกียจคร้านนั่นเองเพราะธรรมชาติของคนเกียจคร้านคือไม่ชอบทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานหนัก งานเบา หรืองานประเภทใดๆ ก็ตาม ขาดความคิดรับผิชอบหรือเกี่ยวข้องกับ การงาน ชอบตามใจตนเองเป็นนิสัย คิดอยากทำอะไรก็ทำ รู้สึกเบื่อขึ้นมาก็เลิก ขาดการตั้งเป้าหมายชีวิต ไม่เคยคาดหวังความสำเร็จ มีชีวิตอย่างไรปัญญาและอุดมการณ์ เมื่อมีคนมาชักชวนหรือแนะนำ ตักเตือนให้ทำงาน ก็จะอ้างเหตุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมต่างๆ คนเกียจคร้านทำการงานจึงไม่มีความสุขและประสบความสำเร็จ ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้ นอกจากนี้ปัญหาหาเสพติดก็มี อิทธิพลต่อเยาวชนบ้านสีขวา และปัญหาการดื่มสุราและเล่นการพนันทำให้เกิดปัญหาหลักขโมย ปัญหาเงินทอง การหารายได้ การเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น กระทบต่อเศรษฐกิจในชุมชน ขาดความสงบสุข และปัญหาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน

บทที่ ๔

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษาประเด็นแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑.๑ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการมี ทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชา

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชาโดยการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร ล้วนแล้วแต่มีหลักการที่ไม่ใช้ความรุนแรง และยึดหลักอหิงสาในการปฏิบัติจะเน้นการพึ่งตนเองที่สอดคล้องกลมกลืนระหว่าง เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ จิตใจ และสังคมวัฒนธรรม สร้างความสามารถในการจัดการและการสร้างเครือข่ายหรือพันธมิตรในการประกอบอาชีพ ตลอดจนวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของหมู่บ้านสีชา ที่ยึดหลักธรรมคำสอนเป็นกรอบปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิต เช่น การทำบุญตักบาตรเนื่องในโอกาสต่าง ๆ การสมาทานศีล^๑ ความรู้จักพอประมาณในการบริโภค ตลอดจนการไม่เบียดเบียนธรรมชาติ สรรพพืชและสรรพสัตว์ต่าง ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อการพึ่งตนเองซึ่งเป็นเป้าหมายแห่งพระพุทธศาสนา จึงถือได้ว่าหมู่บ้านสีชาดังกล่าวนี้มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามหลักธรรมคำสอนแห่งพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักคำสอนเรื่องความรู้จักพอประมาณ ซึ่งตรงกันข้ามกับการเบียดเบียนเอารัดเอาเปรียบอันเป็นสาเหตุแห่งความรุนแรง ผลที่เกิดขึ้นจึงแตกต่างจากผลของหมู่บ้านสีชาวมที่ปฏิบัติอยู่โดยหมู่บ้านสีชาส่วนใหญ่ในปัจจุบันนั่นคือแทนที่จะทำให้ระบบนิเวศและสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ถูกทำลายล้างจนเสื่อมโทรมลงทุกทีกลับทำให้เกิดการฟื้นฟูระบบนิเวศจนคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้น และรักษาความอุดมสมบูรณ์นั้นไว้ได้อย่างยั่งยืน ซึ่งการรักษาทรัพยากรธรรมชาติด้วยวิธีการเกษตรดังกล่าว ก็คือการปฏิบัติธรรมควบคู่กันไปในช่วงเวลาเดียวกันนั่นเอง ดังนั้นจึงมีกระบวนการปรับเปลี่ยนสู่เกษตรแนวพุทธ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันกับความรู้ และความสามารถในการพัฒนาความรู้ และการพึ่งตนเองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเบื้องต้นจะเป็นการพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ โดยมีการการผลิตแบบ

^๑ สัมภาษณ์นายเพา เพ็งพินิจ, ผู้นำหมู่บ้านสีชา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ใช้เอง กินเอง^๒ มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย^๓ ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม

วิธีการผลิตเป็นไปในลักษณะที่กิจกรรมในไร่นาสามารถรักษาระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่พึงปรารถนาไว้ได้ โดยเฉพาะสังคมที่หมู่บ้านสีขาหรือผู้ผลิตเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคนละเล็กละน้อย เช่น ที่ดิน^๔ และผู้ผลิตแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอาหาร ต่อกันและกัน รักษาตัวให้ครอบครัวและชุมชนอยู่รอด^๕ การผลิตจึงมีลักษณะเป็นการผลิต เพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อขายก็ได้แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่และเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่าที่จะคิดขยายกิจการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุด ให้ร่ำรวย ความเชื่อและกระบวนการคิดดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่กำหนดการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิต ใน ๓ ประการหลัก คือ

๑. การปรับโครงสร้างการผลิตให้เหมาะสม อาทิเช่น ปรับปรุงบำรุงดินให้ฟื้นความอุดมสมบูรณ์โดยใช้ปุ๋ยอินทรีย์ และปุ๋ยพืชสด ปรับแปลงนาให้มีกระตังน้ำใหญ่ขึ้น สร้างแหล่งน้ำ ในไร่นา ขุดสระหรือเจาะน้ำบาดาล และทำการล้อมรั้ว

๒. การลดหรือเลิกการใช้สารเคมีทั้งปุ๋ยเคมีและสารเคมีปราบศัตรูพืชมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์และการใช้น้ำหมักชีวภาพและสมุนไพรในการกำจัดหรือไล่ศัตรูพืช

๓. การผลิตหลากหลายและเกื้อกูลกันโดยการปลูกพืชผัก พืชก่อนและหลังนา ไม้ยืนต้น ไม้ผลบนคันนาหรือหัวไร่ปลายนา เลี้ยงสัตว์เพิ่มขึ้น

โดยสรุปหมู่บ้านสีขาแนวพุทธมีลักษณะเป็นผู้ผลิตอิสระและเป็นการประกอบสัมมาอาชีพจึงได้ปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตใน ๓ ประการหลัก คือ (๑) ปรับโครงสร้างการผลิต (๒) การลดหรือเลิกการใช้สารเคมี และ (๓) การผลิตหลากหลายและเกื้อกูลกัน

ลักษณะทางกายภาพของแต่ละพื้นที่โดยเฉพาะอย่างยิ่งบ้านสีขาที่มีการคิดค้นและดัดแปลงภูมิปัญญาจัดการน้ำ เพื่อใช้ประโยชน์ในแต่ละระบบนิเวศต่าง ๆ ได้แก่ ระบบนิเวศภู ระบบนิเวศโนนหรือเชิงเขา ระบบนิเวศดอนหรือโคก เป็นต้น ซึ่งเมื่อประกอบกับการที่คนไทยบริโภคข้าวเป็นอาหารหลัก ซึ่งทำให้รูปแบบการทำการเกษตรในแนวพุทธทั้ง ๕ รูปแบบมีจุดเด่นของแต่ละรูปแบบดังนี้

๑. รูปแบบนา (ข้าว + ไม้ยืนต้น + ไม้ล้มลุก + วัวควายเปิดไถ่ + ปลาเลี้ยงและปลาธรรมชาติ) เป็นรูปแบบที่มีการเพาะปลูกตั้งแต่การปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก สมุนไพร ปลูกหญ้าสำหรับเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชก่อนและหลังนาในแปลงนานอกฤดูทำนา เช่น ถั่วลิสง ข้าวโพด เป็นต้น ส่วนการเลี้ยงสัตว์จะใช้ฟางข้าว และใช้พื้นที่บนคันนา และหัวไร่ปลายนาเลี้ยงวัวควาย ในฤดูฝนส่วนในฤดูอื่นจะเลี้ยงวัวควายตามทุ่งนา เลี้ยงเปิดไถ่พื้นบ้าน ขุดสระเลี้ยงปลา และขุดสระดักปลาธรรมชาติ ปลูกผักเพื่อการบริโภคในครัวเรือน หรือปลูกผักตามขอบบ่อเพื่อขายเป็นรายได้เสริมประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งรายที่มีแหล่งน้ำเพียงพอ

^๒ สัมภาษณ์นายพิระพล ศรีตะกร, ผู้นำหมู่บ้านสีขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์นายสุพา ชัยเลิศ, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

^๔ สัมภาษณ์นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์, ประชาชนชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์นางกัลยา สมบูรณ์, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

หมู่บ้านสีวารูปแบบนี้ โดยทั่วไปจะมีความเหมาะสมกับระบบนิเวศพื้นที่ทุ่งราบ (ทุ่งนา) ซึ่งเป็นลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่ในภาคอีสาน ที่มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบและมีความลาดชันน้อย มีลำห้วยขนาดเล็กไหลผ่านและมีพื้นที่ป่าผสมอยู่ประปราย พื้นที่ทุ่งจึงกลายเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว เลี้ยงสัตว์ และเป็นที่ตั้งถิ่นฐานของผู้คนจำนวนมาก^๖

๒. รูปแบบนาและป่า (ข้าว + ป่า + ไม้ยืนต้น + ไม้ล้มลุก + วัวควายเปิดไถ่ + ปลาเลี้ยง และปลาธรรมชาติ) มีรูปแบบนาเช่นกัน ป่าที่ปลูก เช่น สะเดา ยางนา ประดู่ เป็นต้น ปลูกไม้ยืนต้น ไม้ล้มลุก โดยอาศัยร่มเงาจากไม้ป่า เช่นปลูกผักหวานผสมผสานและอาศัยร่มเงาจากต้นสะเดา เป็นต้น ทำให้สามารถเก็บผักหวานเป็นอาหารและขายเป็นรายได้เสริมให้กับครอบครัวได้อีกทางหนึ่งด้วย

หมู่บ้านสีวาโดยทั่วไปจะมีความเหมาะสมสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าไม้ประเภทไม้เต็งรัง ลำห้วยมีขนาดเล็ก บริเวณนี้เป็นที่ตั้งหมู่บ้านและเป็นพื้นที่ทำนาของชาวบ้าน

๓. รูปแบบนาไร่และวัวควาย (ข้าว + พืชไร่ + วัวควาย + พืชอาหารสัตว์ + ไม้ยืนต้น + ไม้ล้มลุก + ปลาเลี้ยง) เป็นรูปแบบที่พื้นที่มีลักษณะเป็นที่ดอนหรือโคกที่ใช้เลี้ยงสัตว์ ปลูกพืชอาหาร สัตว์ ทำไร่ เช่น มันสำปะหลัง และทำนาในที่ลุ่ม ขุดสระเลี้ยงปลา ปลูกผักและสมุนไพรเพื่อบริ โภค ในครัวเรือนและใช้ในการเกษตร ปลูกไม้ผลบนคันนา เป็นต้น

โดยทั่วไปจะมีความเหมาะสมกับระบบนิเวศดอนหรือโคก(ลอนคลื่น) ส่วนใหญ่จะเป็นที่ตั้ง ของชุมชน เพราะสภาพที่เนิน ปลอดภัยจากน้ำท่วม ชาวบ้านใช้ประโยชน์ ในการทำข้าวไร่ ทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และป่าห้วยไร่ปลายนา ป่าสาธารณะของหมู่บ้าน^๗

๔. รูปแบบนาไร่วัวควายนั่นสวนผัก (สวนผัก + ข้าว + พืชไร่ + วัวควาย + พืชอาหาร สัตว์ + ไม้ยืนต้น + ไม้ล้มลุก + ปลาเลี้ยง) มีกิจกรรมเช่นเดียวกับรูปแบบนาไร่และวัวควาย แต่มีสวน ผักเป็นงานหลักที่เพิ่มเติมเข้ามา รูปแบบสวนผักจะทำการขายเป็นรายได้ตรง เพราะพื้นที่ที่ เหมาะกับการทำสวนผัก เนื่องจากพื้นที่อยู่ติดกับแหล่งน้ำ

รูปแบบนี้โดยทั่วไปจะมีความเหมาะสม กับระบบนิเวศพื้นที่ทาม (ที่ราบลุ่ม) หรือพื้นที่ ราบลุ่มน้ำท่วมถึง จึงทำให้พื้นที่ที่มีความอุดม สมบูรณ์มาก

๕. รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย (วัวควาย + พืชอาหารสัตว์ + ข้าว + พืชไร่ + ไม้ยืนต้น + ไม้ล้มลุก + ปลาเลี้ยง) มีกิจกรรมเช่นเดียวกับรูปแบบนาไร่และวัวควาย แต่มีสัตว์เลี้ยง เช่น วัว ควาย เป็นงานหลักที่เพิ่มเติมเข้ามา เพราะมีพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การเลี้ยงสัตว์ และอาจเห็นว่าสัตว์เลี้ยงเป็นที่ ต้องการของตลาด สามารถกำหนดราคาขายได้เอง

พื้นที่ต้นน้ำมีลักษณะภูเขาสลับซับซ้อน มีระบบนิเวศย่อย เช่น พื้นที่หุบเขา โหล่น แป ตาด ดง ควน น้ำผุด และลำห้วยเล็กเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากทำให้ในอดีตชุมชนเข้าไป ตั้งถิ่นฐานทำมาหากิน^๘

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่ารูปแบบของกิจกรรมทางการเกษตรในไร่นาแต่ละรูปแบบจะมี ลักษณะที่แตกต่างกัน เนื่องจากแต่ละรูปแบบย่อมมีเงื่อนไขหรือทรัพยากรทางกายภาพ ชีวภาพ บุคคลที่แตกต่างกัน หมู่บ้านสีวาแต่ละครอบครัวอาจใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อ

^๖ สัมภาษณ์นายพีระพล ศรีตะกร, ผู้นำหมู่บ้านสีวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์นายมีทรัพย์ สมบูรณ์, ผู้นำหมู่บ้านสีวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์นายบุญดุษฎี วิจิตรศักดิ์, ปราชญ์ชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

วัตถุดิบที่แตกต่างกันหลายอย่างเช่น ผลิตเป็นอาหาร เส้นใย เสื้อผ้า และผลิตภัณฑ์ อื่น ๆ รวมทั้งยาสมุนไพร เพื่อช่วยให้หมู่บ้านสีขวามีรายได้มากขึ้น ลดความเสี่ยง และสามารถดำเนินกิจกรรมในไร่นาได้อย่างต่อเนื่องต่อไป ดังนั้น ในทางปฏิบัติครอบครัวหมู่บ้านสีขวามักไม่ได้อาศัยการทำการเกษตรเลี้ยงชีพอย่างเดียว แต่ยังมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่สร้างรายได้ ให้กับครอบครัวของหมู่บ้านสีขวาด้วยจึงสามารถปรับเปลี่ยนสัดส่วนองค์ประกอบของรูปแบบหมู่บ้านสีขวารวมได้ตามความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ในแต่ละราย

โดยสรุป แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสีขวาแบบยั่งยืนสู่ชุมชนเกษตรวิถีพุทธ ทำให้รูปแบบการเกษตรแนวพุทธสามารถจำแนกได้เป็น ๕ รูปแบบคือ (๑) รูปแบบนา (๒) รูปแบบนาและป่า (๓) รูปแบบนาไร่และวัวควาย (๔) รูปแบบนาไร่วัวควายนั่นสวนผัก และ(๕) รูปแบบนาไร่เน้นวัวควาย ทั้งนี้ ความสำเร็จของหมู่บ้านสีขวาแนวพุทธ จะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางนิเวศ ตลอดจนรูปแบบในการผลิตรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งใน ๕ รูปแบบ หรือผสมผสานกันตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคลในแต่ละสภาพพื้นที่ และเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของหมู่บ้านสีขวาแต่ละราย

การรักษาความสมดุลกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ในการทำการเกษตรที่ต้องรักษาสมดุลกับธรรมชาติ เป็นการทำการเกษตรโดยหลักการนิเวศเกษตร ซึ่งในการประกอบอาชีพหมู่บ้านสีขวาอาจจะมีพื้นฐานความต้องการที่แตกต่างกัน แต่โดยรวมจะมีฐานความคิดร่วมกัน อาทิเช่น ประสิทธิภาพในการผลิต ความมั่นคงในการผลิต ความต่อเนื่อง และความกลมกลืนทางสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข โอกาส และข้อจำกัด ในท้องถิ่นหมู่บ้านสีขวาจึงต้องมีการปรับตัวเองตลอดเวลาเพื่อให้กิจกรรมทางการเกษตรเข้ากับสภาพแวดล้อมหรือนิเวศเกษตรได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืน โดยกิจกรรมในการรักษาความสมดุลกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในการทำการหมู่บ้านสีขวารวมแบบยั่งยืนทั้ง ๔ รูปแบบ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติต่อธรรมชาติต่าง ๆ ได้แก่ ดิน น้ำ ตลอดจนความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในไร่นาด้วยเช่นเดียวกัน ดังนี้

๑. การปรับปรุงบำรุงดิน ให้มีความอุดมสมบูรณ์เพื่อให้พืชสามารถเจริญเติบโต และมีความแข็งแรง โดยการเน้นการจัดการอินทรีย์วัตถุในดินและการส่งเสริมสิ่งมีชีวิตในดิน เช่น การใส่อินทรีย์วัตถุให้กับดินโดยตรงซึ่งอาจใส่บนผิวดินเพื่อคลุมดิน หรือคลุกกับดินก็ได้ หรือการทำปุ๋ยหมักเป็นต้น สำหรับในการเตรียมพืชที่ปลูกการไม่ไถพรวนอาจเป็นวิธีการจัดการดินที่เหมาะสมที่สุด (ปล่อยให้การไถพรวนเป็นหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตในดิน) อย่างไรก็ตาม การไม่ไถพรวนก็มีข้อจำกัดที่ควรพิจารณาความเหมาะสมให้สอดคล้องกับสภาพของไร่นาและพืช ที่ปลูก^๔

สำหรับในทางพระพุทธศาสนา สมัยนั้นชาวบ้านสำคัญว่าดินมีชีวะ การขุดดินจึงเป็นการเบียดเบียนชีวะ ดังปรากฏในมธุสรวาทวรรค ปฐวีชนนสิกขาบทว่าด้วยการขุดดิน ว่า “สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับ ณ อัคคาพเวเจตีย์ เขตเมืองอาฬวี สมัยนั้น พวกภิกษุชาวเมืองอาฬวีช่วยกันก่อสร้าง ขุดบ้าง ใช้ให้ขุดบ้างซึ่งดิน พวกชาวบ้านจึงพากันตำหนิ ประณาม โพนทะนาว่า โฉนพระสมณะเชื้อสายศากยบุตรจึงขุดบ้าง ใช้ให้ขุดบ้างซึ่งดินเล่า พระสมณะเชื้อสายศากยบุตร

^๔ สัมภาษณ์นายเพา เพ็งพิณิจ, ผู้นำหมู่บ้านสีขวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

เปียดเบียนชีวะซึ่งมีอินทรีย์”^{๑๐} ซึ่งในลำดับต่อมา พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำหนิ แล้วรับสั่งให้ ภิกษุทั้งหลายยกสิกขาบทนี้ขึ้นแสดงว่า “ภิกษุใดขุด หรือใช้ให้ขุดซึ่งดิน ต้องอาบัติปาจิตตีย์”^{๑๑}

เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นแล้วว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ห้ามไม่ให้ ภิกษุขุดดินนั้น แท้จริงแล้วนอกจากจะไม่เป็นการเปียดเบียนอินทรีย์วัตถุในดินแล้วยังเป็นการอนุรักษ์ คุณภาพความอุดมสมบูรณ์ของดินพร้อมกันไปด้วยในเวลาเดียวกัน

๒. การจัดการวงจรธาตุอาหารอย่างเหมาะสม เนื่องจากธาตุอาหารจะมีความสัมพันธ์กับ สภาพของดิน สิ่งมีชีวิตในดิน และการจัดการอินทรีย์วัตถุ ดังนั้น จึงจำเป็นต้อง ให้ความสำคัญกับ การเสริมธาตุอาหารที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของพืช โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไร่นาจะมีความยั่งยืนได้ ก็ต่อเมื่อปริมาณธาตุอาหารที่ดินเสียไปมีปริมาณน้อยกว่าหรือเท่ากับปริมาณธาตุอาหารที่ดินได้รับ หรืออีกในหนึ่งคือต้องมีสมดุลของการหมุนเวียนของธาตุอาหาร ซึ่งอาจทำได้โดยการใส่อินทรีย์วัตถุให้กับ ดิน การนำเศษซากอินทรีย์วัตถุมาหมุนเวียนใช้หรือการเพิ่มปริมาณและประสิทธิภาพในการตรึง ไนโตรเจน จากอากาศเพื่อช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ ของผืนดินนั้นไว้^{๑๒}

ในทางพระพุทธศาสนานอกจากการขุดดิน หรือเผาดินจะมีความผิดแล้ว ภิกษุสำคัญว่า เป็นดิน ขุดหรือใช้ให้ขุด ทำลายหรือใช้ให้ทำลาย เเผาหรือใช้ให้เผาต้องอาบัติปาจิตตีย์ ดังปรากฏใน พระวินัยปิฎก มุสาวาทวรรค ปฐมวชิณสิกขาบท^{๑๓} ซึ่งในการจัดการดินที่เหมาะสมวิธีการหนึ่งที่มี ความสำเร็จต่อความอุดมสมบูรณ์ของดินคือ การไม่เผาซากพืชในพื้นที่ไร่นาเนื่องจากจะเป็นการ ทำลายไส้เดือนตลอดจนอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในดิน

๓. การจัดการน้ำ เนื่องจากพืชและสัตว์แต่ละชนิดต้องการน้ำ ความชื้น อุณหภูมิ และแสง สว่างที่แตกต่างกัน โดยการจัดการภูมิอากาศย่อย ด้วยการปลูกไม้ยืนต้นเพื่อลดอุณหภูมิความร้อน ลดแรงปะทะจากลม ลดการระเหยน้ำ ตลอดจนลดพื้นที่ผิวดินที่รับแสงอาทิตย์โดยตรง นอกจากนี้ การใช้อินทรีย์วัตถุคลุมดินสำหรับแปลงที่เพิ่งปลูกใหม่ หรือปลูกพืชคลุมดินเพื่อลดรังสี และความร้อน ช่วยรักษาความชื้นและควบคุมการชะล้างพังทลายของดิน การไหลของน้ำและลมอาจมีผลต่อการชะ ล้างพังทลายของหน้าดิน ซึ่งจะมีผลต่อการสูญเสียการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญใน การเกษตร

ในทางพระพุทธศาสนา พระผู้มีพระภาคได้กำหนดข้อที่ควรสำเหนียกว่าด้วยวิธีการ วางกิริยาทางกายและวาจาที่เหมาะสม ซึ่งเป็นการอนุรักษ์น้ำหรือแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ ในการใช้ใ นการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านและภิกษุสงฆ์ ดังปรากฏในเสขยิกัณฑ์ ปาฐกาวรรคสิกขาบทที่ ๖ ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่เฝ้าล้าบাত্রที่มีเมถุนข้าวในละแวกบ้าน”^{๑๔} และสิกขาบทที่ ๑๕ ว่า “พึงทำความสำเหนียกว่า เราจักไม่ถ้อยอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลาย ลงในน้ำ”^{๑๕}

^{๑๐} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๘๔ / ๒๗๓.

^{๑๑} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๘๕ / ๒๗๔.

^{๑๒} สัมภาษณ์นายอำนวย คีตฤกษ์, ชาวบ้านสีชะ, วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๓} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๘๗ / ๒๗๕.

^{๑๔} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๖๓๒ / ๗๑๐.

^{๑๕} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๖๕๓ / ๗๓๓.

๔. การส่งเสริมการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตในไร่นา โดยการเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม การปลูกพืชมากกว่าหนึ่งชนิดในที่ดินแปลงหนึ่งไม่ว่าจะปลูกพร้อมกันหรือปลูกชนิดหนึ่งหลังจากอีกชนิดหนึ่งรวมเรียกว่า “การปลูกพืชแบบหลากหลาย” (multiple cropping) กรณีที่มีการจัดการแบบเดียวกันประสิทธิภาพของการปลูกพืชหลากหลายอาจสูงกว่าการปลูกพืชเชิงเดี่ยว เพราะว่าพืชมีการเจริญเติบโตที่ดีกว่าผลผลิตสูญเสียจากโรค แมลง และวัชพืชน้อยกว่า และมีการใช้ประโยชน์จากน้ำ แสงแดด และธาตุอาหารอย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า การผสมผสานด้วยการเลี้ยงสัตว์ การเลี้ยงปลาและสัตว์น้ำอื่น เป็นการเพิ่มความมั่นคง ในการยังชีพโดยการเพิ่มความหลากหลายของแหล่งอาหารสำหรับครอบครัว ลดกระจายความเสี่ยงในการผลิต และเมื่อมีการหมุนเวียนธาตุอาหารอย่างครบวงจรมากขึ้นโดยการการเลี้ยงปลา เลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นไม้ ผักและพืชไร่ร่วมกันในไร่นา จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของดินให้สูงสุด เศษของเหลือหรือผลพลอยได้จากการใช้ทรัพยากรหนึ่งจะถูกเป็นปัจจัยในการผลิตของการผลิตอื่น ซึ่งทำให้เศษซากจากการเกษตรทั้งหมดถูกนำไปใช้ประโยชน์เพื่อการผลิต อย่างมีประสิทธิภาพ

พุทธศาสนาถือว่าต้นไม้มีชีวิต มีอินทรีย์หนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงอนุโลมตามสมมุติชาวโลกจึงทรงบัญญัติสิกขาบทปรับอาบัติปาจิตตีย์แก่ภิกษุผู้ทำให้ภูตคามหรือต้นไม้ตายดังปรากฏในกฎคามสิกขาบทว่า “ภิกษุต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะพราภูกตคาม”^{๑๖}

สำหรับสังคมไทย มีความคิดความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศดังจะเห็นได้ จากวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นกับป่า และแม่น้ำ ที่ดำเนินควบคู่กันไปด้วยความผูกพันและเอื้ออำนวยต่อกันมาช้านาน การดำเนินชีวิตของคนในสังคมในการดำรงอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยกันอันเป็นพื้นฐานของสังคมวัฒนธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ในเรื่องของป่าบนพื้นฐานความเชื่อ เช่น ความเชื่อเรื่องดอนปู่ตาได้ก่อให้เกิดประเพณีการใช้ป่าอย่างอ่อนน้อมยำเกรง ในบุญคุณและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในป่า สายน้ำ และป่าไม้ที่รวมกันเป็นระบบนิเวศของชุมชนและเป็นหนึ่งเดียวกับวิถีชีวิต เมื่อเป็นเช่นนี้ การเกษตรแนวพุทธจึงเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์ออกแบบขึ้นมาจากระบบนิเวศตามธรรมชาติ ความยั่งยืนของระบบจึงมีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กับความสัมพันธ์ของธรรมชาติ ซึ่งในทางพุทธศาสนาถือว่าความจริงของธรรมชาติ ก็คือ ไตรลักษณ์หรือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การเข้าใจให้ถึงไตรลักษณ์จะทำให้คนหลุดพ้น จากการยึดมั่นในตัวตน หรือธรรมชาติที่ใหญ่ที่สุดคือความว่างหรือสูนฺยตา การเข้าใจให้ถึงไตรลักษณ์หรือความว่างก็เป็นการพัฒนาจิตวิญญาณถึงขั้นสูงสุดนั่นเอง

โดยสรุปแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสีขวาโดยการทำเกษตรแนวพุทธโดยยึดหลักธรรมคำสอนในเรื่องความรู้จักพอประมาณซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นได้เองลอย ๆ หากแต่เกิดขึ้นโดยมีสัมพันธ์เกี่ยวข้องเชื่อมโยงเป็นเหตุปัจจัยซึ่งกันและกันกับความรู้ ความสามารถในการพัฒนาความรู้ และการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ ต้องมีการปรับตัวเองตลอดเวลา เพื่อให้กิจกรรมทางการเกษตรเข้ากับสภาพแวดล้อมหรือนิเวศเกษตรได้อย่างเหมาะสมและกลมกลืนด้วยการใช้หลักธรรมคำสอนเรื่องปฐวีชณสิกขาบทประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ และการจัดการวงจรธาตุอาหารอย่างเหมาะสม คำสอนเรื่องเสขียวัตถ์ สิกขาบทที่ ๖ และ ๑๕ ประยุกต์ใช้ในการจัดการน้ำ และคำสอนเรื่อง

^{๑๖} วิ.มหา. (ไทย) ๒ / ๙๐ / ๒๗๘.

ภูตคามลิกขาบทประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการเกื้อกูลกันระหว่างสิ่งมีชีวิตในไร่นา ซึ่งการเกษตรแนวพุทธเป็นระบบนิเวศที่มนุษย์ออกแบบขึ้นมาจากระบบนิเวศตามธรรมชาติ และการเข้าถึงถึงธรรมชาติหรือไตรลักษณ์จึงเป็นการพัฒนาจิตวิญญาณขั้นสูงสุด

๔.๑.๒ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุข ด้านความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ของหมู่บ้านสีชา

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ของหมู่บ้านสีชาในการทำเกษตรแนวพุทธนั้นหมู่บ้านสีชาต้องทำงานกับของจริงกับธรรมชาติ ซึ่งต้องอาศัยทักษะและความเข้าใจอีกมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้และไม่ทำลายระบบนิเวศก็จะยากยิ่งกว่าการเกษตรที่เน้นเครื่องจักรกล และสารเคมี เนื่องจากต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ ฤดูกาล และระบบนิเวศ หรือ ธาตุต้นกำเนิดต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ธาตุ ดิน น้ำ ลม และไฟ อย่างสมดุล หมู่บ้านสีชาแนวพุทธ จึงมีวิถีชีวิตที่มีการปรับเปลี่ยนให้มีความสอดคล้องกับวิถีการผลิตใน ๕ ลักษณะ คือ

๑. วิถีชีวิตที่มีการซื้อสินค้าน้อยลง มีอาหารการกินในไร่นาของตนเองเพิ่มขึ้นทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยเพราะสารพิษ^{๑๗}

๒. วิถีชีวิตที่ขยันและใช้เวลาอยู่กับแปลงไร่นามากขึ้น มีกิจกรรมในแปลงต่อเนื่อง เกิดความขยัน เพราะรู้สึกสบายใจ และมีงานในไร่นาทำตลอดวัน^{๑๘}

๓. วิถีชีวิตที่มีความเอื้อเฟื้อต่อญาติมิตร เป็นเหมือนวิถีชีวิตดั้งเดิมที่เคยแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน มีความเอื้อเฟื้อดังเช่นอดีตที่ค่อย ๆ พ้นกลับมา ซึ่งภาพเช่นนี้ได้หายไป จากชนบทเมื่อชาวบ้านต้องซื้อกินเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อหันกลับมาปลูกกิน เลี้ยงกิน ก็ทำให้สามารถแจกจ่ายให้แก่กันได้ง่าย และยังเป็นการยืนยันถึงความมีอยู่มีกินด้วย^{๑๙}

๔. วิถีชีวิตที่มีจิตใจสงบและมีความสุขในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวได้ทำกิจกรรมในไร่นาร่วมกันมากขึ้น ได้อยู่กันพร้อมหน้า มีเวลาพูดคุยแลกเปลี่ยนกับครอบครัว ญาติ และคนในชุมชน ทำให้ครอบครัวอบอุ่น ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นและมองเห็นอนาคตของตนเอง^{๒๐}

๕. วิถีชีวิตที่มีเพื่อนมีชุมชน การมีความเชื่อและวิถีชีวิตเดียวกัน รวมถึงการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้เชื่อมร้อยเครือข่ายกับหมู่บ้านสีชาต่างถิ่น ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในอาชีพมากยิ่งขึ้น เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้เทคนิค เมล็ดพันธุ์ ผลผลิต ตลอดจนกำลังใจ^{๒๑}

โดยสรุปหมู่บ้านสีชาแนวพุทธ จะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนที่เห็นได้ชัด คือการมีวิถีชีวิตที่มีการซื้อสินค้าน้อยลง มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่กับไร่นามากขึ้น และเกิดความขยัน อดทนอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความสุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่กับต้นหมากรากไม้ รวมถึงรู้สึกมีเพื่อนมีชุมชนของตนเอง

^{๑๗} สัมภาษณ์นายสุพันธ์ เฟ่งพินิจ, ชาวบ้านสีชา, วันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์นางกัลยา สมบูรณ์, ชาวบ้านสีชา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์นางนวลละออง ขวหาญ, ชาวบ้านสีชา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๒๐} สัมภาษณ์นายสมปอง เมืองกลาง, ชาวบ้านสีชา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์นางสำเรียง เข้าผักแว่น, ชาวบ้านสีชา, วันที่ ๒๗. ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๓ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ของหมู่บ้านสีखा

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ของหมู่บ้านสีखाต้องรู้จักการพึ่งตนเองซึ่งเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคน และสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้าน ครอบคลุมเป็นธรรม เสมอภาค เน้นการพัฒนาที่ยึดคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารและพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้การที่หมู่บ้านสีखाมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ จึงสามารถเห็นได้จากความสามารถในการพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายการผลิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจอีกด้วย ดังนั้น หมู่บ้านสีखाแนวพุทธจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพนิเวศในแต่ละชุมชนท้องถิ่น^{๒๒} คือเป็นวิถีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นด้วยการทำการเกษตรแนวพุทธ^{๒๓}

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมหมู่บ้านสีखाในฐานะที่มนุษย์ใช้ดำเนินไปสู่ความสมบูรณ์ของชีวิต จึงต้องสอดคล้องกับธรรมชาติและกฎของธรรมชาติ รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างสรรพสิ่งในธรรมชาติ ซึ่งรวมเรียกว่า “ระบบนิเวศ” การที่หมู่บ้านสีखाปรับเปลี่ยนมาทำการเกษตรในแนวพุทธ โดยสรุปหมู่บ้านสีखाที่มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ สามารถสังเกตเห็นได้จากความสามารถในการพึ่งตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเอง ทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อม กับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลาและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ความสำเร็จของเกษตรแนวพุทธนั้น ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ทางนิเวศและเศรษฐกิจสังคมเฉพาะของหมู่บ้านสีखाในแต่ละรายและการผลิตที่มีข้อจำกัดที่ถูกควบคุมโดยหลักการพื้นฐานของธรรมชาติในเรื่องความแปรปรวนของปัจจัยต่าง ๆ ในการผลิต ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ถือว่า ความจริงของธรรมชาติคือไตรลักษณ์หรืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดังนั้นการเข้าใจถึงธรรมชาติในการผลิตของหมู่บ้านสีखाแนวพุทธจึงเป็นการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจด้วย โดยหมู่บ้านสีखाที่ถึงพร้อมด้วยปัญญาและประสบการณ์หมู่บ้านสีขารวมจนสามารถวิเคราะห์และค้นพบคำตอบได้ด้วยตนเอง คือหมู่บ้านสีखाแนวพุทธผู้ที่จะไม่เติบโตและขยายสร้างเครือข่ายต่อไป

^{๒๒} สัมภาษณ์พระสุตถนอม อภิญาโน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์นายสุพันธ์ ชัยเลิศ, ผู้นำหมู่บ้านสีखा, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๔ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีขวา

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีขวามีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีขวด้วยการป้องกันยาเสพติด

หมู่บ้านและชุมชนที่เข้มแข็งย่อมช่วยในการแก้ปัญหา ยาเสพติดได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมุ่งสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนด้วยการสนับสนุน การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแก้ไขปัญหาสังคมด้านต่างๆ โดยกระทรวงมหาดไทย กอ.รมน. สำนักงาน ป.ป.ส. มีบทบาทสำคัญที่จะประสานความร่วมมือกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำชุมชน และ อสม. ในการสร้างรั้วให้กับชุมชนเพื่อป้องกันภัยยาเสพติดโดยเป้าหมายมุ่งเน้นไปที่เด็กและเยาวชน ภารกิจสำคัญคือ การจัดระเบียบสังคมแบบบูรณาการ ดำเนินการขยายพื้นที่และกิจกรรมเชิงบวกแก่เยาวชนให้มากขึ้น อาทิ ลานกีฬา ลานดนตรี ลานกิจกรรมสร้างสรรค์ ฯลฯ เพื่อดึงเยาวชนออกมาให้ไกลจากยาเสพติด ภารกิจนี้ทุกกระทรวง ทบวง กรม โดยเฉพาะกระทรวงมหาดไทย กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของ มนุษย์ กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ล้วนมีบทบาทสำคัญในการสร้างรั้วส่วนนี้ รั้วโรงเรียน: การมีพฤติกรรมเสี่ยงในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นที่มาของพฤติกรรมเสี่ยง เรื่องอื่นๆ ตามมา เช่น หนีเรียน มั่วสุม ก้าวร้าว เสพยาเสพติด ฯลฯ การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมเสี่ยงของเยาวชนจึงมุ่งเน้นไปที่สถานศึกษาทุกระดับภารกิจนี้มีกระทรวงศึกษาธิการเป็นหน่วยหลักในการสำรวจและจัดทำข้อมูลและค้นหาผู้เสพ/ผู้ค้า/เยาวชนกลุ่มเสี่ยง โดยมีครูเป็นกลไกสำคัญที่จะอบรมและปลูกฝัง รวมทั้งดูแลสอดส่องพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนด้วยการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ในสถานศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนด้วยการจัดกิจกรรมสร้างสรรค์ในสถานศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนเหล่านี้ รั้วครอบครัว: ครอบครัวที่เข้มแข็งย่อมส่งผลต่อพื้นฐานความเข้มแข็งของประเทศ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์เป็นหน่วยงานหลักที่จะเข้ามาส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์พัฒนาครอบครัวในชุมชน จัดอบรมให้ความรู้ในการป้องกันยาเสพติด เพื่อทำให้ความเข้มแข็งของครอบครัวในชุมชน จัดอบรมให้ความรู้ในการป้องกันยาเสพติด เพื่อทำให้ความเข้มแข็งของครอบครัวกลับคืนมาเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความพร้อมในการดูแลสมาชิกในครอบครัวอย่างแท้จริง^{๒๔}

เพราะเหตุที่ยาเสพติดทั้งหลายสามารถก่อให้เกิดโทษต่อร่างกายและจิตใจของผู้เสพบางชนิดอาจก่อให้เกิดอันตรายถึงชีวิตหากเสพไม่ถูกวิธี เช่น เสพยาเกินขนาด ฉีดสารละลายที่มีฟองอากาศเข้าเส้น ฯลฯ อีกทั้งผู้เสพติดอาจนำความเดือดร้อนมาสู่ครอบครัว สังคม และประเทศชาติ ดังนั้นควรห่างไกลจากยาเสพติด ในการนี้มีวิธีที่พึงปฏิบัติเพื่อป้องกันตนเองและผู้อื่นไม่ให้ตกเป็นทาสของยาเสพติดต่างๆ ได้ดังนี้

๑) ไม่ใช้ยารักษาตนเองจนพรวดพราด รวมทั้งไม่ใช้ยาชนิดหนึ่งชนิดใดติดต่อกันเป็นระยะเวลานานๆ โดยไม่ได้รับคำแนะนำจากแพทย์หรือเภสัชกร ทั้งนี้เพราะยาบางชนิดเสพติดได้หากใช้ผิดหลักการแพทย์ เช่น ยาแก้ปวด แก้อ้อ ฯลฯ

^{๒๔} สัมภาษณ์นายสุพันธ์ ชัยเลิศ, ผู้นำหมู่บ้านสีขวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๒) ไม่ทดลองชิมหรือเสพ เพราะยาบางชนิด เช่น เฮโรอีน แม้ลองเสพไม่กี่ครั้งก็อาจทำให้ติดได้

๓) ไม่เชื่อคำยั่วยุ ที่ว่ายาเสพติดช่วยให้คลายทุกข์หรือก่อให้เกิดความสนุกแบบต่าง ๆ ซึ่งผลดังกล่าวอาจเกิดขึ้นชั่วขณะที่ยาออกฤทธิ์ หรือขณะลองเสพใหม่ๆ แต่ภายหลังการติดยาเสพติดแล้วจะเพิ่มความทุกข์ทรมานมากขึ้นโดยเฉพาะเวลาเกิดอาการขาดยา

๔) ศึกษาให้เข้าใจและพร้อมทั้งชี้แจงให้ผู้อื่นเข้าใจ และมีความรู้เรื่องในแง่มุมต่างๆ ทั้งนี้เพราะเคยปรากฏว่า ผู้เสพติดหลายรายไม่มีความรู้ด้านนี้มาก่อน หรือมีความรู้เกี่ยวกับโทษอันตรายแต่ไม่รู้ว่ายาเสพติดต่างๆ จะแฝงมาในรูปแบบใด มีวิธีสังเกตอย่างไรหรือมีชื่ออื่นที่เรียกกันอย่างไร จึงได้ใช้หรือถูกหลอกให้ใช้ยาเสพติดโดยรู้เท่าถึงการณ์ เช่น ไม่รู้ว่าเฮโรอีนที่อัดใส่ บุหรี่เมื่อจุดสูบแล้วจะทำให้ไข้ได้สัปดาห์ ไม่รู้ว่าผงขาวหรือโอระเหยเป็นชื่อของเฮโรอีนด้วย

๕) ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี โดยเฉพาะผู้มีเยาวชนอยู่ในความปกครอง ทั้งนี้เพราะเยาวชนที่ติดยาจำนวนไม่น้อย มีสาเหตุจากการกระทำของผู้ปกครอง เช่น พ่อแม่ไม่มีเวลาให้ลูกเพื่อให้คำปรึกษาผู้ใหญ่ที่บ้านติดยาเสพติด (เหล้า บุหรี่ ฯลฯ) ด้วย

๖) ทำงาน เล่นกีฬา หรือกิจกรรมนันทนาการต่างๆ ที่น่าสนใจรวมทั้งสอดส่องดูแลคนในบ้านในปกครองโดยเฉพาะเด็ก ให้ทำสิ่งดังกล่าวเพื่อจะได้เพลิดเพลินหรือสนุกสนานในเรื่องต่างๆ ที่ทำ แทนการไปสนใจยาเสพติด

๗) เมื่อมีปัญหาใดๆ ถ้าคิดว่าไม่สามารถแก้ไขเองได้ ควรปรึกษาผู้ใกล้ชิดที่เป็นคนดีหรือพึ่งบริการของสังคมสงเคราะห์ เช่น หน่วยสังคมสงเคราะห์ที่อยู่ตามโรงพยาบาลต่างๆ สภาสังคมสงเคราะห์ฯลฯ หรือใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ เพื่อช่วยแก้ปัญหาแทนที่จะพึ่งยาเสพติด

๘) ไม่รับของคนแปลกหน้าหิบบินให้ เพราะในนั้นอาจจะมียาเสพติดชนิดร้ายแรงปนมาในการนี้ยังอาจช่วยป้องกันการปฏิบัติการอาชญากรรมจากคนแปลกหน้าซึ่งหลอกให้กินหรือสูบของที่มีพิษอันตรายอื่นๆ เช่น ยานอนหลับ สารพิษ เป็นต้น

๙) ถ้ารู้ผู้ผลิต นำเข้า ส่งออก หรือจำหน่ายยาเสพติดควรแจ้งให้เจ้าหน้าที่ทางการที่มีหน้าที่ในการปราบปรามยาเสพติด เช่น ตำรวจ เจ้าหน้าที่ศุลกากร เจ้าหน้าที่หน่วยปราบปรามของสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (สำนักงาน ป.ป.ส.) หรือแม้กระทั่งแจ้งต่อนายอำเภอ ผู้ใหญ่บ้าน ฯลฯ เพื่อดำเนินการกวาดล้างและปราบปรามไม่ให้สิ่งเหล่านี้กระจายไปสู่ชุมชน เพราะถือว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องรับผิดชอบร่วมกันในการกำจัดบุคคลที่ทำผิดกฎหมายให้หมดไป^{๒๕}

นอกจากนี้ควรประพฤติตนอยู่ในศีลเพราะศีลจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตทั้งของตนเองและคนหมู่มากในสังคมจะได้เกื้อกูลกัน ด้วยการมีสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันที่จัดระเบียบไว้ด้วยดี การจัดระเบียบชีวิตและการอยู่ร่วมกันให้เรียบร้อย รวมทั้งตัวระเบียบนั่นเองเรียกว่าวินัย ข้อปฏิบัติต่างๆ ในการจัดสภาพชีวิตและการอยู่ร่วมกันในสังคมให้มีระเบียบ สำหรับการฝึกฝนขัดเกลาพฤติกรรมเพื่อสร้างเสริมสภาพชีวิตให้สอดคล้องเกื้อกูลต่อการปฏิบัติในแนวทางที่จะเข้าถึงจุดหมายที่ต้องการยิ่งๆ ขึ้นไป เรียกว่าวัตรทั้งหมดนี้เมื่อเรียกคลุมๆ รวมๆ แล้วก็พูดว่าศีล หมายถึง การพัฒนาความสัมพันธ์

^{๒๕} สัมภาษณ์นายพิระพล ศรีตะกร, ผู้นำหมู่บ้านสีขวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

กับสิ่งแวดล้อมทางสังคมให้เป็นไปด้วยดี เริ่มแต่ไม่ก่อการเบียดเบียน ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น แก่สังคม ประพฤติสิ่งที่ประโยชน์เกื้อกูลต่อผู้อื่นต่อสังคมมีความรับผิดชอบในหน้าที่ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความขยันหมั่นเพียร ฝึกฝนอบรมกาย วาจาของตนให้ประณีต ปราศจากโทษ ก่อคุณประโยชน์ และเป็นเครื่องสนับสนุนการฝึกอบรมจิตใจ และ ปัญญาให้ยิ่งๆ ขึ้นไปนั่นเอง^{๒๖}

๒. แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีชวาด้วยการไม่เล่นการพนัน

สาเหตุของการพนันขาดการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับบ้าน โรงเรียนไม่จัดทำข้อมูลนักเรียนที่มีพฤติกรรมเสี่ยง แหล่ง/สถานที่ที่เสี่ยงต่อการกระทำผิด บิดามารดาหรือผู้ปกครองไม่มีเวลาดูแลเอาใจใส่บุตรหลาน ขาดการให้คำปรึกษา ขาดการฝึกนิสัยการใช้จ่ายที่เหมาะสม ปล่อยปละละเลยให้ใช้อินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ ตามสบาย บิดามารดาหรือผู้ปกครองประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ไม่เหมาะสม มีแหล่งการพนันอยู่ในชุมชนใกล้ที่อยู่อาศัย อยากรู้ อยากเห็น อยากลอง ขาดความรัก ความอบอุ่น ทำให้อยู่บ้านไม่มีความสุข จึงไปคบเพื่อนที่ไม่ดี มีค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง หวังรวยด้วยการเล่นการพนัน มีความวิตกกังวล หงอยเหงา อันเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงทางจิตใจ จึงหันไปหาเพื่อน ๆ รวมกลุ่มเล่นการพนันและประพฤติดื่นๆ แนวทางการแก้ไขปัญหาผู้ปกครองประพฤติดนเป็นแบบอย่างที่ดีต่อบุตรหลาน ไม่เล่นการพนัน ให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนในการอบรมดูแลเอาใจใส่ในการอบรมเลี้ยงดู ช่วยเหลือบุตรหลานเมื่อมีปัญหา อบรม แนะนำ ชี้แจงถึงโทษของการเล่นการพนันให้บุตรหลานได้รู้และเข้าใจด้วยเหตุและผล^{๒๗}

๓. แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษของหมู่บ้านสีชวาด้วยหลักพระพุทธศาสนา

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษของหมู่บ้านสีชวาด้วยหลักพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจวิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ

๑. ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙^{๒๘}

๒. ใช้สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญู กตเวทิต์^{๒๙}

๓. ใช้การอบรมด้วยวิทยากรทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลักฆราวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔^{๓๐}

^{๒๖} สัมภาษณ์นายช่วย ชุนเฮงกุล, ประชาญชาวบ้าน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์นางกัลยา สมบูรณ์, ชาวบ้านสีชวา, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์นายเพา เพ็งพินิจ, ผู้นำหมู่บ้านสีชวา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์พระสิบ สิริภโท, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์นางนงเยาว์ ยัคฆวงศ์, ชาวบ้านสีชวา, วันที่ ๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔. ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรവാสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔^{๓๑}

๕. ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดภัยปลอดสารเสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทรใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต^{๓๒}

๖. ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔^{๓๓}

๗. ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรวาสธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔^{๓๔}

๘. การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร^{๓๕}

๙. พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ^{๓๖}

โดยที่การอบรมหรือการพัฒนาพฤติกรรมทั้ง ๔ ด้านนี้ สามารถจะนำไปใช้พัฒนาชีวิตตนเอง ในชีวิตประจำวันให้มีชีวิตอยู่อย่างไม่มีปัญหา ไม่มีทุกข์ เป็นอิสระได้ในยุคปัจจุบัน ซึ่งสามารถแสดงกระบวนการพัฒนาให้เห็นชัดเจนได้ ในการพัฒนาชีวิตคนด้วยหลักไตรสิกขา จำแนกออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

๑) ด้านพฤติกรรม

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านพฤติกรรม หรือด้านศีล พฤติกรรมสำคัญที่ควรเน้นให้เกิดการพัฒนา แบ่งออกเป็น ๕ ประการ ได้แก่

(๑.๑) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ (กายภาวนา) และการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษและก่อผลเสียหายแก่ชีวิต และทรัพย์สิน แต่ได้ผลดี ส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการฝึกอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ให้ดูเป็น ฟังเป็น และคิดเป็น

(๑.๒) การเสพ บริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์ จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจโดยมุ่งคุณค่าที่แท้จริง เพื่อให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต ไม่ถูกหลอกไปด้วยคุณค่าเทียมตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ โก่ง ที่ทำให้บริโภคมาก แต่สูญเสียคุณภาพชีวิต เรียงง่าย ๆ ว่า กินเป็น บริโภคเป็น ใช้เป็น เริ่มด้วยการกินพอดี มีพฤติกรรมในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางสังคม (ศีลภาวนา) ที่ดีและสมบูรณ์แบบ การอยู่ร่วมกันในสังคม ก็ไม่เบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือเวรภัย แต่รู้จักมีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนมนุษย์อย่างช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อย่างน้อยดำรงตนอยู่ในขอบเขตศีล ๕ และรักษากติกาสังคมกฎเกณฑ์ หรือกฎหมายระเบียบแบบแผน คือ วินัยแม่บทแห่งชุมชนหรือสังคมของตนและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เรียกว่าจรรยาบรรณต่างๆ ด้วย

^{๓๑} สัมภาษณ์นายโต๊ะ เทียงธรรม, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์นางสำเริง เข้มแก้ว, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๗. ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์นายปกรณ ศรีตะกร, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๗ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์นายสุพา ชัยเลิศ, ชาวบ้านสีขา, วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

^{๓๕} สัมภาษณ์นางเพชร ปิ่นแก้ว, ผู้นำหมู่บ้านสีขา, วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์พระสุตถนอม อภิญาโน, วันที่ ๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑.

(๑.๓) การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน ช่วยเหลือปลดเปลื้องความทุกข์ของเพื่อนมนุษย์ ให้ความสุข และส่งเสริมการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

(๑.๔) การประพุดติเกื้อกูลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ เช่น การร่วมสร้างสรรค์ รักษาเขตอุทยาน การปลูกสวน ปลูกป่า และสร้างแหล่งน้ำ เป็นต้น

(๑.๕) พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนา สัมมาอาชีวะ) โดยมีศิลปวิทยา วิชาชีพ ที่ฝึกไว้อย่างดี มีความชำนาญที่จะปฏิบัติให้ได้ผล และเป็น สัมมาชีพ ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญ ได้แก่ไม่เกินไปเพื่อความเบียดเบียน ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น หรือก่อผลเสียต่อสังคม

๒) ด้านจิตใจ

การพัฒนาด้านจิตใจถือเป็นเครื่องแก้ปัญหาวีชีวิต หรือสังคมให้เป็นไปเพื่อการสร้างสรรค์ และเกิดประโยชน์เกื้อกูลเอื้อต่อการพัฒนาชีวิตของตน ไม่ทำชีวิตให้ตกต่ำ หรือทำลายคุณค่าของความเป็นมนุษย์ หรือทำให้เสื่อมจากคุณความดี โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ

(๒.๑) การพัฒนาคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรมความดีงามต่างๆให้เกิดมีขึ้น เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูกตเวที คารวะ หิริโอตตปปะ ฯลฯ ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจองงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม

(๒.๒) การพัฒนาสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ เข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิต เช่น ฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) ระลึกรู้ได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) มั่นคง แน่วแน่ ไสสยงอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาท เป็นต้น ที่ทำให้ก้าวหน้านั่นคงในพฤติกรรมที่ดีงาม พร้อมทั้งจะใช้ปัญญาสภาพจิตที่ปราศจากความขุ่นมัว เศร้าหมอง รำรอน เป็นต้น มีความสดชื่น เิบอ้อม ร่าเริง เบิกบาน ผ่อนคลาย ผ่องใส เป็นสุข ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพกาย และทำให้พฤติกรรมที่ดีงาม มีความมั่นคง สอดคล้องกลมกลืน

๓) ด้านปัญญา

การพัฒนาด้านปัญญา ควรมีกระบวนการพัฒนา ๗ ประการ ดังนี้

(๓.๑) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สัดับรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียน และรับการถ่ายทอดศิลปวิทยา ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ

(๓.๒) การพัฒนาการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน หรือเอนเอียง ด้วยความชอบชัง หรืออคติทั้งหลาย

(๓.๓) การพัฒนาการคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ ด้วยการใช้ปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ถูกกิเลส เช่น ความอยากได้ผลประโยชน์ และความเกียตชัง เป็นต้น ครอบงำ

(๓.๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น เช่น รู้จักวิเคราะห์ แยกแยะ สืบสาวเหตุปัจจัย เป็นต้น

(๓.๕) การรู้จักคิด จัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย

(๓.๖) การพัฒนาความสามารถในการแสวงหา เลือกคัด จัดประมวลความรู้ คิดให้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความรู้แจ้งแห่งความจริงของโลก และชีวิต

(๓.๗) การรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้ หลุดพ้นจากความยึดติด ถ้อยมั่นในสิ่งทั้งหลาย จิตไม่ถูกบีบคั้นครอบงำกระทบกระทั่ง ด้วยความผันผวน ประวนแปร ของสิ่งต่าง ๆ หลุดพ้นเป็นอิสระอยู่เหนือกระแสโลก สว่างโล่งโปร่งใสไร้พรมแดน ทำให้ปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลาย และดำเนินชีวิตด้วยปัญญาอย่างแท้จริง^{๓๗}

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักไตรสิกขามี ๔ กระบวนการคือ **๑) การพัฒนาพฤติกรรม** หรือด้านศีล โดยพฤติกรรมสำคัญที่ควรเน้นให้เกิดการพัฒนา คือ (๑) พฤติกรรมในความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายหรือวัตถุ และการใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในการรับรู้ โดยไม่เกิดโทษและก่อผลเสียหายแก่ชีวิตและทรัพย์สิน (๒) การเสพบริโภคปัจจัย ๔ และการใช้ประโยชน์ จากวัตถุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยปัญญาที่รู้เข้าใจมุ่งคุณค่าที่แท้จริงให้ได้คุณภาพชีวิต ส่งเสริมการพัฒนาชีวิต (๓) การให้ การเผื่อแผ่แบ่งปัน (๔) การประพฤติก่อกุศลแก่ชีวิตอื่นๆ ทั้งสัตว์ มนุษย์และพืชพรรณ และ (๕) พฤติกรรมในด้านอาชีวะ คือ การทำมาหาเลี้ยงชีพ (ศีลภาวนาสัมมาอาชีวะ) เป็นสัมมาชีพ **๒) การพัฒนาด้านจิตใจ** เป็นเครื่องแก้ปัญหาชีวิต หรือสังคม แบ่งออกเป็น ๒ ประการคือ (๑) การพัฒนาคุณภาพจิต ได้แก่ คุณธรรม ความดีงามต่างๆ ให้เกิดมีขึ้น เช่น เมตตา กรุณา กตัญญูทศเวที คารวะ หิริโอตตปัสสะ เป็นต้น ซึ่งหล่อเลี้ยงจิตใจองงาม และเป็นพื้นฐานของพฤติกรรมที่ดีงาม (๒) การพัฒนาสมรรถภาพจิต ได้แก่ ความสามารถ ความเข้มแข็ง มั่นคง มีประสิทธิภาพของจิต เช่น ฉันทะ (ความใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ทำ) ความเพียร (วิริยะ) ความขยัน (อุตสาหะ) ความอดทน (ขันติ) การระลึกรู้ได้ทัน ตื่นตัว ควบคุมตนได้ (สติ) มั่นคง แน่วแน่ ไสสยบอยู่ตัวของจิต (สมาธิ) มีความไม่ประมาท เป็นต้น **๓) ด้านปัญญา** มีกระบวนการพัฒนา ๗ ประการ คือ (๑) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สดับตรับฟังหรือศึกษาเล่าเรียน และรับถ่ายทอดศิลปวิทยา ตลอดจนข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพ (๒) การพัฒนาการรับรู้ประสบการณ์และเรียนรู้สิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง (๓) การพัฒนาการคิดพิจารณาวินิจฉัยอย่างมีวิจารณ์ญาณ (๔) การรู้จักมอง รู้จักคิด ที่จะให้เข้าถึงความจริง และได้คุณประโยชน์ มีโยนิโสมนสิการ อย่างที่เรียกว่า มองเป็น คิดเป็น (๕) การรู้จักคิดจัดการ ดำเนินการ ทำกิจให้สำเร็จ ฉลาดในวิธีการที่จะนำไปสู่จุดหมาย (๖) การพัฒนาความสามารถในการแสวงหา เลือกคัดจัดประมวลความรู้ ความคิดให้ชัดเจน และสามารถนำความรู้ที่มีอยู่มาเชื่อมโยงสร้างเป็นความรู้ความคิดใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความรู้แจ้งความจริงของโลก และชีวิต (๗) การรู้เท่าทันธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ที่ทำให้วางใจถูกต้องต่อทุกสิ่งทุกอย่าง สามารถแก้ปัญหาชีวิต จัดความทุกข์ในจิตใจของตนได้

^{๓๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) , การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน , (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐) , หน้า ๑๒๐-๑๒๔.

ผลของการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยหลักไตรสิกขา

การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยการฝึกฝนอบรมตนเองครบทั้ง ๓ ด้าน ดังกล่าวแล้วข้างต้น ก็ถือว่าเป็นผู้มีการศึกษาและพัฒนาแล้ว (ภาวितะ)^{๓๘} บุคคลผู้ผ่านการฝึกฝนอบรมด้วยไตรสิกขามาแล้ว ย่อมรู้จักหลักในการปฏิบัติตนทั้ง ๔ ด้าน ดังนี้ คือ

๑) การมีกายที่พัฒนาแล้ว (ภาวิตกาย)

การมีกายที่พัฒนาแล้ว คือ มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพในทางที่เกื้อกูลและได้ผลดี โดยเริ่มแต่การรู้จักบริโภคปัจจัย ๔ รู้จักใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการเสพหรือใช้สอยวัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยีทั้งหลาย ในทางที่เป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิต เช่น (๑) กินเป็น คือรู้จักประมาณในการกิน ละเว้นเสพสิ่งมีนเมาและสิ่งเสพติดทุกชนิด เช่น สุรา ยาบ้า ยาเสพติด ยาไอ้ บุหรี่ เป็นต้น (๒) ใช้เป็น คือ ใช้จ่ายทรัพย์แต่ที่จำเป็นในการดำเนินชีวิต ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย ซึ่งไม่จำเป็น เช่น ซื้อโทรศัพท์มือถือ เป็นต้น (๓) บริโภคเป็น คือ บริโภคปัจจัย ๔ ตามมีตามได้ด้วยสติปัญญา ไม่บริโภคด้วยความอยากหรือความหลง หรือเพื่อความโก้หรู ตามบุคคลอื่น (๔) ดูเป็น ฟังเป็น คือ ใช้อินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ในการดู การฟังสิ่งต่างๆ การดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องสัมผัสด้วยกาย ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์ เพื่อการศึกษา ใฝ่รู้และเพื่อพัฒนาสติปัญญา เว้นสิ่งยั่วยวนและอารมณ์ที่จะมาบั่นทอนการพัฒนาชีวิตและความดีงาม

๒) การเป็นผู้มีศีลที่พัฒนาแล้ว (ภาวิตศีล)

การเป็นผู้มีศีลที่พัฒนาแล้ว คือ มีพฤติกรรมทางสังคมที่พัฒนาแล้ว ไม่เบียดเบียน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น ดำรงตนอยู่ในวินัยและในอาชีพที่สุจริต มีความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะที่เกื้อกูล สร้างสรรค์และส่งเสริมสันติสุข เช่น (๑) เสวนา คบหาเป็น คือ เลือกคบกับบัณฑิต ผู้มีความรู้ มีคุณธรรม มีพ่อแม่ ครู อาจารย์ กัลยาณชน เป็นต้น และห่างไกลจากคนชั่ว ทุจริต (๒) สังคมเป็น คือ เข้าสังคมกับกลุ่มชน หรือสมาคมต่าง ๆ ด้วยความเมตตา เกื้อกูล ช่วยเหลือกัน ไม่เบียดเบียนกัน (๓) พูดเป็น สื่อสารเป็น คือ พูดแต่คำที่ไพเราะ มีสาระเป็นประโยชน์ เว้นคำเท็จ ส่อเสียด หยาบคาย เพ้อเจ้อ และใช้เครื่องมือสื่อสารได้ประโยชน์สูงสุดแก่การพัฒนาการศึกษาและชีวิต ทั้งแก่ตนเองและส่วนรวม (๔) ทำเป็น คือ ทำหน้าที่ถูกต้อง เช่น เป็นเด็กมีหน้าที่เล่าเรียนศึกษาหาความรู้ เป็นผู้ใหญ่มีหน้าที่ทำการงาน เป็นต้น

๓) การมีจิตที่พัฒนาแล้ว (ภาวิตจิต)

การมีจิตที่พัฒนาแล้ว คือ การมีจิตใจที่พัฒนาฝึกอบรมดีแล้ว โดย (๑) สมบูรณ์ด้วยคุณภาพจิต คือ ประกอบด้วยคุณธรรม เช่น ความเมตตา กรุณา ความเอื้ออารี มีเมตตา ความเคารพ อ่อนน้อม ความกตัญญู กตเวทิตะ เป็นต้น (๒) สมบูรณ์ด้วยสมรรถภาพจิต คือ มีจิตใจเข้มแข็งมั่นคง มีความเพียรพยายามละความชั่ว ระงับไม่ให้เกิดการคิดชั่ว หมั่นสร้างความคิดดี

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑) หน้า ๗๐-๗๑.

รักษาความดี มีความอุตสาหะวิริยะและรับผิดชอบ มีสติ มีสมาธิ เป็นต้น (๓) สมบูรณ์ด้วยสุขภาพจิต คือ มีจิตใจที่ร่าเริง เบิกบาน สดชื่น เอิบอิ่ม ผ่องใส และสงบสุข ไม่หวั่นไหวไปตามอารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจ กล่าวโดยสรุป คือการตั้งจิตเป็น วางใจเป็น ทำใจเป็น

๔) การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว (ภาวิตปัญญา)

การมีปัญญาที่พัฒนาแล้ว คือ การรู้จักคิด รู้จักพิจารณา รู้จักวินิจฉัย รู้จักแก้ปัญหา และรู้จักจัดทำดำเนินการต่าง ๆ ด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ซึ่งมองดูรู้เข้าใจเหตุผล มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงหรือตามที่มันเป็น ปราศจากอคติและแรงจูงใจเคลือบแฝง เป็นอิสระจากการครอบงำของกิเลส เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมดาของโลกและชีวิต เข้าถึงอิสรภาพ ปลอดภัย ปราศจากปัญหา สรุปลั่น ๆ คือ คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ดับทุกข์เป็น

การพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้ง ๔ ด้านนี้ก็เท่ากับการพัฒนาองค์รวมทั้งทางกายและจิตใจไปพร้อม ๆ กันด้วยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักไตรสิกขาจะทำให้มนุษย์มีอิสรภาพทางกายและทางจิตใจ รวมทั้งมีอิสรภาพทางปัญญาอันสูงสุด มีสันติภาพ มีสันติสุขแก่ตัวเอง เมื่อบุคคลได้พัฒนาตนเองทั้ง ๔ ด้านนี้โดยสมบูรณ์แล้ว ย่อมเรียกได้ว่า ผู้ได้พัฒนาตนแล้ว เป็นชีวิตที่ประเสริฐสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนานี้ โดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องเชื่อมโยงกัน แยกจากกันไม่ได้ ต้องเป็นปัจจัยส่งเสริมกันและกัน จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพจนถึงขั้นสูงสุดตามหลักการของพระพุทธศาสนา

สรุปแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีขา ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์เป็นตารางได้ดังนี้

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตาม	วิธีการ
หลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีขา ลักษณะการถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงาน	๑. ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ ๒. ใช้สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญูทวาทิ ๓. ใช้การอบรมด้วยวิทยากรทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่นครอบครัว ชุมชนด้วยหลักขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ๔. ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กันพรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ๕. ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดภัย เสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ๖. ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔ ๗. ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ๘. การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร ๙. พุดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆ

๔.๒ สรุป

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ได้แก่

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชาโดยการทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร วิธีการผลิตเป็นไปในลักษณะที่กิจกรรมในไร่นาสามารถรักษาระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่พึงปรารถนาไว้ได้ โดยเฉพาะสังคมที่หมู่บ้านสีชาหรือผู้ผลิตเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคนละเล็กละน้อย เช่น ที่ดินและผู้ผลิตแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอาทร ต่อกันและกัน รักษาตัวให้ครอบครัวและชุมชนอยู่รอด การผลิตจึงมีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อขายก็ได้แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่และเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่าที่จะคิดขยายกิจการผลิตให้ใหญ่โตให้มีกำไรสูงสุดให้ร่ำรวย

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินของหมู่บ้านสีชาในการทำการเกษตรแนวพุดนั้นหมู่บ้านสีชาหมู่บ้านสีชาจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนที่เห็นได้ชัด คือการมีวิถีชีวิตที่มีการซื้อกินน้อยลง มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่กับไร่นามากขึ้น และเกิดความขยัน อดทนอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความสุขสงบในชีวิต เพราะได้อยู่กับต้นหมากรากไม้ รวมถึงรู้สึกมีเพื่อนมีชุมชนของตนเอง

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ของหมู่บ้านสีชาต้องรู้จักการพึ่งตนเองซึ่งเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคน และสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้าน ครอบคลุมเป็นธรรม เสมอภาค เน้นการพัฒนาที่ยึดคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการ ที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารและพัฒนาที่มั่นคงเป็นแกนกลางในการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้การที่หมู่บ้านสีชา มีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุด จึงสามารถเห็นได้จากความสามารถในการพึ่งตนเองได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายการผลิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจอีกด้วย ดังนั้น หมู่บ้านสีชาแนวพุดจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพนิเวศในแต่ละชุมชนท้องถิ่น คือเป็นวิถีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นด้วยการทำการเกษตรแนวพุด

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีชาแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษของหมู่บ้านสีชาด้วยหลักพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปฎิญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญู

กตเวที ใช้การอบรมด้วยวิทยาการทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลักขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดสารเสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔ ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ

๔.๓ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

คิหิสุข คือความสุข ๔ ประการ คือ (๑) อัตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม หรือความสุขสิ่งแรกที่ต้องทำ คือ การทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุข (๒) โภคสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์หรือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์ ต้องรู้จักใช้จ่ายบำรุงตนเอง ครอบครัว ให้พอเหมาะพอควร ไม่ตระหนี่เกินไปไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป คือ ไม่เกิตัว และให้มีเหลือเก็บไว้บ้าง (๓) อนนสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร เพราะฉะนั้น อย่าพยายามก่อหนี้ยืมสินผู้อื่น (๔) อนวัชสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายโดยยึดหลักปฏิบัติด้วยหลักพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญู กตเวที ใช้การอบรมด้วยวิทยาการทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลักขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดสารเสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔ ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหัตถ์ ๔ การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สรุปผลได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชา ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ สรุปผลตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๑. ศึกษาหลักคิหิสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คิหิสุข ๔ หรือกามโกศี ๑๐ ความสุขของผู้ที่มีการใช้ชีวิตอยู่อย่างธรรมดาทั่วไป ความสุขของคฤหัสถ์ หมายถึง ความสุขทางกาย และความสุขทางใจ ไม่มีความวิตกเป็นทุกข์ในการดำเนินชีวิต หลักคิหิสุข ได้แบ่งความสุขของคฤหัสถ์ออกเป็น ๔ ประเภท หรือเงื่อนไขความสุข ๔ ประการ คือ ๑) อตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม หรือความสุขสิ่งแรกที่ต้องทำ คือการทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุข (๒) โภคสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์หรือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์เมื่อมีทรัพย์ ต้องรู้จักใช้จ่ายบำรุงตนเอง ครอบครัว ให้พอเหมาะพอควร ไม่ตระหนี่เกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป คือ ไม่เก็นตัว และให้มีเหลือเก็บไว้บ้าง (๓) อนนสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร เพราะฉะนั้น อย่าพยายามก่อหนี้ยืมสินผู้อื่น (๔) อนวัชสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอึดใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหายใคร ๆ ก็ติเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ หรือเป็นความสุขเกิดจากการประกอบอาชีพสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนชุมชน สิ่งแวดล้อมและสังคมโดยที่ผู้ครองเรือนในพระพุทธศาสนาเรียกว่าคฤหัสถ์ คือทั้งชายและหญิง ผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อยดีงามมีศีล ๕ เป็นอย่างต่ำ มีคุณธรรมเป็นเครื่องอาภรณ์ประดับกายตน ตั้งตนอยู่ในระเบียบวินัย ไม่ละเมิดสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลอื่นทั้งทางกาย วาจาและใจ เป็นบุคคลผู้ตั้งตนอยู่ในความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต รู้จักใช้สติหยั่งคิดใคร่ครวญ ก่อนกระทำเสมอโดยการยั้งคิดและปฏิบัติตามหลักคิหิปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อบังคับสำหรับควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และจิตใจของมนุษยชาติในสังคมให้อยู่ในความสงบเรียบร้อยดีงาม เป็นแบบแผนข้อปฏิบัติอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขและสะดวกสบาย ไม่กระทบกระทั่งซึ่งกันและกัน ให้ห่างไกลจากความชั่ว การสรรสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ครอบครัว แก่สังคมโลกโดยส่วนรวมนั้นก็เพื่อความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของทรัพย์สินรวมทั้งความมั่นคงของชาติเป็นที่สุด

๒. ศึกษาสภาพความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

บ้านสีชวา หมู่ ๗ ตำบล ไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

สีชวา มาจากคำเรียก ๒ ของภาษาเขมรใช้เรียกในอดีต

คำว่าสี มาจากคำว่า สี ซึ่งแปลว่า กินหรือรับประทาน

คำว่า ชวา มาจากคำว่า ชวา แปลว่าลิง

ในอดีตบริเวณหนองกลางหมู่บ้านแห่งนี้มีสัตว์อาศัยอยู่มากมาย มีพรานชาวเขมรออกล่าสัตว์ และได้นำลิงมาทำอาหารกิน ณ บริเวณแห่งนี้จึงได้เรียกว่าหนองสีชวา แปลว่าหนองกินลิงต่อมา มีชาวบ้านย้ายภูมิลำเนาจากสุรินทร์มาอาศัยอยู่บริเวณแห่งนี้ จึงเรียกว่าหนองสีชวา ต่อมามีการเรียกขานผิดเพี้ยนคำว่าหนองไม่มี เรียกว่า สีชวา จนทุกวันนี้

ในอดีตการปกครองของหมู่บ้านขึ้นอยู่กับบ้านสำโรง หมู่ ๒ มีเพียงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน คือ พ่อพิมพ์ พิมพ์น้อย เท่านั้น ต่อมาเมื่อมีการแยกการปกครองขึ้นตั้งเป็นหมู่ ๗ มีผู้ใหญ่บ้านคือ

๑. ผู้ใหญ่ทน ดอกคำ

๒. ผู้ใหญ่ช่วย ชุนเฮงกุล

๓. ผู้ใหญ่วงศ์ ดอกคำ

และปัจจุบัน ๔ ผู้ใหญ่สุพา ชัยเลิศ

มีประชากร ๘๖๗ คน เป็นชาย ๔๓๘ คน หญิง ๔๒๙ มีจำนวนครัวเรือน ๑๗๖ ครัวเรือน

ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของชาวบ้านสีชวาด้วยความถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียร เช่น ขยันหมั่นเพียรในการหาเลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบกิจการงาน มีปัญญาในการทำงานนั้นให้สามารถทำได้สำเร็จลง เพราะถ้าขาดซึ่งความขยัน ขาดความเพียรในการที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานและไม่ที่จะคิดประกอบอาชีพที่สุจริต มีการฝึกฝนจิตใจตนเองให้เกิดความชำนาญ และรู้จักในการที่จะใช้สติปัญญาคอยสอดส่อง ตรวจสอบตรา หาเหตุและผลหาอุบายวิธี ที่จะนำมาสามารถจักดำเนินการให้บังเกิดผลให้ได้ดี ในการปฏิบัติตนที่จะประกอบอาชีพการงานต่าง ๆ นั้น จะต้องทำเพื่อที่จะเลี้ยงชีพเลี้ยงครอบครัวให้มีความขยันหมั่นเพียรในการทำงานตามหน้าที่ของตนหรือตามอาชีพของตนโดยไม่เกียจคร้าน ไม่ไปนั่งคุย หรือทำกิจอื่นใดที่ไม่เกี่ยวข้องกับการงานในหน้าที่จนทำให้เสียเวลาไปโดยไร้ประโยชน์ แม้ในบางครั้งของการทำงานนั้นอาจจะไม่ใช่ว่าหาทรัพย์สินสมบัติที่จะเอามาเลี้ยงเราโดยตรงก็ตามชาวบ้านสีชวามีการทำเกษตรโดยการปลูกข้าว ปลูก อ้อย ปลูกมันสำปะหลังและปลูกพริกเพื่อนำไปขายตลาดนัดในวันพฤหัสบดีและวันอาทิตย์ ด้วยความขยันหมั่นเพียรประกอบอาชีพเพื่อให้เกิดรายได้ ตามหลักพระพุทธศาสนาจะต้องเน้นการมีศีลเข้าไปมีบทบาทเกี่ยวกับการผลิตทุกระบวนการ ในการทำงานนั้น ๆ ว่ามีความบกพร่อง หรือถูกต้อง หลักธรรมหรือไม่ หากมีความบกพร่องทางหลักธรรมแล้ว แม้จะเป็นงานที่ชาวโลกยอมรับนับถือกันก็ตาม แต่ในทางพระพุทธศาสนาตำหนิการกระทำแบบนั้น เน้นการได้มาของทรัพย์ว่าจะต้องมีความชอบธรรม ถูกต้อง ไม่คดโกงทุจริตต่อคุณภาพของการผลิต การไม่ผลิตสิ่งของที่ผิดกฎหมาย ไม่เบียดเบียน ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชีวิตตนเองและผู้อื่น หรือทำให้ชีวิต จิตใจ และสังคมเสื่อมทรามตกต่ำ

ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินด้วยปัญญาคือความรู้ทั่ว ปรีชาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้ความเข้าใจชัดเจนความรู้ความเข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการ ความรู้เช่น มีสติปัญญาในการประกอบอาชีพ รู้จักวางแผน จัดแบ่งทรัพย์สินเพื่อความมั่นคงของครอบครัว ไว้เป็น ๓ ส่วน คือทรัพย์สินส่วนแรก หรือ ประมาณที่ ๒๕ % นั้น สำหรับเอามาใช้จ่ายเลี้ยงตน และเลี้ยงดูคนที่ควรบำรุงเลี้ยง ให้ใช้จ่ายสองส่วน หรือประมาณที่ ๕๐% สำหรับการลงทุนประกอบกิจการงานอาชีพเพื่อให้ทรัพย์สินที่มีอยู่นั้นได้เพิ่มพูนมากขึ้น และ (๓) ทรัพย์สินส่วนสุดท้ายหรือประมาณที่ ๒๕ % เก็บเอาไว้ในคราวที่จำเป็น

ความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้โดยการอาชีพโดยชอบธรรมแล้วนำมาเจือจุน และแบ่งปันให้กับมิตร เช่น อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เป็นต้น ซึ่งการแบ่งปัน จะเป็นการเชื่อมประสานและเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน เป็นเหตุให้เกิดความผูกพัน ความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น และเมื่อประสบกับปัญหาต่าง ๆ เช่น กิจการเกิดสภาพไม่คล่อง ธุรกิจหยุดชะงัก มิตรที่เราผูกไว้นั้นแหละก็จะคอยช่วยเหลือยามเรตกอับ

ความสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษ ชาวบ้านสี่ขวาททุกคนต้องอาศัยแรงงานเป็นเครื่องมือแสวงหาทรัพย์สิน เพื่อแลกเปลี่ยนเป็นปัจจัย ๔ มาเป็นเครื่องดำรงชีวิตให้อยู่ได้ การทำงานจึงเป็นเรื่องสำคัญ แต่คนเกียจคร้านส่วนมากไม่ชอบทำงาน แต่อยากจะได้จะมีอย่างเดียวและต้องการใช้ชีวิตมีความสุขสบาย ความเกียจคร้านนี้จึงต้องใส่ใจและคิดให้ถูกต้อง เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ตลอดชีวิต สาเหตุอีกอย่างหนึ่งของการไม่ชอบทำงาน คือ ความเกียจคร้านซึ่งเกิดจากความกลัว เช่น กลัวเหนื่อย กลัวร้อน กลัวหนาว กลัวจะตายเพราะเหนื่อยร้อนและหนาว เป็นต้น คนเกียจคร้านจึงไม่ยอมทำงานอะไร คอยอาศัยแรงคนอื่นเลี้ยงชีวิตเรื่อยไป เมื่อถึงคราวอาศัยแรงคนอื่นไม่ได้ ต้องทำเอง แม้ทำเองก็ทำไปด้วยความโง่เขลา เพราะถูกความจำเป็นบังคับจากการไม่มีจะกิน ไม่มีจะใช้ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความเกียจคร้านนั่นเอง เพราะธรรมชาติของคนเกียจคร้าน คือไม่ชอบทำงาน ไม่ว่าจะเป็นงานหนัก งานเบา หรืองานประเภทใด ๆ ก็ตาม ขาดความคิดรับผิดชอบหรือเกี่ยวข้องกับการงาน ชอบตามใจตนเองเป็นนิสัย คิดอยากทำอะไรก็ทำ รู้สึกเบื่อขึ้นมาก็เลิก ขาดการตั้งเป้าหมายชีวิต ไม่เคยคาดหวังความสำเร็จ มีชีวิตอย่างไรปัญญาและอุดมการณ์ เมื่อมีคนมาชักชวนหรือแนะนำดักเตือนให้ทำงาน ก็จะอ้างเหตุที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ คนเกียจคร้านทำการงานจึงไม่มีความสุขและประสบความสำเร็จ ไม่สามารถสร้างเนื้อสร้างตัวได้ นอกจากนี้ปัญหายาเสพติดก็มีอิทธิพลต่อเยาวชนบ้านสี่ขา และปัญหาการดื่มสุราและเล่นการพนันทำให้เกิดปัญหาหลักขโมย ปัญหาเงินทอง การหารายได้ การเสียค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น กระทั่งต่อเศรษฐกิจในชุมชนขาดความสงบสุข และปัญหาคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน

๓. แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสี่ขา ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ได้แก่

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุข ด้านความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินของหมู่บ้านสี่ขา โดยการทำเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์ เกษตรทฤษฎีใหม่ และวนเกษตร วิธีการผลิตเป็นไปในลักษณะที่กิจกรรมในไร่นา สามารถรักษาระบบเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่พึงปรารถนาไว้ได้ โดยเฉพาะสังคมที่หมู่บ้านสี่ขาหรือผู้ผลิตเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคนละเล็กละน้อย เช่น ที่ดิน และผู้ผลิตแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความอาทร ต่อกันและกัน รักษาตัวให้

ครอบครัวและชุมชนอยู่รอด การผลิตจึงมีลักษณะเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน เพื่อขายก็ได้ แต่ก็เพื่อให้ได้เงินมาซื้อสินค้าให้ครอบครัวดำรงชีวิตอยู่และเลี้ยงดูบุตรได้มากกว่าที่จะคิดขยายกิจการผลิตให้ใหญ่โต ให้มีกำไรสูงสุดให้ร่ำรวย

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ของหมู่บ้านสีขาในการทำการเกษตรแนวพุทธนั้น หมู่บ้านสีขาหมู่บ้านสีขาวจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนที่เห็นได้ชัด คือการมีวิถีชีวิตที่มีการซื้อกินน้อยลง มีอาหารการกินในไร่นาของตนเอง ทั้งมีความรู้สึกชีวิตปลอดภัย เพราะไม่ต้องเสี่ยงภัยต่อสารพิษ ใช้เวลาอยู่กับไร่นามากขึ้น และเกิดความขยัน อดยากอยู่ในไร่นา เพราะรู้สึกสบายใจและมีงานทำในไร่นาตลอดวัน มีความสุขสงบในชีวิตเพราะได้อยู่กับต้นหมากรากไม้ รวมถึงรู้สึกมีเพื่อนมีชุมชนของตนเอง

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุข ด้านความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้ของหมู่บ้านสีขา ต้องรู้จักการพึ่งตนเองซึ่งเป็นแนวทางการจัดการที่เป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่มองเห็นคุณค่าของคน และสรรพสิ่งทั้งหลายอย่างเป็นระบบ เป็นการพัฒนาแบบรอบด้าน ครอบคลุมเป็นธรรม เสมอภาค เน้นการพัฒนาที่ยึดคุณค่า คือ ต้องมองเห็นคุณค่าของคนและสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรชุมชน ระบบเทคโนโลยีต่าง ๆ ควบคู่ไปกับการมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เน้นการบริหารและพัฒนาที่มีคนเป็นแกนกลางในการพัฒนา เมื่อเป็นเช่นนี้การที่หมู่บ้านสีขาวมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการเกษตรไปสู่การเกษตรแนวพุทธ จึงสามารถเห็นได้จากความสามารถในการพึ่งตนเองได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ โดยมีการผลิตแบบใช้เอง กินเอง มีความสมดุลธรรมชาติกับสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรมที่ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำให้เศรษฐกิจได้สมดุล พอกินพอใช้ไม่ขาดทุน ไม่เป็นหนี้ จึงมีชีวิตที่สงบสุข มีเวลา และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมมีเป้าหมายการผลิตที่สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเป้าหมายในการบรรลุความสุขทางด้านจิตใจอีกด้วย ดังนั้น หมู่บ้านสีขาแนวพุทธจึงต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพนิเวศในแต่ละชุมชนท้องถิ่น คือเป็นวิถีที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นด้วยการทำการเกษตรแนวพุทธ

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุข ด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติกไม่มีโทษ ของหมู่บ้านสีขา แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขด้านความสุขที่เกิดจากความประพฤติกไม่มีโทษของหมู่บ้านสีขา ด้วยหลักพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปฎิญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรักกตัญญูทุกเวที ใช้การอบรมด้วยวิทยากรทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลักขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดสารเสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔ ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖

และสังคหวัตถุ ๔ การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ

๕.๒ อภิปรายผล

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นที่ต้องอภิปรายผล คือคิหิสุข ๔ หรือกามโมคิ ๑๐ ความสุขของผู้ที่มีการใช้ชีวิตอยู่อย่างธรรมดาทั่วไป ความสุขของคฤหัสถ์ หมายถึง ความสุขทางกายและความสุขทางใจ ไม่มีความวิตกเป็นทุกข์ในการดำเนินชีวิต หลักคิหิสุขได้แบ่งความสุขของคฤหัสถ์ออกเป็น ๔ ประเภท หรือเงื่อนไขความสุข ๔ ประการ คือ (๑) อตติสุข สุขอันเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรง ความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม หรือความสุขสิ่งแรกที่ต้องทำ คือ การทำงาน สร้างฐานะ เพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพย์ (เงินทอง) อันจะบันดาลให้มีความสุข (๒) โภคสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่หามาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์หรือสุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ เมื่อมีทรัพย์ต้องรู้จักใช้จ่ายบำรุงตนเอง ครอบครัว ให้พอเหมาะพอควร ไม่ตระหนี่เกินไปไม่ฟุ้งเฟ้อเกินไป คือ ไม่เกินตัว และให้มีเหลือเก็บไว้บ้าง (๓) อนนสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร เพราะฉะนั้น อย่าพยายามก่อหนี้ ยืมสินผู้อื่น (๔) อนวัชสุข สุขเกิดจากการมีทรัพย์ คือความภูมิใจ ความอิจฉา ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย โดยยึดหลักปฏิบัติด้วยหลักพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะถ่ายทอดความคิด ความรู้ ความเข้าใจ วิธีการทำงานโดยใช้วิธีการคือ ใช้การอบรมและทำกิจกรรมปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาทำสมาธิ ไหว้พระ สวดมนต์ทุกวันเช้า-เย็น และปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริรัชกาลที่ ๙ สร้างความเชื่อและความรู้สึกตามอริยสัจ ๔ มีสัจจะจริงใจ ให้ความรัก กตัญญูทวดเวที ใช้การอบรมด้วยวิทยากรทางศาสนาแนะแนวทางดำรง ชีวิตร่วมกับเจ้าหน้าที่ และผู้ที่เกี่ยวข้องเช่น ครอบครัว ชุมชนด้วยหลักขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้วิธีเพื่อนช่วย/บอกต่อ/สอนเพื่อน ทำกิจกรรมร่วมกันใช้หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ เอื้ออาทรรักใคร่กัน พรหมวิหาร ๔ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ ใช้การจัดสภาพสิ่งแวดล้อมของหมู่บ้านให้ปลอดสารเสพติด เป็นแหล่งเอื้ออาทร ใช้หลักคุณธรรมนำทางในการดำเนินชีวิต ใช้การตรวจสอบสารเสพติดแบบพรหมวิหาร ๔ ใช้การอบรมและสร้างคุณสมบัติของหน้าที่ และหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ หลักศีล ๕ เบญจธรรม ๕ ภาวนา ๔ ขรवासธรรม ๔ สาราณียธรรม ๖ และสังคหวัตถุ ๔ การสื่อสารสองทางสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลกันได้ในห้องเรียนและในบ้าน เป็นอิสระในการสื่อสาร พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิด บอกเล่า ในการประชุมหรือรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่าง ๆ สอดคล้องกับพระมหาสมุทร ฐิตปณฺโญ (วันยาว) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ” ผลการวิจัยพบว่า ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่ช่วยขัดเกลาจิตใจไม่ให้เกิดความโลภหรือเกิดกิเลสตัณหา หลักธรรมข้อนี้เป็นธรรมที่นำไปใช้ สามารถควบคุมสภาพทางจิตใจตนเองได้ ไม่ให้ตกเป็นทาสของแพ้นที่ล้ำสมัยในยุคปัจจุบัน ในชีวิตประจำวันของคนเราก็มีความต้องการบริโภค แต่การใช้สอยเครื่องบริโภคนั้น

จะต้องให้มีความเหมาะสมกับอัตภาพย่อมมีความสุขได้^๑ และบุญต้น หล้ากอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า วิธีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือบุคคลตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา ทั้ง ๓ ประการ กล่าวโดยสรุปเมื่อเล็งถึงผลการพัฒนา มี ๓ อย่าง ได้แก่

๑) การพัฒนาให้เป็นคนดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย และอยู่ในกรอบ วัฒนธรรมประเพณีที่ดั่งามของชุมชนและสังคม โดยการสอนให้งดเว้นจากกายทุจริต วาจาทุจริต และประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต อันเป็นไปตามหลักของศีล เรียกว่า กายภาวนา คือ การพัฒนาด้าน พฤติกรรมที่แสดงออกทางกายและทางวาจา

๒) การพัฒนาให้เป็นคนมีจิตใจ และอารมณ์ที่มั่นคงมีความสุขเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่ชุมชน คนอื่นและสังคม เป็นคนที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม โดยการสอนให้งดเว้นจากความโลภ ความพยาบาท แล้วให้ประพฤติกายสุจริต เป็นการพัฒนาจิตใจ ตามหลักการของสมาธิ ซึ่งเรียกว่า จิตภาวนา

๓) การพัฒนาให้คนรู้และเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นสัมมาทิฐิ เป็นการพัฒนาบุคคลตามหลักการของปัญญา เรียกว่า ปัญญาภาวนา นอกจากนี้การพัฒนาที่ทำให้บุคคลเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มแจ้ง จนถึงสัมมาญาณและบรรลुถึงสัมมาวิมุตติ หลุดพ้นจาก กิเลสได้อย่างสิ้นเชิง ก็จัดอยู่ในปัญญาภาวนาเช่นเดียวกัน การบำเพ็ญความดีตามวิธีการพัฒนาข้อที่ ๒ โดยสรุป คือ การประพฤติกายสุจริต วาจาสุจริต และมโนสุจริต ส่วนการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ คือ การ ปฏิบัติสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน เพื่อมุ่งขจัดกิเลสต่างๆ ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ เช่น ความ ออยากได้ (โลภะ) ความประทุษร้าย (โทสะ) และความลุ่มหลง (โมหะ) เป็นต้น ให้หมดสิ้นไปเป็นการ ดับกิเลส ดับทุกข์ หรือบรรลุนิพพานเป็นที่สุด ด้วยเหตุนี้เอง วิธีการทั้ง ๓ ประการนี้ จึงเป็นหลักการ ขันพื้นฐานของพระพุทธศาสนาสำหรับพัฒนาทรัพยากรมนุษย์หรือพัฒนาบุคคล โดยทั่วไปให้มีชีวิตอยู่ ในสังคมอย่างมีความสุข และสามารถทำให้บุคคลบรรลุถึงการหลุดพ้นจากทุกข์หรือปัญหาที่ตน ประสบอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งวิธีการพัฒนาทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นวิธีการพัฒนาที่เป็นไปตามหลัก อริยมรรคมีองค์ ๘ หรือหลักไตรสิกขา^๒

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ มีข้อเสนอแนะดังนี้ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์นั้นเพื่อให้แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของ

^๑พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว), “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

^๒ บุญต้น หล้ากอง, “แนวคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๖๑.

หมู่บ้านสีขาวฐานที่สำคัญของกระบวนการปฏิบัติตามนโยบายเกี่ยวกับสังคมน่าอยู่และมีประสิทธิภาพ โดยใช้วิธีการในการส่งเสริมนวัตกรรม ซึ่งมีหลายรูปแบบ อาทิเช่น การเปิดใจกว้าง การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ งานที่ใช้เวลาสั้น ๆ การมีส่วนร่วมของชุมชน สิ่งจูงใจ กิจกรรมการดำเนินงานเกี่ยวกับความตระหนัก ในเรื่องการวางแผนยุทธศาสตร์ การปฏิบัติการระหว่างหน่วยงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนและนวัตกรรมอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

๑. ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีขาว ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน และองค์กรต่าง ๆ เป็นต้น

๒. ศึกษาผลแนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีขาว ตำบลผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

๓. ศึกษาการส่งเสริมหลักคิหิสุขของหมู่บ้านสีขาว ผไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ด้วยกระบวนการแบบบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียง

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา ๙๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

คณาจารย์คณะสังคมศาสตร์. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๒.

คณาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

บุญมี แท่นแก้ว. จริยศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๙.

ประยุทธ์ หลงสมบุญ. พจนานุกรม มคอ - ไทย. กรุงเทพมหานคร : อาหารการพิมพ์, ๒๕๔๐.

ประเวศ วะสี. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม. กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, ๒๕๔๕.

ปิ่น มุทุกันต์. แนวสอนธรรมะตามหลักสูตรนิกายธรรมวิธี. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระญาณวโรดม (ประยูร สุนตงกุโร). ศาสนาต่าง ๆ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระเทพวิสุทธิญาณ (อุบล นนทโก). อธิบายธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๓๖.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). ผู้ครองเรือน. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ ๘ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. มาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๓๙.

- _____ . การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- _____ . การศึกษาเพื่ออารยธรรมที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
- _____ . จริยธรรมสำหรับคนรุ่นใหม่. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- _____ . ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) หมวดพุทธศาสตร์กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- _____ . ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- _____ . รักนั้นดีแน่ แต่รักแท้ดีกว่า. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๗.
- _____ . ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗).
- พระธรรมวิสุทธิธารจารย์. การครองเรือน การเสียสละคือกุญแจแห่งชีวิต. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป..
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗ กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- _____ . พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิตภัณฑ์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม, ๒๕๕๘.
- _____ . พุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมมิก จำกัด, ๒๕๕๙.
- พระมหาสมปอง มุทิโต. มงคล ๓๘ ประการ. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่ บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.
- มานิต มานิตเจริญ. พจนานุกรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ห้างหุ้นส่วนสามัญ นิติบุคคลนิยมวิทยา, ๒๕๒๔.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๙.
- เลื่อน สุนทรเสวต. ร.ท. ความมั่นคงของครอบครัวไทย. โรเนียว, บรรยายทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย, ๑๓ มี.ค. ๒๕๓๑.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗.
- สมพร เทพสิทธา. ศาสนากับการพัฒนาคนและสังคม. กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- สมศักดิ์ อรุณณี และคณะ. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๙.
- สวิง บุญเจิม, มรดกอีสาน, (อุบลราชธานี. ยงสวัสดิ์การพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๔๔๐.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. หน้าที่และมารยาทของสมาชิกในครอบครัวที่จะพึงปฏิบัติต่อกัน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. อานิสถ์การสมาทานศีล ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **อุโบสถศีล**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. **พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนาไทย - อังกฤษ, อังกฤษ - ไทย**.
พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สุภาพรณ ฦ บางช้าง. **การประยุกต์หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาชนบท**. พิมพ์ครั้งที่ ๒.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

องค์การศึกษา. **ศาสนพิธี เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๔๗.

อภิวัฒน์ โพธิ์สาน. **พุทธศาสน์แนวปฏิบัติเพื่อชีวิต**. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
๒๕๕๑.

(๒) วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย การศึกษาค้นคว้าอิสระ:

ดุขฎิ สัตถวรารักษ์. “การศึกษาในสังคมพระพุทธศาสนาตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์
ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน**. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๓๒.

นงเยาว์ หนูไชยะ ฦ กาฬสินธุ์. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องมัจฉาภิภูมิจนในพระพุทธศาสนาเถรวาท”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
วิทยาลัย, ๒๕๔๔.

นันทนา อังสุรังสี. “การวิเคราะห์เปรียบเทียบค่านิยมและการปฏิบัติเกี่ยวกับเบญจศีลของชาวพุทธ
ในสังคมเมืองและชนบทที่อยู่ในและนอกโครงการแผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง โดยศึกษา
เฉพาะกรณีหมู่บ้านในอำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๓๓.

นันทวรรณ แดงน้อย. “ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับการบริโภคมาใช้ในสังคมไทย”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

บรรจง วังหล้า. “การศึกษาเปรียบเทียบโทษของการละเมิดศีลห้ากับการกระทำผิดกฎหมายอาญา”.

สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๘.

บริบูรณ์ ศรีธธา. “การศึกษาหลักธรรมในการดำเนินชีวิตของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บุญตัน หล้ากอง. “แนวความคิดเรื่องการพัฒนาชุมชนในพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒.

ปรัชญา เวสารัชช์. “การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท”. **รายงานการวิจัย**.

กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘.

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย). “แนวคิดและวิธีการขัดเกลาในสถาบันครอบครัวตาม
แนวพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

พระมหามิตร ฐิตปญโญ (วันยาว). “ความรู้จักพอประมาณในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับหลัก
เศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**.
บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาสมชาย สิริจนโท (ห่านนท์). “พุทธธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางของ
พระเทพวรคุณ (สมาน สุมะโธ)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

ไพรัช สู่แสนสุข. “หลักการและกระบวนการของการเรียนรู้และการสอนตามหลักพุทธศาสตร์”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

แม่ชีวงเพชร คงจันทร์. “วิธีการแก้ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา”. **สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

อาภรณ์ พุกกะมานและคนอื่น ๆ. “การศึกษาการสอนศีลเพื่อสร้างเสริมพุทธธรรมจริยธรรมใน
สังคมไทย”. **รายงานผลการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เจริญผล, ๒๕๓๘.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. รศ.วิเชียร ชาบุดรบุญทวี
๒. ผศ.ดร.วีระชัย ยศโสธร
๓. รศ.ดร.เอกฉัตร จารุเมธีชน

ภาคผนวก ข
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

พระสงฆ์

๑. พระสีบ สิริภทฺโท
๒. พระสมพงษ์ มหาคุโณ
๓. พระสุตถนอม อภิญาโน

ผู้นำหมู่บ้าน

๑. นายมีทรัพย์ สมบูรณ์
๒. นายพีระพล ศรีตะกร
๓. นางเพชร ปิ่นแก้ว
๔. นายเพา เพ็งพินิจ
๕. นายสุพันธ์ ชัยเลิศ

ปราชญ์ชาวบ้าน

๑. นายช่วย ชุนเฮงกุล
๒. นายบุญตุ้ย วิจิตรศักดิ์

ชาวบ้านสี่ขวา

๑. นายสุพา ชัยเลิศ
๒. นายอำนวย คิตฎก
๓. นายสุพันธ์ เพ็งพินิจ
๔. นางกัลยา สมบูรณ์
๕. นางนวลละออง ขวาทาญ
๖. นางนงเยาว์ ยัคฆวงศ์
๗. นายสมปอง เมืองขวาง
๘. นายไค้ะ. เทียงธรรม
๙. นายปกรณ์ ศรีคะตร
๑๐. นางสาวเรียง เข้าฝึกแว่น

ภาคผนวก ค
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์
วิทยานิพนธ์เรื่อง
แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไผทรินทร์
อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์งานวิจัย คำตอบของท่านทุกข้อมีความสำคัญยิ่งต่องานวิจัย จึงขอความกรุณาให้ท่านโปรดตอบตามความจริง และความคิดเห็น ขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ด้วย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

☐ พระภิกษุ ☐ ขรวาส

๑) ชื่อ..... ฉายา.....

นามสกุล..... อายุ..... ปี พรรษา.....

วุฒิการศึกษา () ประถมศึกษา () มัธยมศึกษา

() ต่ำกว่าปริญญาตรี () ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี

() อื่น (ระบุ).....

ศาสนศึกษา

นักธรรมชั้น.....

เปรียญธรรม.....

ตำแหน่งปกครองคณะสงฆ์ () เจ้าอาวาส () เจ้าคณะตำบล

() รองเจ้าคณะตำบล () เจ้าคณะอำเภอ () รองเจ้าคณะอำเภอ

() เจ้าคณะจังหวัด () รองเจ้าคณะจังหวัด () อื่น ๆ (ระบุ)

สถานที่ทำงาน (ปัจจุบัน).....

บ้านเลขที่..... หมู่..... ตำบล.....

อำเภอ..... **จังหวัด**.....

โทร.....

ตอนที่ ๒ การสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

คำชี้แจง: โปรดเติมข้อความลงในช่องว่างตามความเป็นจริง กรุณาตอบคำถามและแสดงความคิดเห็น แสดงความรู้ตามประสบการณ์ที่ท่านได้พบเห็นจากอดีตถึงปัจจุบัน

๒.๑ แนวความคิดและความเชื่อหลักคิสิสุขของหมู่บ้านสีชวา ตำบลไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

.....

.....

.....

(๑) ท่านเห็นว่าคุณสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินเป็นอย่างไร ท่านดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๒) ท่านเห็นว่าคุณสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินเป็นอย่างไร ท่านดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๓) ท่านเห็นว่าคุณสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้เป็นอย่างไร ท่านดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๔) ท่านเห็นว่าคุณสุขที่เกิดจากความประพฤติที่ไม่มีโทษเป็นอย่างไร ท่านดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๒.๒ แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสุขของหมู่บ้านสีखा ตำบล
ไผทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๑) แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์สินเป็นอย่างไร ท่าน
ดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

(๒) แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์สินเป็น
อย่างไร ท่านดำเนินการอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

(๓) แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามความสุขที่เกิดจากความไม่เป็นหนี้เป็นอย่างไร
ท่านดำเนินการอย่างไร

[illegible][illegible]

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา.....

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้ทรงคุณวุฒิ/ผู้ให้สัมภาษณ์

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓
 ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙ / ว ๔๙ วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.ดร.เอกฉัท จารุเมธีชน

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโหรีรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพราเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโธ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑
 ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑
 ๑๓ ธันวาคม ๒๕๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิตฯ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓
 ที่ ศธ ๖๑๔๘๙ / ว ๘๙ วันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร รศ.วิเชียร ขาบุตรบุณทริก

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ
 ๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยัม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโหรีนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่าน เป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขออนุโมทนาในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโธ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ได้ตรวจสอบแล้ว
 ๑๙ ธันวาคม ๒๕๖๑
 ๑. ๒๕๖๑
 ๑๕ ก.พ. ๖๒

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕๓

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร พระครูวิมลธรรม อธิการบดี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโนไพร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่าน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

พระครูวิมลธรรม
พระครูวิมลธรรม อธิการบดี

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๕๖

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

พระครูวิจิตรธรรมวิทย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราบภูสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโนไพร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติมาขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ยื่นสำเนาให้ท่าน
รศ.ดร. วิจิตร

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๒๗

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติครุฑที่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายอัครเดช ตีตธู

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราภุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลผไทราญ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อเพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรรณานาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

อัครเดช ตีตธู

อัครเดช ตีตธู

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางสาว สุวิภา นิ่มเสิด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภพโก นามสกุล ปรางกุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสิสุขของประชาชน ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่าน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ผศ. นิตยา นิ่มเสิด

คุณ อัยเสิด

วิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย

ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์

๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๗/ว ๖๒๒

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรอมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรากฏสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๔๒๐๕๐๑๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิิสุขของประชาชน ตำบลไทรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่าน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานในที่สุดจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๘๔ ๕๕๘๓

วิชาศาสนา
ฮินดูในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

গণিত বিভাগ

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๒๕

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

๑๖๖/๐๖ ๑๖๖/๐๖

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราภุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของประชาชน ตำบลผไทราญรอน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปนโน, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

๑๖๖/๐๖ ๑๖๖/๐๖

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๕๖

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

๑๐๒ มีเกียรติ สมนุรักษ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโนไพร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอคุณล่วงหน้านาม ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโน, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยสำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ฉันทน์ น. สมนุรักษ์
อภัย สมนุรักษ์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๒๗

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นาย อนุช พึ่งพิชิต

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสุขของประชาชน ตำบลมโนไพร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโล, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

อ.ดร. อนุช พึ่งพิชิต

๒๒/๑๒/๒๕๖๑

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๑๒๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

ศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์สิทธิ์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหากษัตริย์ ฉายา ภูมิโกก นามสกุล ปราบสุยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลผไทโรจน์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๘๔ ๕๕๘๓

อ. ศักดิ์สิทธิ์
ดร. ศักดิ์สิทธิ์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๒

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติครุภัณฑ์สำนักงานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นาย ปรกรักษ์ ศรีตะการ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรากฏสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของประชาชน ตำบลผไทราญรอน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อเพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโน, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ชินติ์ วัฒนกุล

ปรกรักษ์ ศรีตะการ

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๕๒

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นายพนมชัย ลิขิตระสีกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิสุขของประชาชน ตำบลมโหรีนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโล, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

นายพนมชัย ลิขิตระสีกุล

นายพนมชัย ลิขิตระสีกุล

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๑๕

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

ศาสตราจารย์ ดร. ๒๖๑๕๐๑๑

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโหรีรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโน, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

๒๖๑๕๐๑๑
๒๖๑๕๐๑๑

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ที่สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

นาย ธีรเดช ชื่นเมืองสุก

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราบภูสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลมโนไพร อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๔ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

อ.ธีรเดช ชื่นเมืองสุก

นาย ธีรเดช ชื่นเมืองสุก

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะห้สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร น.ส. หงษ์ งามวารี นิตยวงค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรณัฐ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราบกฐิต ยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของประชาชน ตำบลผไทราญรอน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิตยวงค์จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อเพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๘๔ ๕๕๘๓

นิตยวงค์
หงษ์ งามวารี นิตยวงค์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๕

๒๖ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติครุฑที่สัณนิษฐานประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

นาง เพ็ญรา วัฒนแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยัม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลผไทราญร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุมัติขอขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ฉันทิมาภรณ์
เพ็ญรา วัฒนแก้ว

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๓๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหีสัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

นาง กัญญา สิมมรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปราภุสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิหิสุขของประชาชน ตำบลมโหรินทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

อินดิษฐ์ สิมมรรค์

กัญญา สิมมรรค์

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๔๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๙๒

๒๑ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร

น.ส. ล้ำเรียง เป่าผกแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหากษัตริย์ ฉายา ภูมิโก นามสกุล ปราบกุลสยาม รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลผไทราญร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออโนทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เอื้อเฟื้อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลปณฺโณ, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

ฉันได้อ่านสัมภาษณ์

ล้ำเรียง เป่าผกแก้ว

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๒๘๑ หมู่ ๑๓ ถนนบุรีรัมย์-ประโคนชัย
ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองบุรีรัมย์ จังหวัดบุรีรัมย์
๓๑๐๐๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๔๕๖๓ ๗๒๕๖

ที่ ศธ ๖๑๔๘.๙/ว ๖๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์ประกอบการทำวิทยานิพนธ์

เรียน/เจริญพร นางสาว นวรัตน์ นวรัตน์ ชาวไทย

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ฉบับ (แบบสัมภาษณ์)

ด้วย พระมหาอภิรมย์ ฉายา ภทฺทโก นามสกุล ปรางกุสยารม รัทสประจำตวันนิสิต ๖๐๑๘๒๐๕๐๐๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวทางส่งเสริมการสร้างความสุขตามหลักคิเลสของประชาชน ตำบลผไทโรนทร์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

เพื่อการนี้ทาง หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา พิจารณาแล้ว เห็นสมควรว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับการวิจัยนี้ จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตให้ท่านเป็นผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก ส่วนการติดต่อประสานงานนี้จะเป็นผู้ติดต่อประสานงานโดยตรง และขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้า ณ โอกาสนี้ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์ เพื่อทางวิชาการจากท่านด้วยดี

จึงเรียน/เจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระครูวินัยธรอำนาจ พลบุญโน, ดร.)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ โทรศัพท์ ๐๙ ๓๓๘๔ ๕๕๘๓

วิมล ไชยสิทธิ์

นางสาว นวรัตน์

ภาคผนวก จ

ภาพตัวอย่างผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก

สัมภาษณ์พระสีบ สิริภทฺโท

สัมภาษณ์พระสุตถนอม อภิญาโน

สัมภาษณ์นายมีทรัพย์ สมบูรณ์

สัมภาษณ์นางเพชร ปิ่นแก้ว

สัมภาษณ์นายอำเภอย คิตฎุก

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-สกุล	: พระมหาอภิรมย์ ภาทโก (ปรากฎสยาม)
วัน เดือน ปีเกิด	: วันที่ ๓๐ เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๑
ภูมิลำเนา	: บุรีรัมย์
วุฒิการศึกษา	: นักธรรมชั้นเอกเปรียญธรรม ๔ ประโยค ปริญญาตรีพุทธศาสตรบัณฑิต (พุทธศาสตร์) สาขาวิชา พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อุปสมบท	: วันที่ ๒๗ เมษายน ๒๕๔๕ ณ วัดโคกกลาง ต.โคกกลาง อ.ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
สังกัด	: วัดสีखा ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๐
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	: เลขที่ ๓๔ หมู่ ๒ บ้านสำโรง วัดสีखा ต.ผไทรินทร์ อ.ลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ๓๑๑๓๐